

Η Συρία που αγάπησα

Διοργάνωση:
Αρχείο της Πολιτιστικής Εταιρείας Πανόραμα (ΑΠΑΝ)
και Πολιτιστικό Ενδόραμα

Φωτογραφίες από τα πανοραμικά ταξίδια στη Συρία (1999, 2008 και 2009):
Δούκας Δούκας, που είχε και την ευθύνη του συντονισμού της έκθεσης, *Γιώργος Κωστόπουλος* και *Παναγιώτης Παναγιώτου*.
Με φωτογραφίες από το Χαλέπι συμμετέχει και ο *Θεόφιλος Προδρόμος*.

Ιστορική επιμέλεια, κείμενα: *Μαριάννα Κορομηλιά*, *Γιώργος Κωστόπουλος*.

Τους χάρτες του ΑΠΑΝ κατασκεύασε ο *Τάσος Ρόζος*.

Το υπόλοιπο εικονογραφικό-χαρτογραφικό υλικό είναι από το Αρχείο του Πανοράματος <http://www.apan.gr>

Υπεύθυνη Πολιτιστικού Ενδοράματος: *Ανδρονίκη Χρυσάφη*

Γραφιστική υλοποίηση: *Γιάννης Πικραμένος* – Εκτυπώσεις: *Μαρίνος Σουβαλιώτης*

Συνεδριακό & Πολιτιστικό Κέντρο Πανεπιστημίου Πατρών
22-31 Ιανουαρίου 2016, ώρες: 10.00-16.00

ΜΕΣΗ ΑΝΑΤΟΛΗ 2015

ΓΕΩΠΟΛΙΤΙΚΑ ΚΑΙ ΠΛΗΘΥΣΜΙΑΚΑ

Η Συρία είναι μία από τις κρατικές οντότητες που δημιουργήθηκαν μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο και τη διανομή των οθωμανικών εδαφών της Ανατολής μεταξύ Βρετανίας και Γαλλίας.

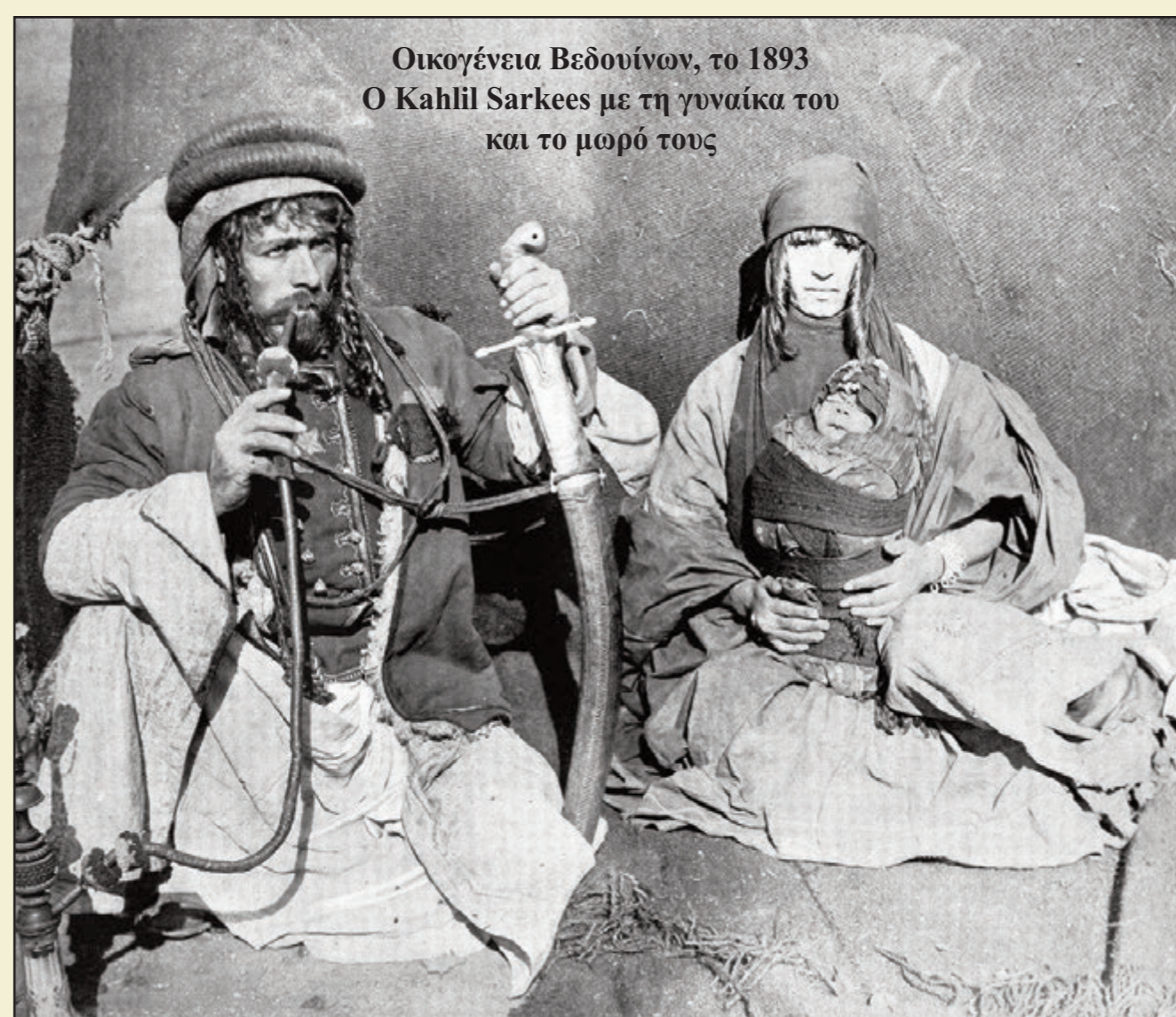
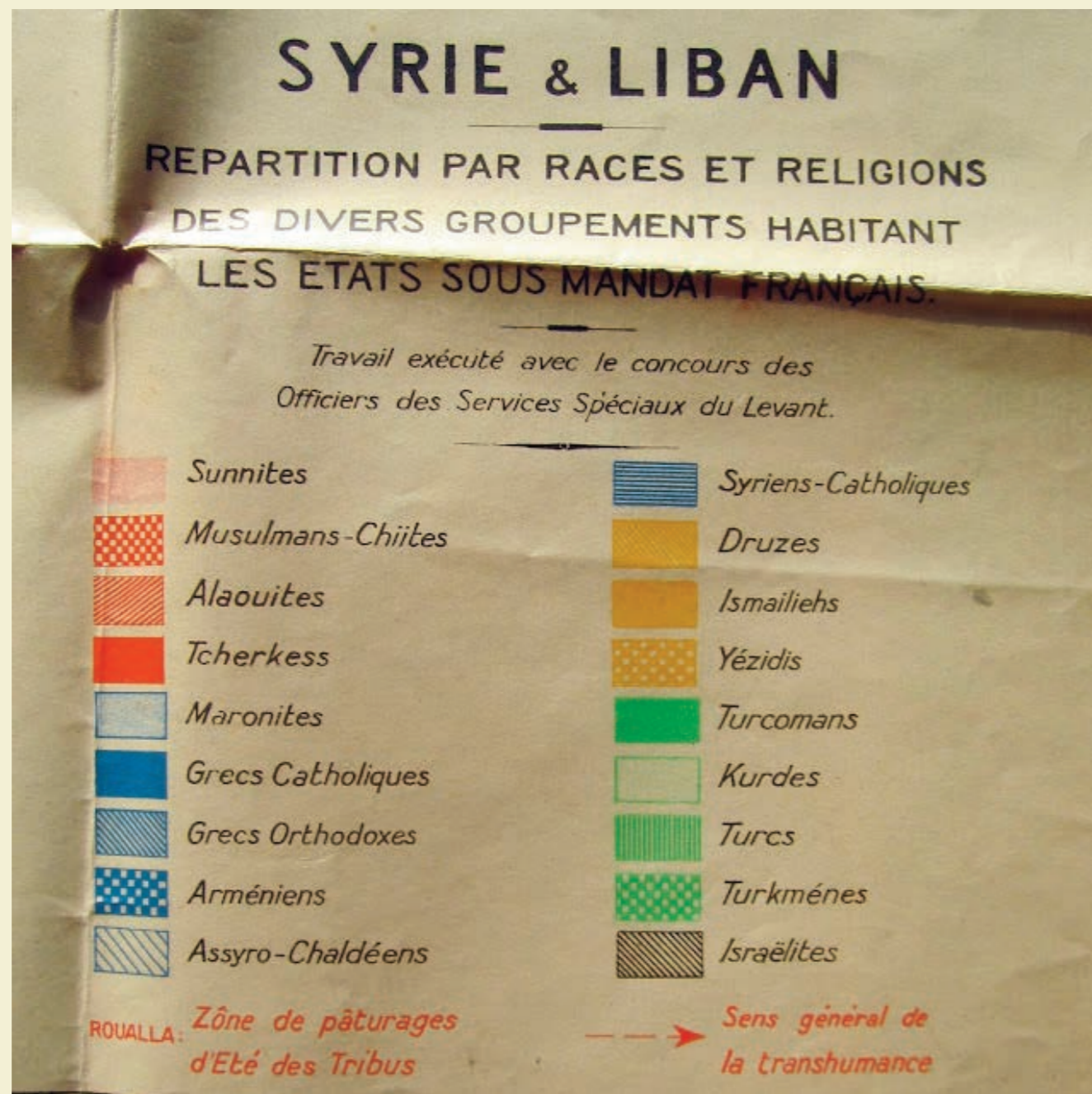
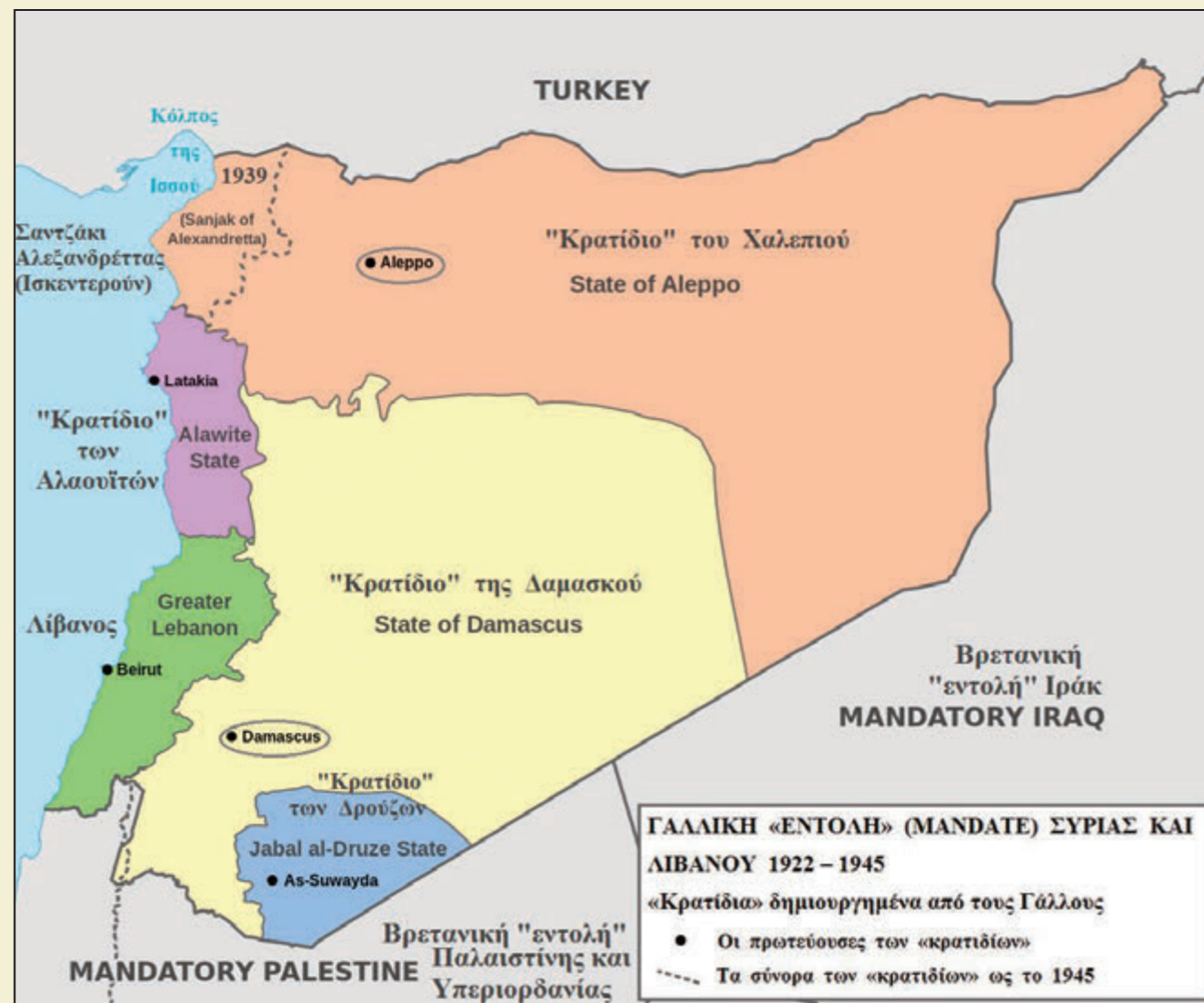

Η ΓΑΛΛΙΑ, ως εντολοδόχος της Κοινωνίας των Εθνών, κατέλαβε την περιοχή που αντιστοιχεί στις σύγχρονες επικράτειες του Λιβάνου και της Συρίας, αλλά και στον τουρκικό Νομό Χατάι –το οθωμανικό Σαντζάκι της Αλεξανδρέττας / İskenderun. Αυτό το τμήμα, στο οποίο υπάρχει και η ιστορική πρωτεύουσα Αντιόχεια / Antakya, παραχωρήθηκε το 1939 από τη γαλλική κυβέρνηση στην τουρκική.

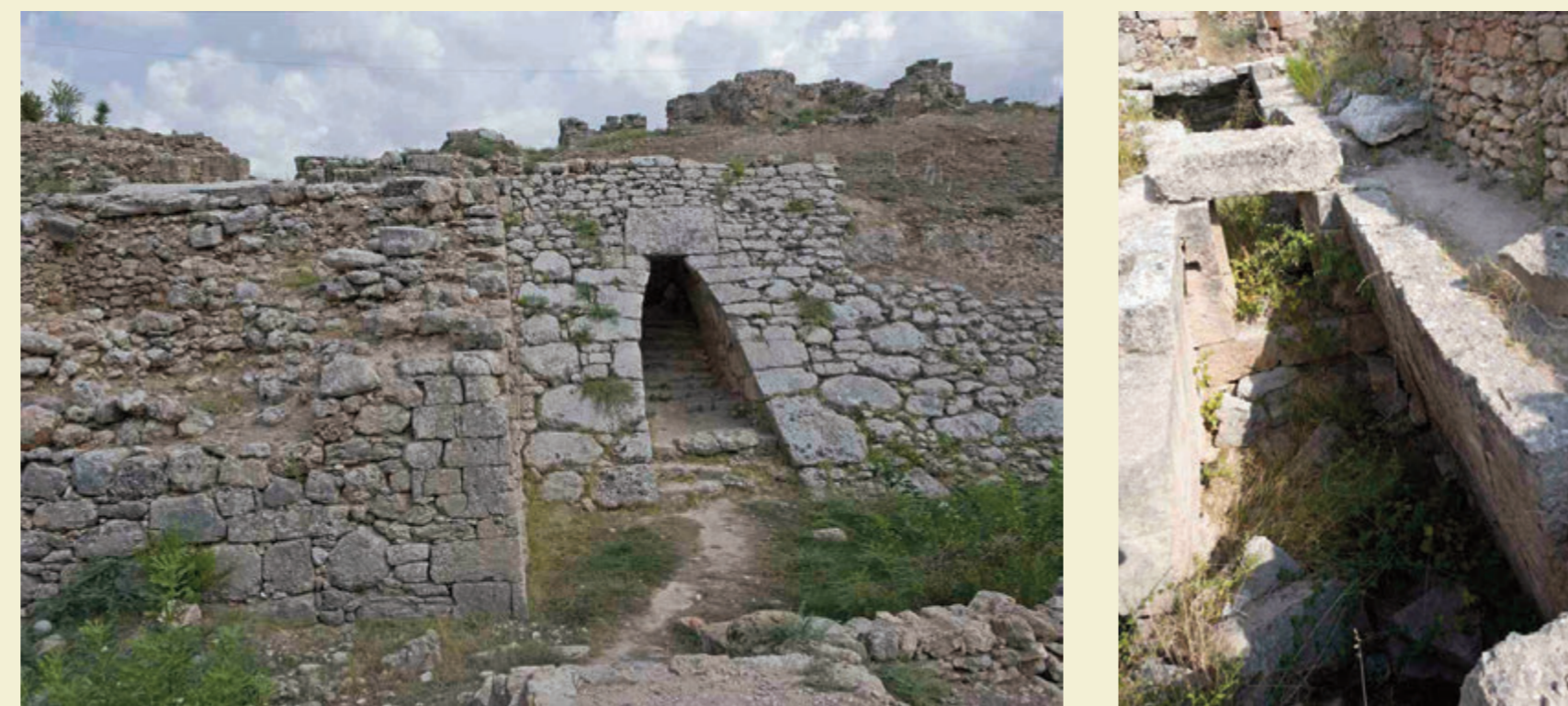
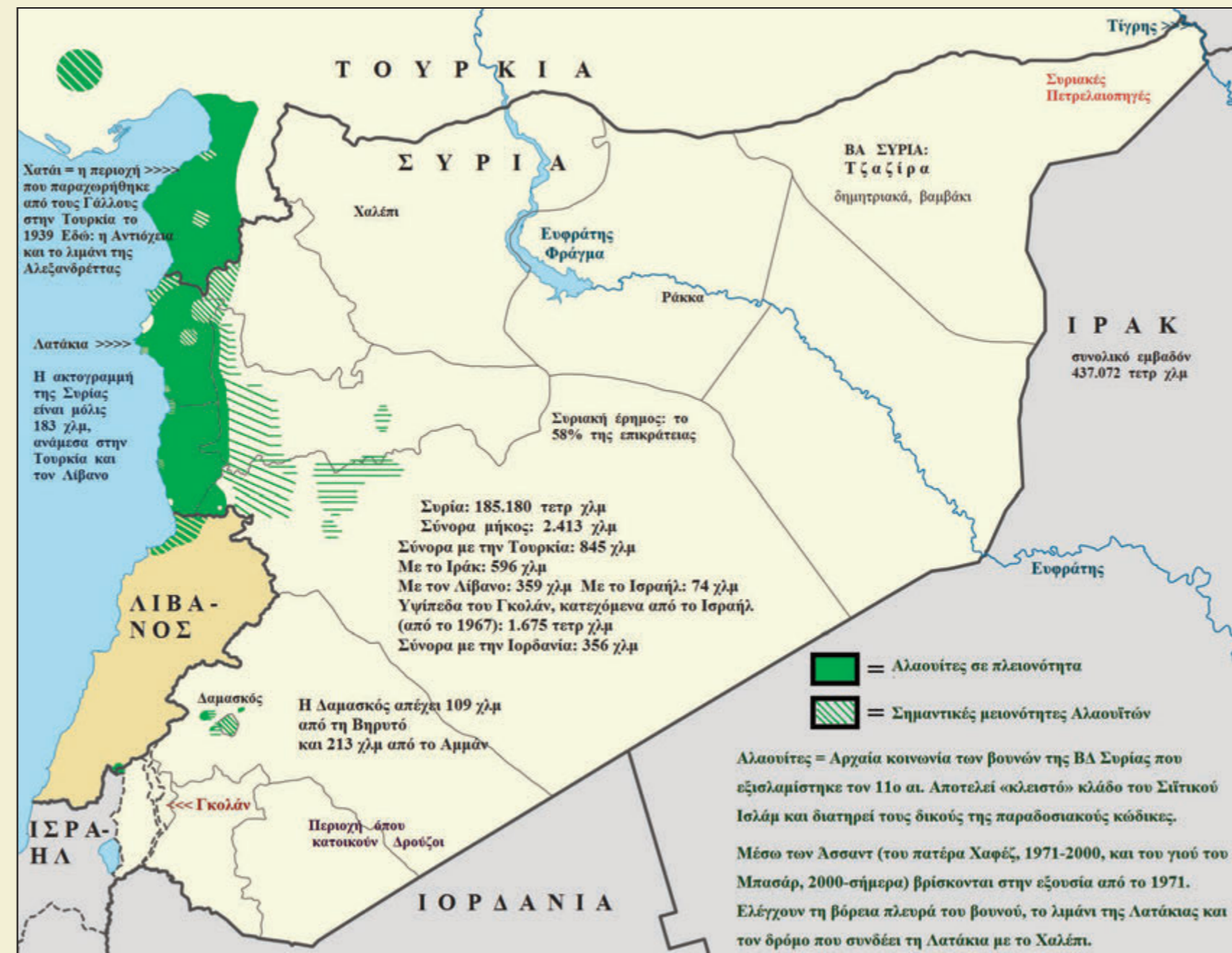

Η ΑΝΤΙΟΧΕΙΑ, «πόλις παλαιόθεν ελληνής, του Άργου συγγενής» (Κ. Καβάφης), είχε επανδρωθεί από τον Σέλευκο Α΄ τον Νικάτορα, έναν από τους δυναμικότερους διαδόχους του Μεγάλου Αλεξάνδρου και ιδρυτή του Βασιλείου των Σελευκιδών.

Υπήρξε πρωτεύουσα της ελληνιστικής, ελληνορωμαϊκής και πρωτοβυζαντινής Ανατολής επί μία χιλιετία: 301/300 π.Χ. – 636 μ.Χ. Την επισκίασε η Δαμασκός, έδρα του Χαλιφάτου των Ομαγιαδών έως το 750, αλλά παρέμεινε ένα σημαντικό κέντρο μέχρι τον 14ο αιώνα. Τότε, για λόγους ασφαλείας, μεταφέρθηκε στη Δαμασκό το Ελληνορθόδοξο Πατριαρχείο Αντιοχείας, το οποίο εδρεύει μέχρι σήμερα στη Δαμασκό.

Η ΑΡΑΒΙΚΗ ΔΗΜΟΚΡΑΤΙΑ ΤΗΣ ΣΥΡΙΑΣ

Στα βόρεια της Λατάκιας βρίσκεται η Οηγκαρίτ, ένα από τα σημαντικότερα λιμάνια της προϊστορικής Μεσογείου. Έδρα μικρού, αλλά πλούσιου, βασιλείου της εποχής του Χαλκού απέναντι από τα χαλκουργεία της Κύπρου.

Στην κοσμοπολίτικη Οηγκαρίτ, οι Αιγύπτιοι, οι Μοχναίοι κι όλοι οι άλλοι έμποροι από τα πέρατα του πολιτισμένου κόσμου είχαν τις δικές τους γειτονιές.

Ανεξάρτητο κράτος έγινε η Συρία το 1946, όταν αποχώρησε και το τελευταίο σύνταγμα του γαλλικού στρατού.

Τα επόμενα στοιχεία αφορούν στη συριακή επικράτεια μέχρι το 2011, δηλαδή πριν αρχίσει ο Εμφύλιος, πριν αυτονομηθούν διάφορες περιοχές και πριν κατακτηθεί το Βόρειο, Βορειοανατολικό και Ανατολικό τμήμα της χώρας από τις δυνάμεις του ΙΣΙΣ («Ισλαμικό Χαλιφάτο»).

ΕΜΒΑΔΟΝ 185.180 τετρ. γλμ

Η ΣΥΝΟΡΙΑΚΗ ΓΡΑΜΜΗ έχει μήκος 2.413 γλμ

Από αυτά μόνον τα 183 γλμ είναι στη ΘΑΛΑΣΣΑ, δηλαδή το άνοιγμα της Συρίας στη Μεσόγειο αντιπροσωπεύει το 7,6% των συνόρων της. Απέναντι βρίσκονται τα νότια παράλια της Κύπρου: η Λάρνακα και το κατεχόμενο τμήμα του νησιού.

Σύνορα με την Τουρκία: 845 γλμ (35%). Σχέσεις ιδιαίτερα τεταμένες. Κύρια προβλήματα: το θέμα των Κούρδων της Β. Συρίας, κατά μήκος των συνόρων, η διαχείριση των νερών του Ευφράτη, το συριακό πετρέλαιο, οι θρησκευτικές-δογματικές διαφορές, καθώς και το ζήτημα του παλαιού Σαντζακίου της Αλεξανδρέττας / Ισκεντερούν.

Με το Ιράκ: 596 γλμ (24,7%). Σχέσεις ιδιαίτερα τεταμένες παλαιότερα. Η κοντινότερη ιρακινή μεγαλούπολη είναι η Μοσούλη στον Τίγρη (Β. Ιράκ).

Με την Ιορδανία: 356 γλμ (14,8%). Οι εχθρικές σχέσεις είχαν αρχίσει να εξομαλύνονται με αργούς ρυθμούς. Το Αμμιάν (πρωτεύουσα της Ιορδανίας) απέχει 104 γλμ από τα σύνορα κι άλλα 109 γλμ από τη Δαμασκό.

Με το Ισραήλ: 74 γλμ (3,1%). Εμπόλεμη κατάσταση. Ισραηλινή κατοχή του μεγαλύτερου μέρους των Υψιπέδων του Γκολάν από το 1967 (έκταση 1.675 τ. γλμ μαζί με τη νεκρή ζώνη).

Σύνορα με τον Λίβανο: 359 γλμ (14,8%). Σχέσεις εμμετρικά περιπλοκές. Η Δαμασκός απέχει 109 γλμ από τη Βηρυτόν και το διεθνές λιμάνι της. Μικρή απόσταση, αλλά μεσολαβούν οι οροσειρές του Αντιλίβανου και Λιβάνου κι ανάμεσα τους η Κοιλιάδα της Μπεκάα.

ΠΛΗΘΥΣΜΟΣ: π. 18.000.000, αγροτικός στην πλειονότητα, με έντονες τάσεις αστικοποίησης

ΠΡΩΤΕΥΟΥΣΑ: Η Δαμασκός, στις παρυφές της ερήμου, στο ΝΔ τμήμα της χώρας. Έχει αναπτυχθεί σε βάρος της όασης και την έχει αφανίσει. Κάτοικοι π. 1.800.000

Η ΜΕΓΑΛΥΤΕΡΗ ΠΟΛΗ της Συρίας είναι το Χαλέπι, πόλη με μακριά αστική παράδοση, στα ΒΔ και σε μικρή απόσταση από τα σύνορα με την Τουρκία. Κάτοικοι π. 2.100.000

ΆΛΛΕΣ ΠΟΛΕΙΣ:

Το Χομς, βιομηχανικό κέντρο της χώρας, και η Χάμα στην εύφορη κοιλάδα του ποταμού Ορόντη,

η Λατάκια, το μεγαλύτερο λιμάνι της χώρας (κοντά στα σύνορα με την Τουρκία), και το λιμάνι του βιομηχανοποιημένου Μπανιάς, το παρευφράτειο Ντέιρ εζ-Ζορ στα ΒΑ (στο τρίγωνο ανάμεσα στην Τουρκία και το Ιράκ) και η παρευφράτεια Ράκκα στη Βόρεια Συρία.

Διοικητικά η χώρα είναι χωρισμένη σε 14 Κυβερνεία (περιφέρειες).

ΘΡΗΣΚΕΙΕΣ, ΔΟΓΜΑΤΑ (ΠΟΣΟΣΤΑ ΚΑΤΑ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ)

- Μουσουλμάνοι Σουνίτες 72%
- Μουσουλμάνοι Σίιτες 2% και Αλαουίτες, κλάδος των Σιιτών, στον οποίο ανήκει και η προεδρική οικογένεια των Ασσαντ, 11-12%
- Δρούζοι 3% (εθνοτική ομάδα που θεωρεί ότι ανήκει στο Ισλάμ)
- Γεζίνοι (άγνωστο, αλλά πολύ μικρό ποσοστό Κούρδων ετεροδόξων στα σύνορα με το Ιράκ)
- Χριστιανοί 10-12%, εκ των οποίων περίπου οι μισοί είναι Ορθόδοξοι (υπάγονται στο Ορθόδοξο Πατριαρχείο Αντιοχείας, που εδρεύει στη Δαμασκό). Το μεγάλο κύμα μετανάστευσης των Χριστιανών προς την Ευρώπη και κυρίως τη Λατινική Αμερική, μετά το 1946, συνεχίστηκε αυξανόμενο και κορυφώθηκε μετά το 2000.

Χριστιανορθόδοξη Μονή Αγίου Γεωργίου: το καθολικό (ανοικοδομήθηκε το 1860). Ιδρύθηκε από τον αυτοκράτορα Ιουστινιανό (527-565) στα βουνά της περιοχής του Χομς, για να φρουρεί το πέρασμα από την έρημο στις ακτές της Μεσογείου. Γύρω από το καστομονάστειο υπάρχουν τριάντα χριστιανικά χωριά, με ορθόδοξο πληθυσμό τα περισσότερα. apan.gr

ΕΘΝΟΤΙΚΕΣ ΟΜΑΔΕΣ

- Άραβες και αραβοποιημένοι, σε υπολογισμο βαθμό, αρχαίοι γηγενείς (Αραμαίοι, Αλαουίτες, Δρούζοι κλπ) 87-89%
- Κούρδοι 6% - 8%, ίσως και περισσότεροι, με συνεχή αύξηση
- Βεδουίνοι (νομάδες και ημινομάδες της μεγάλης ερήμου, εγκατεστημένοι πλέον οι περισσότεροι σε «τσιμεντένιους» οικισμούς)
- Αρμένιοι 2% (συνεχώς μειώνονται οι κοινότητες των αστικών κέντρων)
- Άλλοι: Ασσόριοι και Χαλδαίοι (Χριστιανοί στην πλειονότητά τους), Τσερκέζοι πρόσφυγες από τον Καύκασο, Τουρκομάνοι
- Παλαιστίνιοι πρόσφυγες σε στρατόπεδα: π. 200.000
- Η παλαιά ελληνική κοινότητα (στις πόλεις: Λατάκια, Χαλέπι, Χάμα, Δαμασκός) έχει συρρικνωθεί δραματικά στη διάρκεια του 20ού αιώνα.
- Το 2000, οι Έλληνες ήταν περίπου 1.000
- Ελάχιστοι είναι και οι Εβραίοι που έμειναν στα πατρογονικά τους, μετά το 1948-50, κυρίως μετά το 1967 (πόλεμος των Επτά Ημερών)

Βρακοφόρος Δρούζος με λευκό κεφαλομάντηλο (χαρακτηριστικό των Δρούζων του Λιβάνου, της Συρίας και του κατεχόμενου Γκολάν).

Κατοικεί στη Σάχημα, την ελληνορωμαϊκή Φιλιππούπολη, μικρή ημιορεινή κομπούλη στο Ντζέμπελ ελ-Ντροζ (το βοινό των Δρούζων) κοντά στα σύνορα Συρίας-Ιορδανίας.

Βράικα φορούσαν άλλοτε όλοι οι παραθαλάσσιοι αλλά και πολλοί ορεινοί πληθυσμοί της Ανατολικής Μεσογείου. Στη Θάλασσα του Μαρμαρά, στη Μικρασία, στα νησιά του Αιγαίου και στην Κρήτη, στον Λίβανο και τη Συρία. Ο Γιώργος Σεφέρης πρόφτασε πολλούς βρακάδες στην Κύπρο το 1950.

ΤΑ ΚΥΡΙΟΤΕΡΑ ΓΕΩΦΥΣΙΚΑ

Η επικράτεια χωρίζεται σε τέσσερις διακριτές περιοχές (και τέσσερις κλιματολογικές ζώνες) Από τη Μεσόγειο και τα φοινικικά λιμάνια (Δ. Συρία) προς τον Μέσο Ευφράτη (Αν. Συρία) και το Ιράκ:

- Η στενή παραθαλάσσια και κατακόρυφη ζώνη ανάμεσα στα σύνορα Συρίας-Τουρκίας και Συρίας–Λιβάνου (με πολλά μικρά λιμάνια και δύο τεχνητά: Λατάκια και Μπανιάς)

- Η εύφορη κοιλάδα του ποταμού Ορόντη και η χαμηλή οροσειρά που εκτείνεται μεταξύ κοιλάδας και θάλασσας

- Η άνυδρη στέπα και η έρημος

- Ο σιτοβολώνας της Ντζαζίρα ή Ντζεζρέζ/ τμήμα της αρχαίας Μεσοποταμίας (ΒΑ Συρία, ανάμεσα στον Μέσο Ευφράτη και τον Τίγρη, σύνορα Συρίας-Τουρκίας-Ιράκ). Κατοικείται κυρίως από Κούρδους, καθώς και Ασσύριους, Αραμαίους και Άραβες (Μουσουλμάνοι Σουνίτες στην πλειονότητα και μικρές ομάδες Χριστιανών).

Η οροσειρά του Ορόντη, η οποία χωρίζει τη Συρία από την Τουρκία.

Η ΕΡΗΜΟΣ, με το στέρεο χώμα που θρύβεται εύκολα λόγω ξηρασίας, καλύπτει το 58% του συριακού εδάφους.

Περιβάλλεται από μία στεπώδη και ημιστεπώδη ζώνη και είναι αραιοκατοικημένη, ενώ υπάρχουν μεγάλες ακατοίκητες εκτάσεις. Απλώνεται ανάμεσα στους ποταμούς Ορόντη και Ευφράτη, αποτελεί το βορινό τμήμα της αραβικής ερήμου και συνεχίζεται προς την Ιορδανία και το Ιράκ.

Η όαση Γκούτα, όπου είναι χτισμένη η Δαμασκός, βρίσκεται στις νοτιοδυτικές παρυφές της ερήμου.

Η όαση της Παλμύρας βρίσκεται περίπου στο κέντρο της ερήμου.

Η οροσειρά του Ορόντη, η οποία χωρίζει τη Συρία από την Τουρκία.

Η οροσειρά του Ορόντη, η οποία χωρίζει τη Συρία από την Τουρκία.

ΠΟΤΑΜΟΙ

Τα δύο μεγάλα διακρατικά ποτάμια που διαρρέουν τη χώρα, ο Ορόντης και ο Ευφράτης, υπήρξαν ανέκαθεν κύριοι παράγοντες της διαμόρφωσης του πολιτιστικού χαρακτήρα και των ιστορικών εξελίξεων στη Μέση Ανατολή.

Ο ποταμός Ορόντης, η ραχοκοκαλιά της Συρίας

Οι Μακεδόνες τον ονόμασαν Ορόντη (χρησιμοποιώντας την αρχαία ονομασία Αραντού) κι έτσι είναι μέχρι σήμερα διεθνώς γνωστός. Αλλά τον είπαν και Αξιό (καθώς συνήθιζαν να δίνουν μακεδονικά τοπωνύμια σε βουνά, ποτάμια και περιοχές που θύμιζαν τη γενέτειρα Μακεδονία). Φαίνεται ότι από εκεί προέρχεται και η αραβική ονομασία του: αλ-Ασσί (al-Assi).

Στις όχθες του ίδρυσε ο Σέλευκος Α΄ ο Νικάτωρ την Αντιόχεια, πρωτεύουσα του απέραντου Σελευκιδικού Βασιλείου, και τη συμπρωτεύουσα Απάμεια, έδρα των σελευκιδικών στρατευμάτων. Επίνειο της Αντιόχειας: η Σελεύκεια της Πιερίας (ερείπια στην Τουρκία). Επίνειο της Απάμειας: η Λαοδίκεια / Λατάκια (το μεγαλύτερο εμπορικό λιμάνι της Συρίας).

Πηγάζει από την Κοιλιάδα της Μπεκάα, στον βόρειο Λίβανο, και κατευθύνεται προς Βορρά. Διαμορφώνει την εύφορη κοιλάδα, που οι Μακεδόνες ονόμασαν Κοίλη Συρία, διαρρέει τις σύγχρονες συριακές πόλεις Χομς και Χάμα, κι εκβάλλει στα τουρκικά παράλια της Μεσογείου κοντά στη σύγχρονη Αντάκια (Αντιόχεια), έχοντας διανύσει 570 γλμ. Στη λεκάνη απορροής του Ορόντη, καθώς και στη στενή παράκτια ζώνη πέρα από τα βουνά που χωρίζουν τον

ΟΡΟΣΕΙΡΕΣ

Ανσαρίγιε (η επιμήκης οροσειρά, που χωρίζει την παράκτια ζώνη από την Κοίλη Συρία και την υπόλοιπη ενδοχώρα, αναφέρεται και με πολλές άλλες ονομασίες)

Κορυφές στα 1.730 και 1.526 μέτρα

Πεύκη η Χαλεπνή (Pinus halepensis), ΒΑ Συρία – σύνορα με την Τουρκία. Το τοπίο με τους πευκόφυτες, τους ελαιώνες και τους μικρούς κάμπους με τα οπωροφόρα θμύζει έντονα την Ανατολική Κρήτη.

Η οροσειρά του Ορόντη, η οποία χωρίζει τη Συρία από την Τουρκία.

Τα ορεινά περάσματα και το Κάστρο του Σαλαντίν (τέλη 12ου αι.) στο φοβερό φαράγγι.

Ένα από τα μεγάλα προσκόμματα που συναντούσαν ανέκαθεν οι επικοινωνίες στη Μέση Ανατολή είναι η κατακόρυφη κατεύθυνση των οροσειρών, κατά μήκος της στενής παραθαλάσσιας ζώνης. Ψηλοί και χαμηλότεροι ορεινοί όγκοι, με έντονο ανάγλυφο, όπως τα βουνά Ανσαρίγιε, διαμορφώνουν ένα αδιαπέραστο φράγμα μεταξύ Ανατολής (τη συριακή ενδοχώρα και τα ενδότερα της Ασίας) και Δύσης (τη Μεσόγειο με τα λιμάνια και τον δρόμο προς τις μεγάλες αγορές της).

Τα δύσβατα φυσικά περάσματα μέσα από τα βουνά είναι όλα κι όλα τέσσερα:

- Χαλέπι–Κοιλιάδα Ορόντη–Λατάκια, στις βόρειες πλαγιές των βουνών Ανσαρίγιε
- Χομς–Κοιλιάδα Χριστιανών–Άραδος, στις νότιες υπόρειες των Ανσαρίγιε
- Δαμασκός–Αντιλίβανος–Κοιλιάδα Μπεκάα–όρος Λίβανος–Βηρυτός, και
- Δαμασκός–Υψίπεδα Γκολάν–Κοιλιάδα του Ιορδάνη.

ΤΟ ΟΡΕΙΝΟ ΣΥΓΚΡΟΤΗΜΑ ΤΟΥ ΔΙΑΔΜΟΥ ΛΙΒΑΝΟΥ

Λίβανος (ανήκει εξολοκλήρου στο κράτος του Λιβάνου) κορυφή στα 3.088 μέτρα και Αντιλίβανος, το δυτικό του τμήμα, το στραμμένο προς την Κοιλιάδα της Μπεκάα, ανήκει στο κράτος του Λιβάνου, το ανατολικό του τμήμα, το στραμμένο προς την έρημο, ανήκει στη Συρία.

Οι δίδυμες οροσειρές, παράλληλες μεταξύ τους και παράλληλες προς τη θάλασσα, κατευθύνονται από Βορρά προς Νότο. Η Κοιλιάδα της Μπεκάα, ανάμεσά τους και σε υψόμετρο π. 1.000 μ, χωρίζει δύο εντελώς διαφορετικούς μικρόκοσμους. Ο Λίβανος έχει πολλά δάση, πολλά νερά, ευφορότατες κοιλάδες κι είναι εξαιρετικά πυκνοκατοικημένος.

Όλα τα χωριά στη νότια απόληξη του βουνού κατοικούνται από Χριστιανούς. Πολλά από αυτά έχουν συμπαγή πληθυσμό Ορθοδόξων.

Η οροσειρά του Ορόντη, η οποία χωρίζει τη Συρία από την Τουρκία.

Στον βραχώδη κι αφιλόξενο Αντιλίβανο δεν φτάνουν τα ευεργετήματα της Μεσογείου. Οι βροχές είναι ελάχιστες, τα περισσότερα εδάφη είναι πετρώδη κι ακατάλληλα για καλλιέργεια, η κατοίκηση περιορίζεται σε μικρές κτηνοτροφικές κοινότητες.

Αντιλίβανος Κορυφές στα 2.004 μ, στα 2.616 και στα 2.629 μ

Στην συριακή πλευρά του Αντιλίβανου υπάρχουν πολλές σπηλιές και μικρά φαράγγια. Ήταν τα λημέρια των ανυπότακτων και των λαθρεμπόρων, που καιροφυλακτούσαν για να επιτεθούν στα караβάνια που πήγαιναν είτε

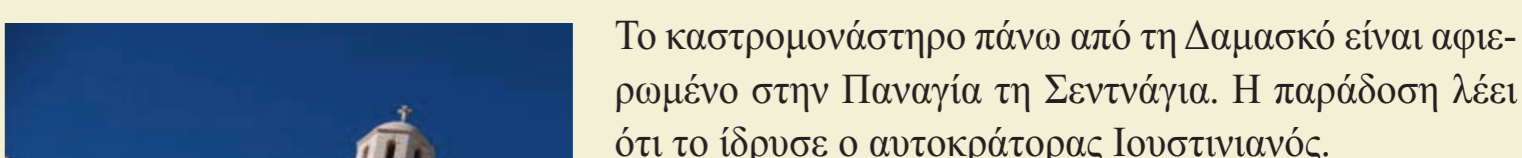

Σκαμμένες στον βράχο, κάτω από το πανίερο σπήλαιο της Παναγίας της Σεντνάγια, σώζονται ακόμα οι κομψές κόγχες, με τις σιελεικδικές αρχιμάδες. Σε κάθε μια είναι τοποθετημένα ανά δύο αρχαία αγάλματα.

Η κοπή των κεφαλών μπορεί να αποδοθεί ίσως σε φανατικούς Χριστιανούς ή Μουσουλμάνους. Ας μην αποκλειστούν και οι λογής αρχαιοκάπηλοι. Η Συρία υπήρξε θύμα βρμακτικής αρχαιοκαπηλίας (που αναζωορόθηκε και ξεπέρασε κάθε όριο μετά το 2011).

ΤΑ ΟΡΘΟΔΟΞΑ ΚΑΣΤΡΟΜΟΝΑΣΤΗΡΑ ΤΟΥ ΑΝΤΙΛΙΒΑΝΟΥ

Στην Πρωτοβυζαντινή περίοδο (τον 5ο ή 6ο αι.), τα δύο πιο ιερά σπήλαια της ανατολικής πλευράς του βουνού αφιερώθηκαν στη χριστιανική λατρεία. Γύρω τους χτίστηκαν δύο οχυρότατα μοναστήρια, και να φρουρούν τα φαράγγια, το δύσβατο πέρασμα μεταξύ Δαμασκού και Βηρυτού, και να ελέγχουν τους ανυπότακτους κτηνοτρόφους κι όσους άλλους κατέφευγαν στα απάτητα λημέρια. Έτσι, με κέντρο τα ορθόδοξα μοναστήρια, αναπτύχθηκαν τα ημιορεινά χριστιανικά χωριά του Αντιλίβανου που αντικρίζουν από ψηλά την έρημο της Συρίας.

Βορειότερα, στο χωριό Μααλούλα, βρίσκεται η γυναικεία Μονή της Αγίας Θέκλας. Εδώ, μεγάλο μέρος της Λειτουργίας γίνεται ακόμα στα αραμαϊκά. Αραμαϊκά, η σημικτή γλώσσα που μιλούσε και ο Χριστός, μιλούν ακόμα οι γέροντες στη Μααλούλα. Και τα δύο μοναστήρια υπάγονται στο παλαιάφο Πατριαρχείο Αντιοχείας.

Παναγία η Σεντνάγια, ένα από τα μεγαλύτερα προσκνήματα της Μέσης Ανατολής για Χριστιανούς και Μουσουλμάνους.

Όρος Έρμων ή Ερμών Στα νότια του Αντιλίβανου, ανάμεσα στη Δαμασκό και την κοιλάδα του Ιορδάνη, ορθώνεται ο Ερμών (κορυφή στα 2.814 μ) Το πανέμορφο χιονοσκεπές βουνό κλείνει δυτικά και νοτιοδυτικά τη Δαμασκό και καταλήγει στα κατεχόμενα Υψίπεδα του Γκολάν (κορυφή στα 1.226 μ)

Όρος Έρμων / Ερμών: Ισραηλίνοι καταδρομείς στο κατεχόμενο τμήμα του βουνού, στα ΝΔ της Δαμασκού και σε απόσταση π. 30 χλμ από τη συριακή πρωτεύουσα (το 2007)

Όλα αυτά τα βουνά, κατά μήκος της παράκτιας ζώνης και μέχρι την κοντινή ενδοχώρα, αποτελούν το φυσικό φράγμα που καθιστούσε εξόχως δύσκολες, σχεδόν αδύνατες, τις επικοινωνίες ανάμεσα στη Μεσόγειο και τη με-

σανατολική ενδοχώρα. Δεκάδες οχυρά φρουρούν τα εγκάρσια περάσματα. Οι διαδρομές από και προς τα λιμάνια ήταν επί χιλιετίες ένας άθλος.

Στην συριακή επικράτεια υπάρχει κι άλλο ένα βουνό. Αυτό, όμως, είναι απομονωμένο κι έχει χάσει την όποια γεωπολιτική και οικονομική σημασία του εδώ και αιώνες: Ντζέμπελ ελ-Ντερουζ, επίσημα Ντζέμπελ ελ-Αράμπ (ντζέμπελ = βουνό). Ανεργό ηφαιστείο (1.803 μ) κοντά στα σύνορα της Συρίας με την Ιορδανία. Έχει δάση δρυός και εύφορες μικρές κοιλάδες, χείμαρρους και δεκάδες αρχαίους και μεσαιωνικούς οικισμούς που εγκαταλείφθηκαν μετά τον 10ο-12ο αιώνα. Κατοικείται κυρίως από Δρούζους που ήρθαν, πρόσφυγες, από τον Λίβανο μετά το 1860.

Οι πρώτες ύλες, τα πολύτιμα και περιζήτητα αγαθά, οι απέραντες ασιατικές εκτάσεις και οι πολύμηνες διαδρομές από τις πηγές ως τις αγορές

Το λιβάνι και η σμύρνα, όλα τα μυρωδικά, οι γόμες, τα μπαχάρια και οι κανέλες, τα κοράλλια και τα ελεφαντόδοντα, ο έβενος και ο χρυσός έρχονταν, φορτωμένα σε καράβια, από την Ανατολική Αφρική, τη Νότια Αραβία και τον Ινδικό Ωκεανό.

Ανέπλεαν την Ερυθρά Θάλασσα και ξεφορτώνονταν σε κάποιο από τα λιμάνια του κόλπου της Ακκάμπα. Εκεί, μεταφορτώνονταν στα υποζύγια για να ακολουθήσουν τον πανάρχαιο δρόμο των καραβανιών.

Από την καραβανούπολη Πέτρα (στην Ιορδανία), τον πρώτο μεγάλο σταθμό των καραβανιών, έφευγε ένας δρόμος προς τα δυτικά, που διέσχισε τη φοβερή έρημο του Νεγκέβ και κατέληγε στη Λωρίδα της Γάζας. Εκεί μεταφορτώνονταν ξανά τα πολύτιμα αγαθά στα πλοία της Μεσογείου.

Ο άλλος δρόμος διέσχισε κι αυτός την έρημο, αλλά ήταν πιο βατός. Ξεκινούσε από την Πέτρα και κατευθύνονταν βόρεια προς τη Δαμασκό, μια καραβανούπολη εξαιρετικής ομορφιάς, στις όχθες ενός μικρού ποταμού που διαμόρφωνε μία όαση με πλατάνια, πλούσια περιβόλια και μαγευτικούς ροδώνες. Από εκεί, τα καραβάνια είτε συνέχιζαν τον βόρειο δρόμο προς το Χαλέπι και πέρα, είτε στρέφονταν δυτικά για να καταλήξουν στη Βηρυτό.

Μέσω της ευρύτερης Συρίας έφταναν στις αγορές της οικουμένης όλα αυτά τα αγαθά. Κι αν δεν είναι απαραίτητα τα περισσότερα από αυτά—που όσο πιο περιττά κι ακριβά είναι τόσο πιο πολύ ανοίγουν την όρεξη των καταναλωτών—πώς μπορούν να λειτουργήσουν τα ιερατεία όλων των θρησκειών και θρησκευμάτων δίχως το λιβάνι; Πώς να λατρέψουν τους θεούς και τον Θεό τους, πώς να τιμηθούν οι θεοποιημένοι μονάρχες, πώς να ταφούν οι νεκροί;

Ο πολυταξιδεμένος Ηρόδοτος πίστευε ότι όλα τα μυρωδικά παράγονταν στα πιο απομακρυσμένα και ακατοίκητα μέρη της Αραβικής Χερσονήσου. Οι τρόποι της συλλογής τους παρουσιάζονται σαν εξωφρενικοί και «από όλη την Αραβία αναδύεται μια μεθυστική ευωδιά» γράφει γύρω στο 450 π.Χ., πυροδοτώντας τη βουλιμία των αγοραστών με φανταστικές διηγήσεις.

Για την Ερυθρά Θάλασσα: *Ιστορία Βιβλίο Β΄*, για την Αραβία, τα μυρωδικά, τον χρυσό της Αιθιοπίας, τον έβενο κλπ:

«Χρυσόν και λίβανον και σμύρναν» ήταν τα Τίμια Δώρα που προσέφεραν οι εξ Ανατολών Μάγοι στο θείο Βρέφος («Κατά Ματθαίον» 2, 11) Βιβλίο Γ΄

Η Συρία: σταθμός-αγορά και πέρασμα των μεγάλων καραβανιών

Το πανάκριβο lapis lazuli κι άλλοι ημιπολύτιμοι λίθοι έρχονταν από τον Ινδικό Καύκασο (Χίντου Κους), το Αφγανιστάν και τη ΒΔ Ινδία, με καραβάνια που απαρτίζονταν από βακτριανές καμήλες (με δύο ύβους = καμπούρες). Εισαγωγές έκαναν τα προϊστορικά βασίλεια της Μεσοποταμίας (Ιράκ) και της Συρίας: το Μαρί στον Μέσο Ευφράτη, η Έμπλα στην κεντρική Συρία, η παραθαλάσσια Ουγκαρίτ (πολύ κοντά στα σύνορα Συρίας-Τουρκίας). Από την Ουγκαρίτ γίνονταν εξαγωγές σε όλα τα πλούσια βασίλεια της Ανατολικής Μεσογείου. Το παλαιότερο έργο τέχνης για το οποίο χρησιμοποιήθηκε λάπης λάζουλι χρονολογείται στην 4η π.Χ. χιλιετία.

Ο δρόμος Ανατολής-Δύσης και Δύσης-Ανατολής είχε ανοίξει.

Στον γυρισμό, τα καραβάνια μετέφεραν χαλκό από τα πλούσια μεταλλεία της Κύπρου προς τη μεσανατολική ενδοχώρα. Και στα φοινικικά λιμάνια οι έμποροι αγόραζαν την πορφύρα, την πιο ακριβή βαθυκόκκινη κι ανεξίτηλη βαφή, που παράγεται από την επεξεργασία ενός λιλιπούτιου οστράκου.

Ένα από τα κοχύλια όπου κατοικεί το σαλιγκάρι που δίνει την πορφύρα.

Εξίσου πολύτιμοι και περιζήτητοι ήταν οι κέδροι του Λιβάνου, δέντρο σχεδόν μυθικό που αναφέρεται στο Έπος του Γκιλγκαμές (Μεσοποταμία, γύρω στα 2350 π.Χ.) και στην *Παλαιά Διαθήκη*. Στο ίδιο ιερό βιβλίο αναφέρονται για πρώτη φορά και τα σπάνια μυρωδικά, το μύρο και το λιβάνι. Τα έφερε η βασίλισσα της Σαβιά από την Υεμένη για να τα προσφέρει, μαζί με χρυσό και πετράδια, στον βασιλιά Σολομώντα τον 10ο π.Χ. αιώνα.

Τότε καταγράφεται και το πρώτο μακρύ ταξίδι με δρομάδες (καμήλες με μια καμπούρα).

Ο δρόμος των μυρωδικών, ο δρόμος από τον Νότο προς τον Βορρά, είχε ανοίξει.

Όλες οι αρχαίες θρησκείες χρησιμοποιούσαν λιβάνι. Τα μυροδοχεία ήταν αναμμένα και σε όλες τις αίθουσες του θρόνου, όπου οι βασιλείς-αρχιερείς υποδέχονταν αξιωματούχους, υπηκόους, υποτελείς και πρέσβεις.

Μεταφορά και φόρτωση κέδρων του Λιβάνου στα φοινικικά πλοία που ταξιδεύουν με το βαρύ φορτίο τους. Δύο από τα ανάγλυφα που διακοσμούν την αψίδα του Ανακτόρου του Ασσύριου βασιλιά Σαργκόν Β΄ στο Ντουρ Σαρρουκίν (Dur Sharrukin / σήμερα Khorsabad) στο Βόρειο Ιράκ. Γύρω στο 715 π.Χ., όταν οι Ασσύριοι, κυρίαρχοι της Μέσης Ανατολής, είχαν φτάσει ως τα πρόθια της Αιγύπτου.

Αντά τα ανάγλυφα, που ανιστορούν «κινηματογραφικά» όλη τη διαδικασία, είναι ευρήματα από τις ερασιτεχνικές ανασκαφές του Paul-Émile Botta στο οθωμανοκρατούμενο Ιράκ. Ο Μποτά ήταν πρόξενος της Γαλλίας στη Μοσούλη μεταξύ 1843-1844. Τότε πρωτομάθανε η υψηλώς για τους πολιτιστικούς θησαυρούς που έκρυβε η Μεσοποταμία. Σχεδόν ολόκληρο το ανάκτορο έχει μεταφερθεί στο Λούβρο και, κυρίως, στο Βρετανικό Μουσείο.

Η Συρία άρχισε να αποκαλύπτεται δεκαετίες αργότερα.

Οι Φοινίκες υποτελείς των Ασσυρίων, πανάξιοι ναυτικοί, ήταν οι θαλασσοκράτορες της Μεσογείου, ώσπου να ξεκινήσει ο Δεύτερος Μεγάλος Ελληνικός Αποικισμός.

Μικρός ταρανάς στην Άραδο (Αρουάντ), φοινικικό κι αργότερα ελληνιστικό λιμάνι της Συρίας.

Δ Α Μ Α Σ Κ Ο Σ

Η αλλοτινή παραδεισένια πολιτεία της όασης, έδρα της δυναστείας των Ομαγιαδών και πρώτη πρωτεύουσα του Χαλιφάτου

Στις παρυφές της αχανούς ερήμου, εκεί όπου καταλήγουν οι άγονες πλαγιές του Αντιλίβανου, υπήρχε μια μαγευτική όαση. Γέννημα του ποταμού Μπαράντα, που έχει τις πηγές του στον κακοτράχαλο Αντιλίβανο και κατεβάζει τα πεντακάθαρα νερά του προς την έρημο. Πριν χαθεί στην άγρια ερημία, ο Μπαράντα διαμορφώνει αυτόν τον «παραδεισένιο τόπο», όπως χαρακτήρισαν την όαση όλοι οι ταξιδιώτες που πέρασαν από δω. Κι ήταν εκατοντάδες χιλιάδες οι ξένοι που είχαν την ευτυχία να δουν στο τέρμα της πολυήμερης διαδρομής τους τα περιβόλια γύρω από τα τείχη της Δαμασκού, τις φουντωτές ροδιές και τις ψηλόκορμες λεμονιές, τα θεόρατα γιασεμιά και τους ροδώνες, τους ροδώνες με το ευγενέστερο τριαντάφυλλο του κόσμου. Οι Σταυροφόροι που το εξήγαγαν στη Φραγκιά, γύρω στα 1260, το ονόμασαν Rosa Damascena.

Μα ο Μπαράντα δεν ποτίζει μόνον τα μπιστάνια και τα σκιερά πλατάνια της όασης. Οι Έλληνες τον είπαν Χρυσορρόη, γιατί τα γάργαρα νερά του είναι πόσιμα. Έτσι, η Δαμασκός κατοικήθηκε από τα πρώιμα χρόνια της μόνιμης εγκατάστασης του ανθρώπου και η προϊστορική Ντιμάσκα θεωρείται ένας από τους αρχαιότερους οικισμούς στον κόσμο με συνεχή κατοίκηση από τη Νεολιθική εποχή.

Από την προϊστορία στην ιστορία: οι Αραμαίοι

Η εποχή του Χαλκού έληξε για όλη την Ανατολική Μεσόγειο κάτω από δραματικές συνθήκες, γύρω στα 1200-1180 π.Χ. Ακολούθησε χάος. Τότε μετακινούνται από την Αραβία προς την Συρία οι Αραμαίοι. Ένα από τα κρατίδια που δημιούργησαν, το Αράμ-Νταμάσκ, είχε ως πρωτεύουσα την πόλη της ζακουστής όασης. Από εδώ μπορούσαν να ελέγχουν και τον κατακόρυφο Δρόμο των Καραβανιών, ανάμεσα στην Αραβία και τη Μικρά Ασία, και τον οριζόντιο Δρόμο των Καραβανιών, που συνέδεε την Κεντρική Ασία, την Περσία και τη Μεσοποταμία με την έρημο της Συρίας και κατέληγε στα παράλια του Λιβάνου. Οι δρόμοι που περνούσαν από τη Δαμασκό παρουσίαζαν απίστευτες δυσκολίες. Αλλά τα μεγάλα κέρδη από το διαμετακομιστικό εμπόριο ήταν ανέκαθεν η κινητήρια δύναμη των ιστορικών εξελίξεων στην Ανατολή. Στη διάρκεια των χιλιετιών, αμέτρητα караβάνια πέρασαν από τη Δαμασκό.

Και η παράδοση λέει ότι όταν την αντίκρισε πρώτη φορά ένας νεαρός καμηλιέρης, που έμελλε να γίνει ο Προφήτης Μωάμεθ, αναφώνησε: Αν ο άνθρωπος μπορεί να έχει μόνο έναν Παράδεισο, θα πρέπει να παρατηθεί από τον γήινο παράδεισο της Δαμασκού για να κερδίσει τον άλλον.

Η αραμαϊκή Δαμασκός κατακτήθηκε από τους Ασσύριους και τους Βαβυλώνιους της Μεσοποταμίας. Ακολούθησαν, το 539 π.Χ., οι Αχαιμενίδες Πέρσες. Ο Κύρος ο Μέγας, κυρίαρχος όλης της Δυτικής Ασίας, οργάνωσε την αυτοκρατορία του σε μεγάλες διοικήσεις (σατραπείες) και υποδιοικήσεις. Η Δαμασκός έγινε η έδρα μίας μειζονος υποδιοίκησης που υπαγόταν στην Σατραπεία της Ασσυρίας. Άφθονος πλούτος συγκεντρωνόταν από την ευρύτερη Συρία και τα φοινικικά λιμάνια στα κρατικά ταμεία. Φόροι και τελωνειακοί δασμοί κατέληγαν εδώ, πριν αποσταλούν στην Περσέπολη.

Μετά τη μάχη στην Ισσό: η ελληνιστική χιλιετία

Το 333 π.Χ., η νίκη στην Ισσό άνοιξε στον Αλέξανδρο τις Πύλες της Συρίας, δηλαδή τη Μέση Ανατολή. Στο βασιλικό θησαυροφυλάκιο της Δαμασκού πρωτοαντίκρισαν οι Μακεδόνες τα αμύθητα πλούτη των Αχαιμενιδών. Αδύνατον να φανταστούν τι θα έβλεπαν στη Βαβυλώνα, στα Σούσα κι εντέλει στην ίδια την Περσέπολη.

Η ελληνική κατάκτηση ήταν ένα κοσμοϊστορικό γεγονός που άλλαξε ριζικά τις δομές και τον χαρακτήρα ολόκληρης της περιοχής, ενώ μετέβαλλε και τον χαρακτήρα του ελληνικού κόσμου. Η ελληνιστική χιλιετία, από την Ισσό έως την ισλαμική κατάκτηση της βυζαντινής Ανατολής, έληξε πολιτικά το 634-640. Το 661, η Δαμασκός έγινε πρωτεύουσα του απέραντου Χαλιφάτου. Η ισλαμική ηγεσία, όμως, κληρονόμησε μία μακρύτερη και πλουσιότερη παράδοση. Την υιοθέτησε και σταδιακά την προσαρμοσε στις ανάγκες της νέας εποχής, διαμορφώνοντας έναν πολιτισμό που τίμησε –και, σε πολλές περιπτώσεις, προώθησε– τις ελληνιστικές και βυζαντινές του καταβολές. Από τη Μεσόγειο μέχρι τον Ευφράτη, αυτές οι ρίζες αποτελούσαν το ιερότερο μέρος της συλλογικής μνήμης έως την κατάρρευση των αυτοκρατοριών μετά τον Πρώτο Παγκόσμιο πόλεμο. Στην Συρία άντεξαν ως τις αρχές του 21ου αιώνα.

Το Μεγάλο Τζαμί της Δαμασκού, με τα υπέροχα ψηφιδωτά του 710-14 στην περίκλειστη αυλή, τις βυζαντινές κιονοστοιχίες και το κιβώριο όπου φυλάσσεται η Κεφαλή του Ιωάννη του Βαπτιστή, μέγα προσκύνημα των Μουσουλμάνων που εισέρχονται στο τέμενος, είναι η μεγαλειώδης έκφραση της συνέχειας του κόσμου που θεμελίωσαν οι Σελευκίδες βασιλείς. Τον κόσμο αυτόν τον στερέωσαν και τον αναδιοργάνωσαν οι Ρωμαίοι, τον εμπλούτισαν οι Βυζαντινοί και του έδωσαν ένα υψηλότερο πνευματικό νόημα.

Το Μεγάλο Τζαμί της Δαμασκού,

ένας παράδεισος στην παραδεισένια ομαγιαδική πρωτεύουσα

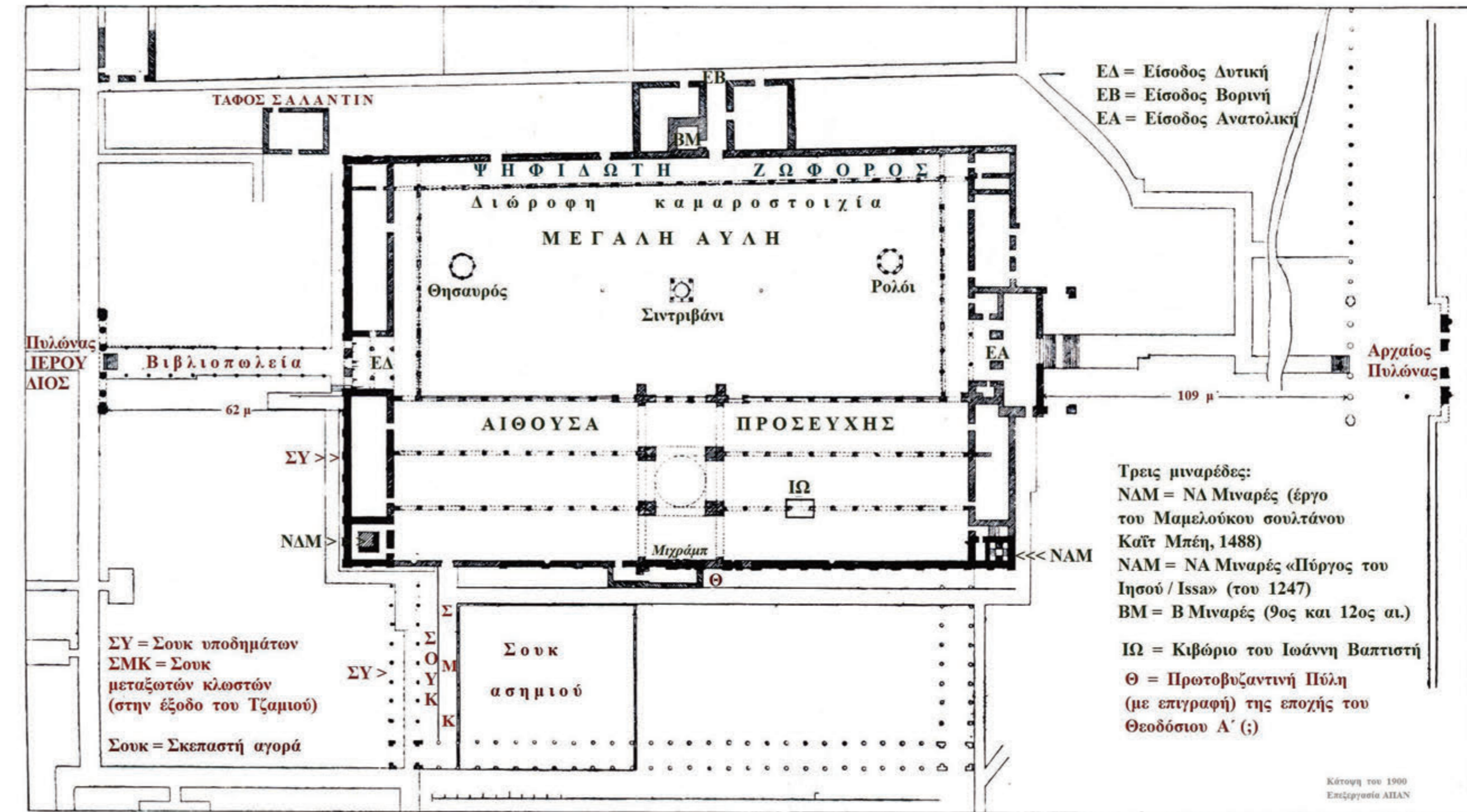
Κάτοικοι της Δαμασκού.

Τέσσερα πράγματα σας θέτουν σε προνομιακή θέση απέναντι στον υπόλοιπο κόσμο: το κλίμα, το νερό, τα καρποφόρα δέντρα και τα λουτρά σας. Σε αυτά θέλησα να προσθέσω ένα πέμπτο κι αποφάσισα να χτίσω τούτο το τζαμί.

Με αυτά τα λόγια απευθύνθηκε στους Δαμασκηνούς ο χαλίφης αλ-Βαλίντ (705-715), όταν θεμελίωσε το Τζαμί της Παρασκευής, γνωστό ως Μεγάλο Τζαμί των Ομαγιαδών. Ήταν το έτος 708. Το αριστούργημα της πρώιμης ισλαμικής τέχνης ολοκληρώθηκε το 714/15. Εκείνο τον καιρό πρωτοσύμβουλος του χαλίφη ήταν ο άρχοντας Ιωάννης ο Δαμασκηνός από το μεγάλο γένος των Μανσούρ.

Από αραβικές πηγές μαθαίνουμε ότι για την οικοδόμηση και την υπέρλαμπρη διακόσμηση του συγκροτήματος ο χαλίφης ξόδεψε ό,τι είχε εισπράξει το κρατικό ταμείο επί επτά χρόνια. Ίσως υπερβάλλον. Αλλά ο έκτος Ομαγιαδής χαλίφης ήταν ο πρώτος Μουσουλμάνος ηγέτης που είδε τον Ισλαμικό κόσμο να ζει ασφαλής στις απέραντες εκτάσεις που είχε κατακτήσει (γύρω στα 15 εκατομμύρια τετρ. χλμ). Τα λάφυρα, κυρίως από τις μακρινές ασιατικές περιοχές, ήταν αμύθητης αξίας.

Το Μεγάλο Τζαμί βρίσκεται στο κέντρο του οικονομικού πυρήνα της παλαιάς Δαμασκού: στην καρδιά των Σουκ (σκεπαστές αγορές) με τα δεκάδες χάνια και τα δημόσια λουτρά, τα εκατοντάδες εργαστήρια και τα χιλιάδες μαγαζιά, τα υφαντουργεία, τους φούρνους, τα μαγέρικα, τα τσαϊτζιδικά κάτω από τις κλιματαριές, τα μικρά τζαμιά, τα βιβλιοπωλεία, τα ζαχαροπλαστεία, τα ιδρύματα κοινωνικής πρόνοιας και τις κρήνες. Μέσα σε αυτή την κυψέλη του καλά οργανωμένου δημόσιου βίου όλοι οι εμπορικοί δρόμοι και τα σοκάκια οδηγούν στις τρεις μνημειακές εισόδους του Τζαμιού.

Στο Μεγάλο Τζαμί της συριακής πρωτεύουσας

Ο αλ-Βαλίντ διάλεξε τον ιερότερο χώρο της πρωτεύουσάς του για να χτίσει το Μεγάλο Τζαμί. Ο ναός του Δαμασκηνού Δία-Βήλου (Βάαλ) είχε ανοικοδομηθεί από τον αυτοκράτορα Θεοδοσίο Α' κι είχε αφιερωθεί στον Ιωάννη τον Πρόδρομο. Έλεγον ότι η Κεφαλή του Βαπτιστή είχε τοποθετηθεί στο κιβώριο του ναού – κέντρο της χριστιανικής λατρείας. Ο Ιωάννης / Γιαχιά μνημονεύεται συχνά στο Κοράνι ως προφήτης, αμέσως μετά τον Χριστό. Γύρω από το καταγιασμένο κιβώριο χτίστηκε το Τζαμί των Ομαγαδών.

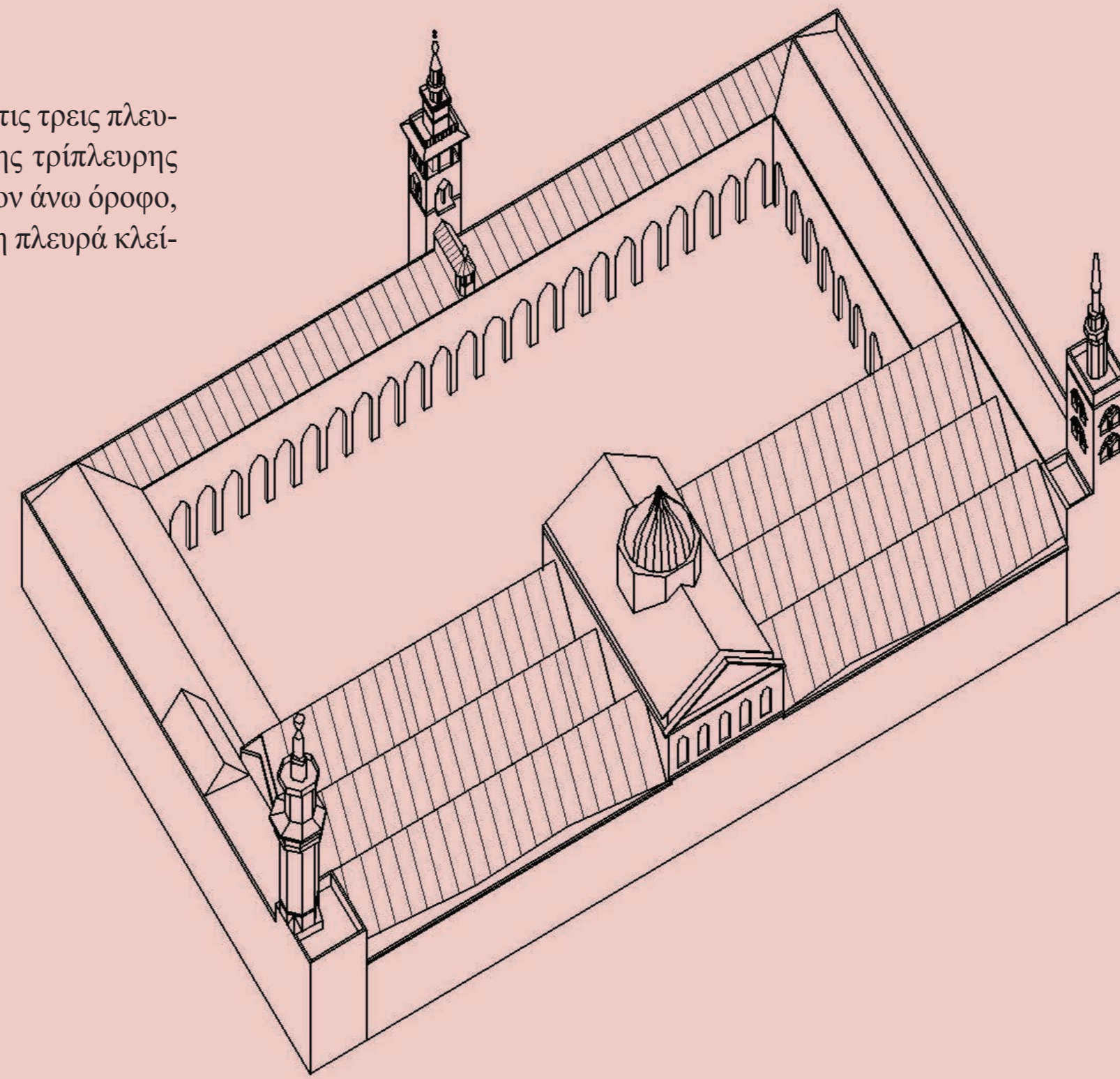
Ο εξωτερικός περίβολος του αρχαίου ιερού (157×100 μ) οριοθετεί τον χώρο του περικλειστού ισλαμικού συγκροτήματος, το οποίο αποτελείται από δύο μέρη: την αυλή, που καταλαμβάνει όλο το βόρειο τμήμα, και τον υπόστυλο-στεγασμένο χώρο της προσευχής, που καταλαμβάνει το νότιο τμήμα. Τρεις πανύψηλοι πυργόσχημοι μιναρέδες διαφόρων εποχών ορθώνονται πάνω από τα τείχη, στα οποία έχουν ενσωματωθεί αρχαίοι και βυζαντινοί δόμοι. Στις πέτρες και στα αρχιτεκτονικά στοιχεία είναι γραμμένη όλη η θρησκευτική ιστορία της Δαμασκού.

ΑΥΛΗ (122,05×48,50 μ). Διώροφη μαρμάρινη στοά περιβάλλει τις τρεις πλευρές της κι επικοινωνεί με τις τρεις εισόδους. Το ανάπτυσμα της τρίπλευρης στοάς, με τις μεγάλες καμάρες στο ισόγειο και τις μικρότερες στον άνω όροφο, αντιγράφει τις προσόψεις των βυζαντινών ανακτόρων. Η τέταρτη πλευρά κλεί-

νει με την πρόσοψη της αίθουσας προσευχής (137 μ μήκος). Στο κέντρο της αυλής υπάρχει μαρμάρινο σιντριβάνι.

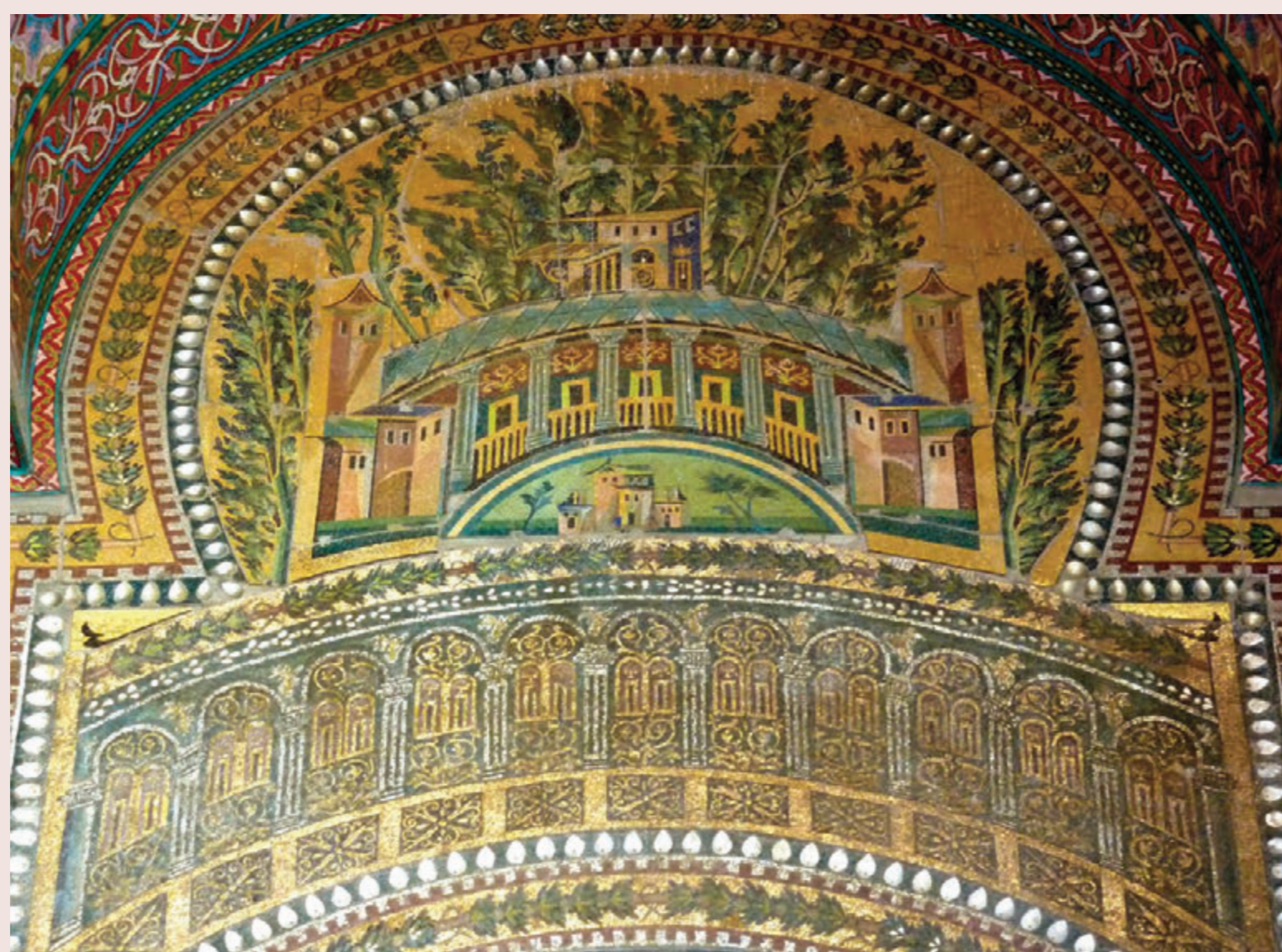
Όλες οι επιφάνειες που βλέπουν την αυλή έχουν καλυφθεί από ψηφιδωτές παραστάσεις. Απεικονίζουν δεκάδες παραδεισένιες πόλεις, θέατρα κι άλλα αρχαία κτίσματα, πλούσιες φυλλωσιές, ονειρικά τοπία και δέντρα γεμάτα καρπούς. Όλα συνδέονται μεταξύ τους με ποτάμια που τρέχουν στο κάτω μέρος της ψηφιδωτής ζώνης. Φόντα χρυσά. Οι τεχνίτες ήρθαν από την Κωνσταντινούπολη, ενώ τα στιλιζαρισμένα φυτικά ψηφιδωτά που διακοσμούν το θησαυροφυλάκιο του ιδρύματος έγιναν από Πέρσες τεχνίτες.

Πολλοί μελετητές θεωρούν ότι αυτή η μοναδική ζωφόρος των αρχών του 8ου αι. συμβολίζει την ελληνιστική, ελληνορωμαϊκή και πρωτοβυζαντινή οικουμένη που πέρασε στην κυριαρχία του Ισλάμ.

Το 1893, μετά τη μεγάλη πυρκαγιά που κατέστρεψε τμήμα της παλαιάς Δαμασκού, έγιναν επισκευές στο Μεγάλο Τζαμί. Τότε, κατασκευάστηκε εξ αρχής και το θολωτό κιβώριο του Βαπτιστή, το ιερότερο σημείο της υπόστηλης αίθουσας. Άντρες και γυναίκες πίνουνται από τα ασημένια κάγκελα για να προσευχηθούν, να παρακαλέσουν, να ευχαριστήσουν, τον άγιο της ερήμου.

Αλλά δεν είναι μόνον ο Πρόδρομος και Βαπτιστής που τιμάται στο Τζαμί. Στα ανατολικά της αυλής, υπάρχει ένα κτίσμα που το επισκέπτονται αποκλειστικά οι Σίιτες. Πιστεύεται ότι εδώ είχε τοποθετήσει ο πρώτος Σουννίτης χαλίφης της Δαμασκού την Κεφαλή του μάρτυρα Αλί, όταν, το 661, οι δυνάμεις του Χαλιφάτου νίκησαν τους «αποστάτες» του ισλαμικού κορμού. Ο Αλί είναι ο ιδρυτής του σιιτικού κλάδου του Ισλάμ. Εδώ έρχονται –έρχονται– για προσκόνημα οι Σίιτες της Συρίας και του Ιράν (όπως η γυναίκα της φωτογραφίας) κι όσοι άλλοι έχουν τη δυνατότητα να ταξιδεύουν.

ΔΑΜΑΣΚΟΣ

Η πρωτοβυζαντινή Πύλη του Παύλου / Μπαμπ Καϊσάν

Είναι η ΝΑ Πύλη της εντός των τειχών Δαμασκού. Τη διακοσμούν δύο μεγάλα χριστογράμματα, το Χ και το Ρ, θυμίζοντας σε όλους το οικουμενικό πνεύμα της Συρίας. Η Πύλη οφείλει το όνομά της στην παράδοση που λέει ότι ο νεοφώτιστος Παύλος, κινημένος από τους Ρωμαίους, διέφυγε από ένα άνοιγμα του βορινού της πύργου. Στον Δρόμο για τη Δαμασκό είχε ακούσει φωνή Κυρίου ο Εβραίος Σαούλ (Παύλος) και είχε «φωτιστεί» (αποδεχτεί, δηλαδή, τη νέα πίστη). Στο εσωτερικό της Πύλης βρίσκεται το παρεκκλήσι του Παύλου, που το συντηρεί η χριστιανική κοινότητα των Ελληνοκαθολικών, μία από τις πολλές Εκκλησίες της Ανατολής, αυτού του γηραιού και πολυσύνθετου κόσμου με τις πολλές ιδιαιτερότητες.

Στην πρωτοβυζαντινή Δαμασκό υπήρχαν δεκάδες ιεροί τόποι. Τους σεβάστηκαν όλους οι Σύντροφοι του Προφήτη, όταν κατέλαβαν την πόλη το 634 ή 635. Ήταν η πρώτη βυζαντινή πολιτεία που κατακτούσαν κι ήθελαν να διαδοθεί σε όλη την Ανατολή ότι όποια πόλη θα τους παραδιδόταν αμαχητί θα απολάμβανε προνομιακής μεταχείρισης. Όμως, εδώ, οι Βυζαντινοί είχαν αντισταθεί σθεναρά. Ο πολέμαρχος Καλίντ μπν αλ-Βαλίντ αποφάσισε να παραβλέψει το γεγονός. Έτσι, εδώ ακούστηκε, για πρώτη φορά, το «ισλαμικό συμβόλαιο», βάση του οποίου θα ζούσε όλη η χριστιανική Ανατολή στο πλαίσιο της Ισλαμικής διακυβέρνησης επί χιλιετίες.

Το ισλαμικό «συμβόλαιο» της συνύπαρξης

«Στο όνομα του Αλλάχ, του Ενεργέτη, του Ελεήμονα. Όταν μπουν οι Μουσουλμάνοι στη Δαμασκό, να γνωρίζουν οι κάτοικοι ότι θα έχουν εξασφαλίσει τη ζωή τους, την ιδιοκτησία τους, τα τεμένη και τα τείχη της πόλης τους, η οποία δεν πρόκειται να υποστεί καμία καταστροφή. Ο στρατός θα μείνει έξω από τα τείχη. Αυτή την εγγύηση δίνω εν ονόματι του Αλλάχ, του Προφήτη, του χαλίφη και της μουσουλμανικής Κοινότητας, από την οποία μόνο καλό θα δουν οι Δαμασκηνοί, εφόσον πληρώνουν την τζιζία». Η τζιζία (jizya) ήταν ο πρόσθετος ειδικός φόρος που κατέβαλλαν οι Απίστοι (μη Μουσουλμάνοι), ενώ το χαράτσι ήταν ο φόρος που πλήρωναν όλοι.

Οι κατακτητές, όχι μόνον τήρησαν στο ακέραιο το συμβόλαιο, αλλά άφησαν όλους τους Βυζαντινούς αξιωματούχους στη θέση τους. Αλλιώς, θα ήταν αδύνατον να διοικηθεί η πολιτεία. Έκτοτε, ανάλογα με τις πολιτικές συγκυρίες, υπήρχαν εποχές που κυριάρχησε η μισαλλοδοξία. Όμως η ευρύτερη Συρία υπήρξε ο καταξοχόν τόπος της ειρηνικής συνύπαρξης και του αλληλοσεβασμού μεταξύ Μουσουλμάνων και Χριστιανών.

Η κατάσταση άλλαξε άρδην μετά την άνοιξη του 2011, όταν η χώρα παραδόθηκε στον όλεθρο.

ΤΟ ΕΛΛΗΝΟΡΘΟΔΟΞΟ ΠΑΤΡΙΑΡΧΕΙΟ ΑΝΤΙΟΧΕΙΑΣ

«Και πρώτον ἐν Ἀντιοχείᾳ ὀνομάσθησαν οἱ μαθηταὶ Χριστιανοί»

Λουκάς, «Πράξεις» ΙΒ΄ 26

Η Εκκλησία Αντιοχείας ιδρύθηκε στην αρχαία πρωτεύουσα της Συρίας από τους αποστόλους Πέτρο και Παύλο. Θεωρείται η αρχαιότερη Εκκλησία στον κόσμο, μετά την Εκκλησία Ιεροσολύμων, κι έχει συνδέσει την πρόοιμη ιστορία της με κορυφαίες προσωπικότητες της Χριστιανοσύνης, όπως ο Ιωάννης ο Χρυσόστομος.

Μετά την ισλαμική κατάκτηση της Ανατολής, μεταξύ 634 και 641, τα πατριαρχεία Αντιοχείας, Ιεροσολύμων και Αλεξανδρείας αποκόπηκαν πολιτικά από την Κωνσταντινούπολη. Εντάχθηκαν στο Χαλιφάτο, αλλά εξακολούθησαν να αποτελούν τμήμα του ελληνορθόδοξου κόσμου, ενώ απέκτησαν και εθναρχικά χαρακτηριστικά.

Το Πατριαρχείο Αντιοχείας είναι το μοναδικό που δεν βρίσκεται πλέον στην ιστορική του έδρα. Μεταφέρθηκε από την Αντιόχεια / Αντάκια στη Δαμασκό, στα μέσα του 14ου αι. Εδρεύει στο κέντρο της παλαιάς πόλης, στο πρωτοχριστιανικό συγκρότημα της Θεοτόκου / Μαριαμίτα, όπου λειτουργούν εκπαιδευτικά και φιλανθρωπικά ιδρύματα. Ο πατριαρχικός ναός της Κοιμήσεως ανοικοδομήθηκε το 1867.

Η επίσημη γλώσσα της Εκκλησίας Αντιοχείας έως τα τέλη του 19ου αι. ήταν τα ελληνικά. Ύστερα από πολυετή αγώνα, και με πολλές παρεμβάσεις εκ μέρους της τσαρικής Ρωσίας, τα αραβικά αντικατέστησαν σε μεγάλο βαθμό τα ελληνικά.

Η εκκλησιαστική δικαιοδοσία του Πατριαρχείου εκτείνεται στον Λίβανο, την Συρία, το Ιράκ, το Κουβέιτ, τα κράτη της Αραβικής Χερσονήσου και στον νότο της Ασιατικής Τουρκίας (με κέντρο την περιοχή της Αντιόχειας και το λιμάνι της Αλεξανδρέττας / Ισκεντερούν). Σε αυτόν τον χώρο διατηρεί 13 αρχιεπισκοπές και μητροπόλεις, καθώς και μερικά από τα αρχαιότερα μοναστήρια της Ανατολής. Το 1988, ο Πατριάρχης Ιγνάτιος Δ΄ ίδρυσε το Πανεπιστήμιο του Μπαλαμάντ (UOB), ένα σημαντικό εκπαιδευτικό ίδρυμα στο οποίο λειτουργεί και η Θεολογική Σχολή του αγίου Ιωάννη του Δαμασκηνού. Στεγάζεται στη Μονή Μπαλαμάντ (στις ΒΔ πλαγιές του Λίβανου, κοντά στην Τρίπολη, στον Λίβανο). Από το 2012, Πατριάρχης της Μεγάλης Θεουπόλεως Αντιοχείας, Συρίας, Αραβίας, Κύπριας, Ιβηρίας τε και Μεσοποταμίας και πάσης Ανατολής είναι η Α.Θ. Μακαριότης ο Ιωάννης Ι΄.

Τα αντιοχεϊνά εδάφη συνορεύουν με τα εδάφη του Οικουμενικού Πατριαρχείου στον Βορρά και με τα εδάφη του Πατριαρχείου Ιεροσολύμων στον Νότο.

Η επιγραφή στο υπέρθυρο του πατριαρχικού ναού της Μαριαμίτα (Θεοτόκου), στη χριστιανική συνοικία της Δαμασκού, αναφέρεται στην εκ βάθρων ανοικοδόμησή επί πατριαρχίας Ιερσόθεου το 1867: Θεσπέσιος ὄδε ναός ὁ τῆ κοιμῆσαι τῆς ΘΟΥ τιμώμενος εκ βάθρων οἰκοδόμηται ΙΕΡΟΘΕΟΥ του πάνου πατριαρχέοντος [αραβικά ...] Εν ἔτει Σω [σοτηρίου] 1867 [και η χρονολογία στα αραβικά δίπλα]

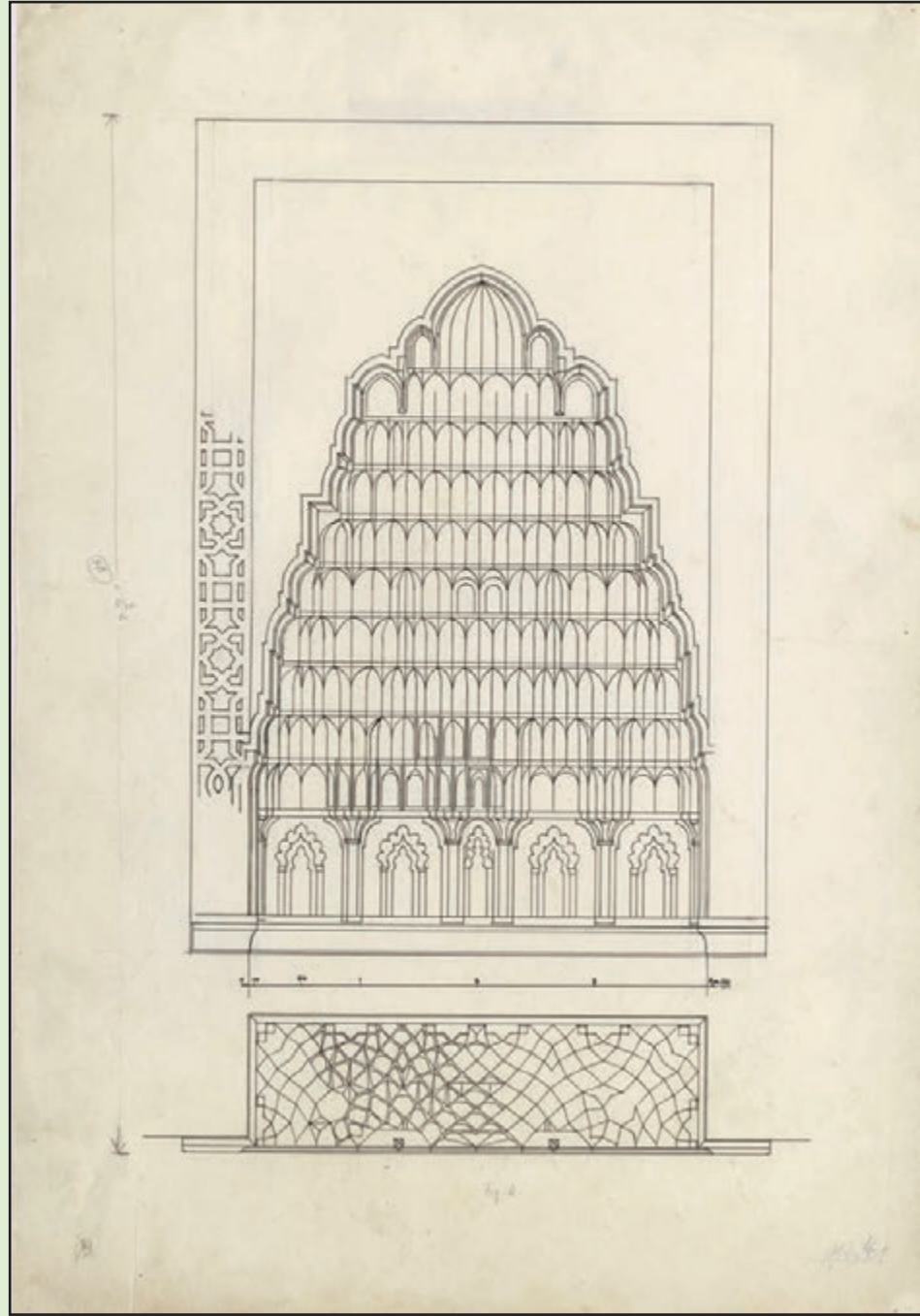
«Στο κέντρο της Δαμασκού υπάρχει η Μαριαμίτα, μία εκκλησία αφιερωμένη στη Μαριάμ. Οι Ρομιοί θεωρούν ότι είναι ο ιερότερος ναός τους μετά από αυτόν της Ιερουσαλήμ [εννοεί τον Ναό της Αναστάσεως]. Σε αυτό το όμορφο τέμενος φυλάσσονται θαυματουργές εικόνες που μαγείνουν το πνεύμα και τους οφθαλμούς. Βρίσκεται στα χέρια των Ρωμιών και κανείς δεν αμφισβητεί αυτή την κυριότητα έγραψε ο Ανδάλουσιανός ταξιδευτής Ιμπν Τζουμαΐρ, ο οποίος επισκέφθηκε τη Δαμασκό το 1183, τον καιρό του πανένδοξου σουλτάνου Σαλαντίν. Η Μαριαμίτα, που προξένησε βαθιά εντύπωση στον Μουσουλμάνο προσκνητή, δεν είχε γίνει ακόμα πατριαρχικός ναός.

Από τα τόσα θαυμάσια, το μεγαλοπρεπές κτίσμα διατήρησε μόνον το μέγεθός του, καθώς κατακάηκε το 1860, στη διάρκεια του ξεσηκωμού των Δρούζων. Ανοικοδομήθηκε εκ βάθρων το 1867 και ανακαινίστηκε το 1953. Έτσι, χάθηκε η παλαιά αργοντιά. Κι όμως. Για όλη την Ορθοδοξία, το ρίγος που προξενεί η μνήμη της Αντιόχειας διαπρνά κάθε επισκέπτη. «Αγάπη Θεού, έρωσ εστί» είχε διακηρύξει ο Ιγνάτιος Αντιοχείας, που οδήγηθηκε στα θηρία της ρωμαϊκής αρένας το 112. Η συμβολή του στην πορεία προς τη συνάντηση της ελληνικής σκέψης με το χριστιανικό πνεύμα είναι ανυπολόγιστης αξίας.

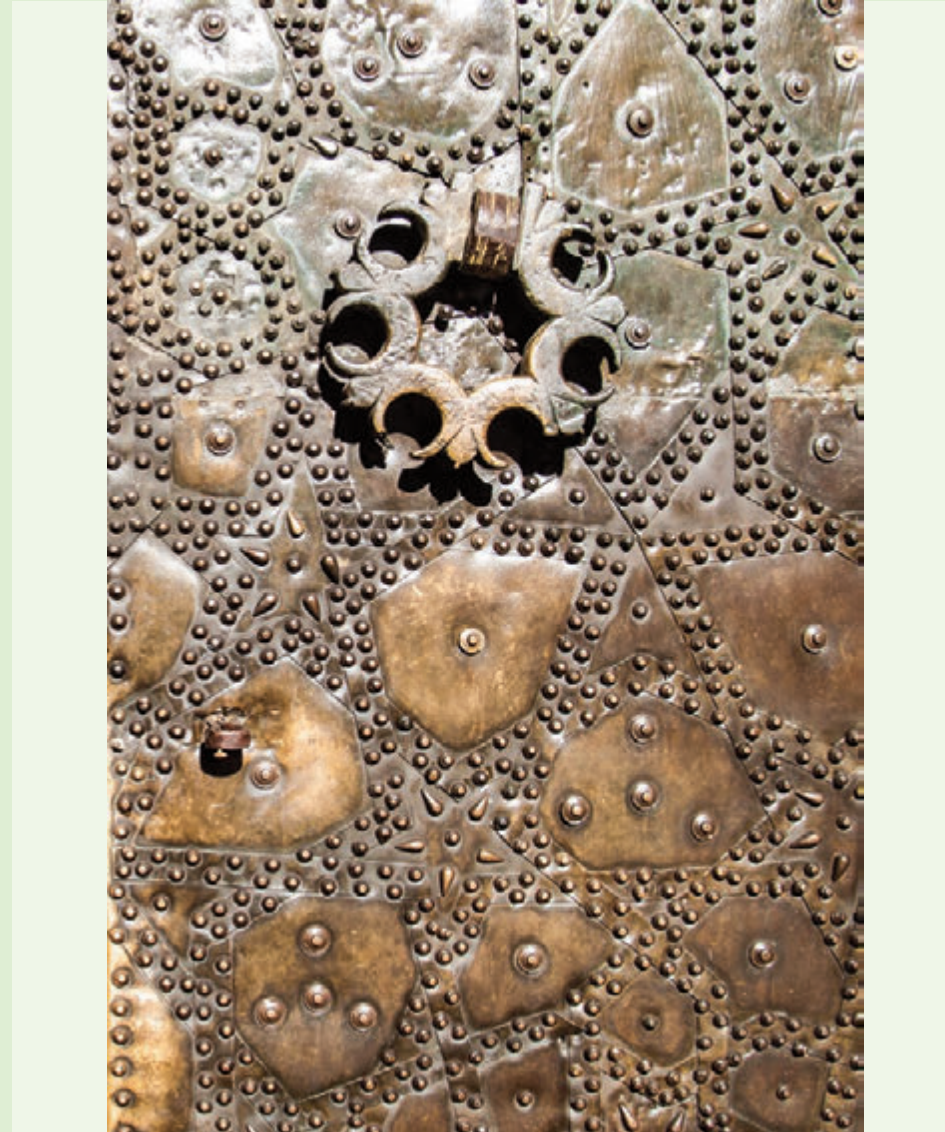
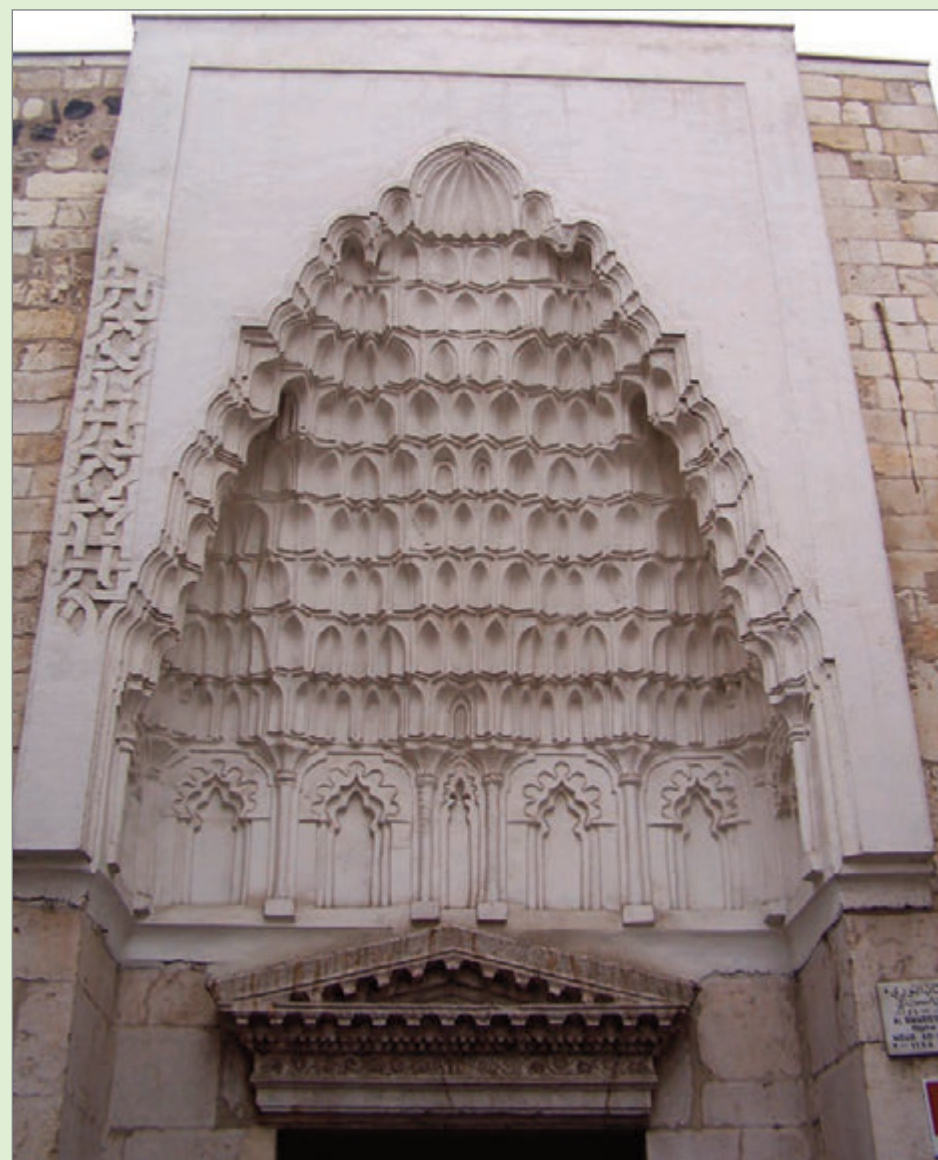

BIMARISTAN AL-NURI: ENA ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟ ΝΟΣΟΚΟΜΕΙΟ ΣΤΗ ΔΑΜΑΣΚΟ

Το μεγαλοπρεπές μουκαρνάς πάνω από την κεντρική είσοδο του μεσαιωνικού Νοσοκομείου. «Μουκαρνάς» ονομάζεται το αρχιτεκτονικό στοιχείο που λειτουργεί ως ανακουφιστικό τρίγωνο πάνω από ένα άνοιγμα, μία είσοδο ή μία βαθιά κόγχη. Αυτό το κυνελόσχημο στοιχείο, χαρακτηριστικό της ισλαμικής αρχιτεκτονικής, είναι έντονα επεξεργασμένο και μοιάζει με στοά γεμάτη με σταλακτίτες. Ως «σταλακτίτες» ή «κυνέλη» αναφέρεται συνήθως στην ιστορία της Τέχνης από τους Δυτικούς μελετητές.

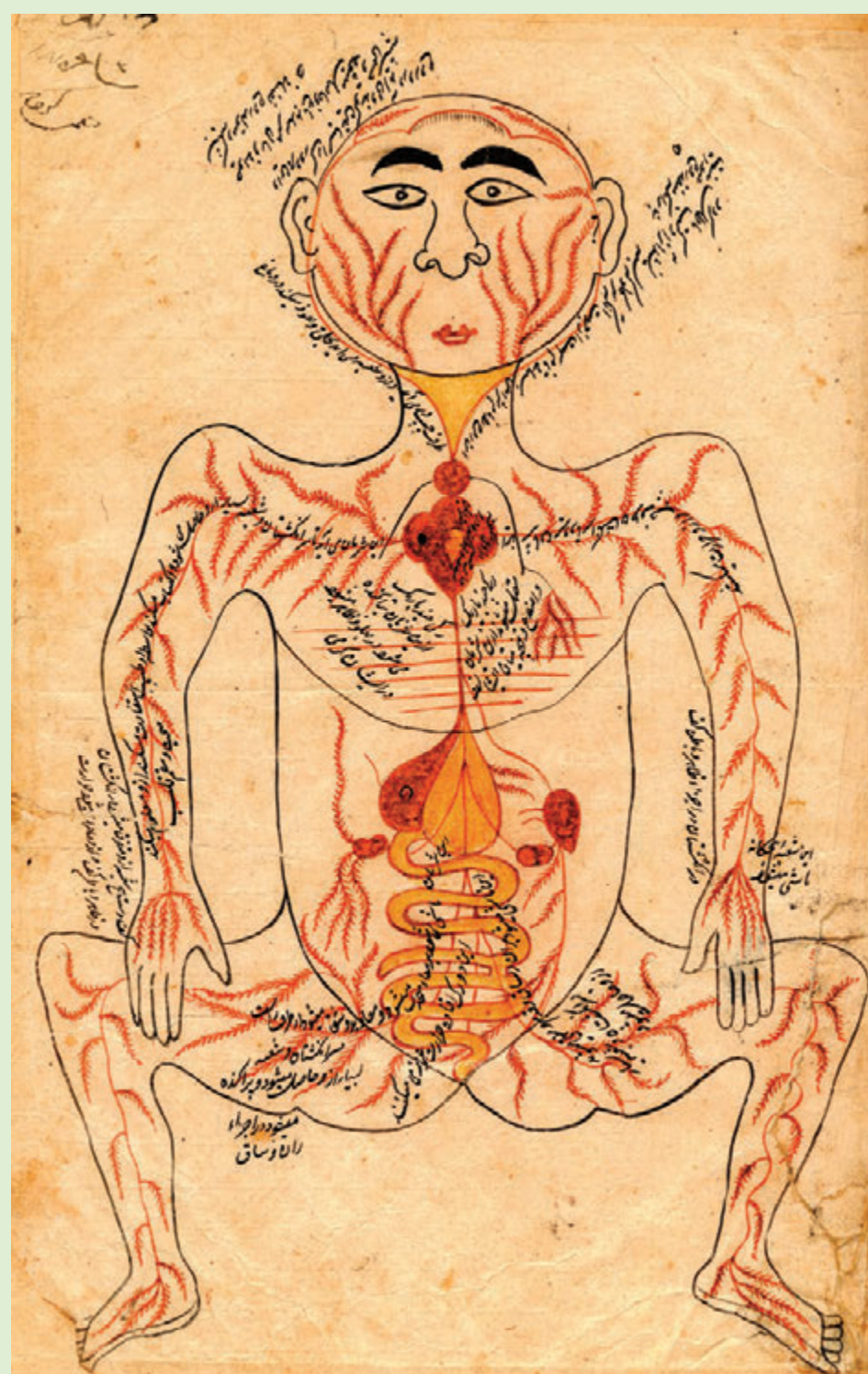

Οι ξύλινες θύρες της εισόδου ήταν επενδυμένες με φύλλα χαλκού στερεωμένα στο ξύλο με καρφιά, τα οποία σχημάτιζαν γεωμετρικά σχέδια (εδώ είναι το αντίγραφο που έγινε όταν ανακαινίστηκε το κτίσμα, για να γίνει μουσείο).

Ο σχεδιαστής των εξαιρετικών θυρών ήταν ο Abu al-Fadi Muhammad bin Abd al-Karim al-Harithi, γνωστός ως al-Muhandis ή «Γεωμέτρης». Ο ίδιος πανεπιστήμιον ήταν και ο πρώτος γιατρός του Νοσοκομείου.

Πάνω από τις θύρες της εισόδου τοποθετήθηκε, ως γείσο, ένα μαρμαρίνο αέτωμα από την Ελληνορωμαϊκή εποχή, σε δεύτερη χρήση, και ακριβώς από πάνω υψωνόταν θόλος από περίτεχνα μουκαρνάς. Απέναντι από την είσοδο βρίσκεται το ανατολικό αϊβάν, το οποίο είναι το μεγαλύτερο (8 x 7,5 μ) από τα τέσσερα αϊβάν της αυλής. Εδώ συγκεντρώνονταν οι σπουδαστές για τα μαθήματα.

Ο εμίρης Nur al-Din (1146-1174), αποφάσισε το 1154 να κτίσει στην πρωτεύουσα του Εμιράτου του ένα μεγάλο νοσοκομείο. Η θέση του επιλέχτηκε με προσοχή σε ένα πολύ κεντρικό σημείο της τειχισμένης πόλης, ώστε να έχουν εύκολη πρόσβαση όλοι οι κάτοικοι της Δαμασκού. Το Μπιμαριστάν αλ-Νουρί βρίσκεται νοτιοδυτικά του Μεγάλου Τζαμιού των Ομαγιαδών, στη σημερινή συνοικία al Hariqa, ανάμεσα στα σουκ της όψιμης Οθωμανικής περιόδου, Χαμιντιέ και Μιντχάτ πασά. Ο αρχιτεκτονικός ρυθμός και τα επί μέρους διακοσμητικά στοιχεία του κτίσματος, είναι σελτζουκικά.

Ένα από τα επιτεύγματα της ισλαμικής αρχιτεκτονικής είναι οι περίτεχνοι φερίτες που περιρίζουν και φιλτράρουν το έντονο φως.

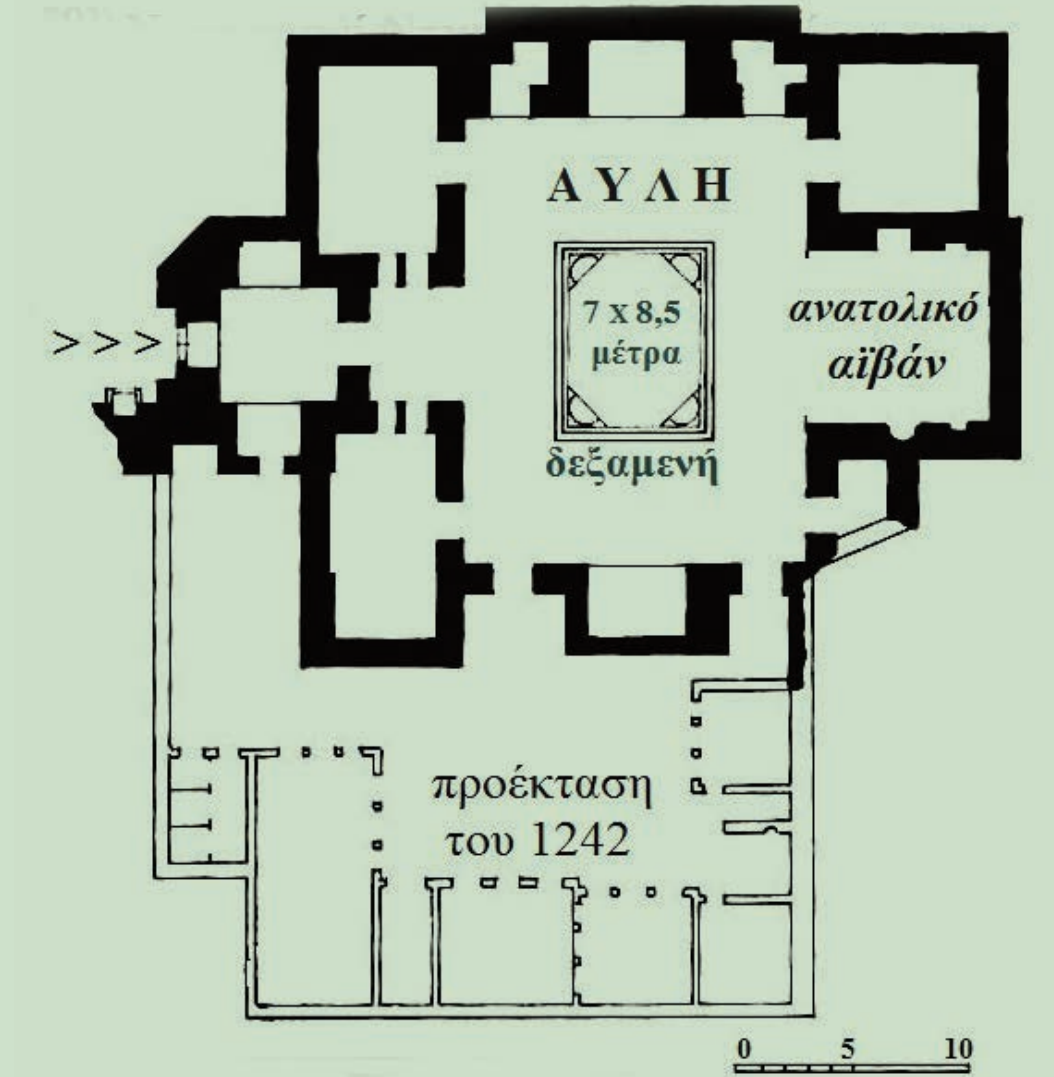
Το σχέδιο, απλό και γεωμετρικό, αποτέλεσε πρότυπο και για τα άλλα νοσοκομεία που κτίστηκαν την ίδια εποχή, αλλά και αργότερα έως και την Οθωμανική περίοδο. Μια μνημειώδης είσοδος οδηγεί στην κεντρική αυλή (20 x 15 μ) που περιβάλλεται από τέσσερα αϊβάν (θολοσκεπαστοι χώροι ανοιχτοί από τη μία τους πλευρά). Στη μέση της αυλής υπάρχει μια λίθινη δεξαμενή (7 x 8,5 μ) με ένα σιντριβάνι. Το νερό, ως βασικό στοιχείο ζωής, αλλά και ο ήρεμος, αναζωογονητικός του ήχος, καθώς και η μουσική αποτελούσαν απαραίτητα μέσα για τη θεραπεία των ασθενών στην ισλαμική ιατρική.

Η είσοδος οδηγεί σε ένα τετράγωνο δωμάτιο (5 x 5 μ) που χώριζε τις εξωτερικές από τις εσωτερικές θύρες. Αυτό χρησίμευε για την επαφή με τον έξω κόσμο: από εδώ χορηγούσαν φάρμακα, έδιναν οδηγίες, ήταν δηλαδή κάτι σαν τα εξωτερικά ιατρεία ενός σύγχρονου νοσοκομείου.

Το δωμάτιο αυτό υποδοχής επισεγαζόταν από έναν μεσοποταμιακής έμπνευσης κοινικό τρούλο με μουκαρνάς από κόκκινα τούβλα, διακοσμημένο συμμετρικά με σφηνωμένα γυάλινα φιαλίδια από σκούρο γυαλί. Ο τρούλος, διακριτός από παντού, λειτουργούσε όπως ο ερυθρός σταυρός ή η ερυθρά ημισέληνος των σημερινών νοσοκομείων.

Το Νοσοκομείο του Νουρ αλ-Ντιν στη Δαμασκό
Λειτουργήσε από το 1154 μέχρι το 1899

Το 1242, το κτήριο επεκτάθηκε από τον γιατρό Badr al-Din.

Η επέκταση επέτρεψε στο νοσηλευτικό ίδρυμα να εξυπηρετεί μεγαλύτερο αριθμό ασθενών, χωρίς να μεταβληθεί το αρχικό σχέδιο του κτίσματος.

Ο ρόλος του Νοσοκομείου ήταν διττός: αφενός για τη νοσηλεία των ασθενών κι αφετέρου για την εκπαίδευση των σπουδαστών της Ιατρικής. Η διδασκαλία των σπουδαστών από τους γιατρούς γινόταν στο μεγάλο ανατολικό αϊβάν και εδώ φυλάσσονταν τα χειρόγραφα για μελέτη. Ο Nur al Din, εκτός από τους πόρους που εξασφάλισε για την λειτουργία του Νοσοκομείου, δώρισε και όλη τη τεράστια συλλογή του από σπάνια χειρόγραφα.

Το Αλ-Νουρί ήταν τόσο φημισμένο στον ισλαμικό κόσμο, ώστε εδώ επέλεξε να νοσηλευτεί ο Μαμελούκος σουλτάνος Καλαούν (Qalawun, 1279-1290). Αργότερα, σε ανάμνηση του γεγονότος, ο πανίσχυρος σουλτάνος Αιγύπτου και Συρίας έκτισε ένα τεράστιο συγκρότημα στο Κάιρο, το οποίο είχε 8.000 κλίνες.

Σημαντικές προσωπικότητες μαθήτευσαν κι εργάστηκαν στο ξακουστό Νοσοκομείο. Ανάμεσά τους ξεχωρίζει ο σπουδαίος γιατρός Ibn al-Nafis (1210-1288). Γεννημένος κοντά στη Δαμασκό, σπούδασε στο ίδρυμα Al-Nuri και, το 1236, εγκαταστάθηκε στην Αίγυπτο. Έγινε επικεφαλής όλων των γιατρών της Αιγύπτου και προσωπικός γιατρός του σουλτάνου Μπαϊμπάρς. Την παρουσία του και τη βιβλιοθήκη του τα κληροδότησε στο Νοσοκομείο Al-Mansouri που έκτισε ο Qalawun στο Κάιρο. Ήταν πολυγλωσσώτατος και από τα έργα του ξεχωρίζουν οι μελέτες του πάνω σε κείμενα της ελληνικής γραμματείας, καθώς και σε έργα του Αβικένα. Είναι αυτός που περιέγραψε πρώτος και λεπτομερώς την πνευμονική κυκλοφορία.

ΔΑΜΑΣΚΟΣ ΚΑΙ ΙΑΤΡΙΚΗ

Ο όρος «Νοσοκομείον», της Κωνσταντινείας εποχής, και το βυζαντινό «Ξενοδοχείον», του 5ου και 6ου αιώνα, με την ίδια έννοια, αντικαταστάθηκαν στον αραβικό κόσμο με τον όρο «Bimaristan» που συντομεύτηκε σε «Maristan». Η λέξη είναι περσική: από το bimar, που σημαίνει ασθένεια, και stan, που σημαίνει τον τόπο.

Ένα τέτοιο Ξενοδοχείον είχε ιδρύσει ο αυτοκράτορας Ιουστινιανός Α΄ (527-565) στα βυζαντινά Βόστρα, τη σημερινή Μπόζρα, στη νότια Συρία (κοντά στα σύνορα με την Ιορδανία).

Στην αλλοτινή καραβανούπολη Μπόζρα έχουν σωθεί πάμπολλες αρχαιότητες και ένα εξαιρετικά εντυπωσιακό ελληνορωμαϊκό θέατρο, αλλά η αρχαιολογική σκαπάνη δεν ανακάλυψε το παραμικρό ίχνος από το ιουστινιάνειο νοσηλευτικό και φιλανθρωπικό ίδρυμα.

Το πρώτο οργανωμένο νοσοκομείο του ισλαμικού κόσμου ιδρύθηκε το 786 από τον χαλίφη Χαρούν αλ-Ρασίντ (786-809). Είχε προηγηθεί, το 707, η ίδρυση ενός λεπροκομείου στη Δαμασκό. Ήταν ένα από τα πολλά έργα του Ομαγιάδη χαλίφη αλ-Βαλίντ, ο οποίος έκτισε στην πρώτη πρωτεύουσα του Χαλιφάτου του και το Μεγάλο Τζαμί. Οι Αββασίδες χαλίφες, όμως, μεταφέροντας την πρωτεύουσα από τη Δαμασκό στη Βαγδάτη και έχοντας ήδη κληρονομήσει από τα κατακτηθέντα εδάφη τη βυζαντινή γνώση και εμπειρία περί Ιατρικής, ήρθαν πιο κοντά στον περσικό κόσμο και στη δική του αντίληψη για τη αντιμετώπιση των ασθενειών. Έχοντας δε μεταφράσει και την αρχαία ελληνική ιατρική γραμματεία, από ελληνικά χειρόγραφα ή συριακά αντίγραφα, προχώρησαν σε μια πολιτική ίδρυσης νοσοκομείων κυρίως στη Βαγδάτη. Την οργάνωση και στελέχωση των νοσοκομείων ανέλαβαν Νεστοριανοί γιατροί, οι οποίοι είχαν εκδιωχτεί ως αιρετικοί από το Βυζάντιο και βρήκαν καταφύγιο στην Περσική Αυτοκρατορία των Σασανιδών.

Η ιστορική διαδρομή του νοσοκομείου στον ισλαμικό κόσμο μπορεί να διακριθεί σε τρεις διακριτές περιόδους:

- Πρώιμη Ισλαμική εποχή (785-1000)
- Μεσαιωνική εποχή (1150-1500)
- Οθωμανική εποχή (1500-1800)

Στην πρώτη περίοδο, ενώ η ιατρική γνώση φτάνει σε υψηλότατο επίπεδο και πραγματοποιεί αξιοθαύμαστα επιτεύγματα, η ίδρυση νοσοκομείων περιορίζεται στη Βαγδάτη και είναι αποκλειστικά υπόθεση και αρμοδιότητα των χαλιφών. Αυτή η αποκλειστικότητα ήταν και ο λόγος για τον οποίο παύουν να ιδρύονται νέα νοσοκομεία μετά το 1010-1030, εποχή που συμπίπτει με την παρακμή του Χαλιφάτου των Αββασιδών και την αποχώρηση πολλών γιατρών από την Βαγδάτη προς την Αίγυπτο, τον 11ο αι., και προς τη Συρία, τον 12ο αιώνα.

Αντίθετα, στη Μεσαιωνική περίοδο, η ίδρυση νοσοκομείων επεκτείνεται σε περισσότερες πόλεις, και κυρίως στη Δαμασκό, στο Χαλέπι και στο Κάιρο. Χορηγοί είναι οι εμίρηδες, οι πρίγκιπες, οι σύζυγοι και οι αδελφές τους. Έτσι, ο εμίρης Νουρ αλ-Ντιν (*Nur al-Din Mahmud ibn Zangi*, 1146-1174), γνωστός μας από τις πρώτες επιτυχίες των Αράβων έναντι των Σταυροφόρων κατακτητών της Ανατολής, έκτισε δυο μεγάλα νοσοκομεία, το ένα στο Χαλέπι και το άλλο αυτό της Δαμασκού, και μικρότερα στη Χάμα, στην παρευφράτεια Ράκκα και στη Χαρράν. Η πολιτική της κοινωνικής πρόνοιας συνεχίστηκε από τον Σαλαντίν, κύριο της Αιγύπτου και Συρίας, που έκτισε νοσοκομεία στο Κάιρο, στην Αλεξάνδρεια, στην Ιερουσαλήμ, στην Ακκρα και στη Ράμλα. Μέχρι το 1300, είχαν καταμετρηθεί περισσότερα από 60 νοσοκομεία στον αραβικό κόσμο.

Το Nuristan της Δαμασκού λειτουργήσε ως τα 1899, όταν πια κτίστηκε το πρώτο σύγχρονο νοσοκομείο της πόλης. Εκτοτε, το κτήριο χρησιμοποιήθηκε για διάφορες λειτουργίες, κυρίως ως σχολείο. Το 1975, όταν άρχισε η εφαρμογή του προγράμματος του πολεοδομικού εκσυγχρονισμού της νέας Δαμασκού, αλλά και η προσπάθεια για την αναβάθμιση της παλαιάς πόλης, το κτίσμα ανακαινίστηκε και μετατράπηκε σε Μουσείο Ιστορίας της Αραβικής Ιατρικής Επιστήμης.

Στις προθήκες του Μουσείου εκτίθενται πρωτότυπα ή αντίγραφα εργαλεία για χειρουργικές επεμβάσεις, βάζα για την παρασκευή ή τη φύλαξη φαρμάκων, χρηστικά αντικείμενα για τη νοσηλεία ασθενών, πίνακες και ιατρικά βιβλία. Αυτό όμως που αξίζει να δει κανείς από το φημισμένο μεσαιωνικό Νοσοκομείο είναι το ίδιο το κτίσμα, το οποίο έχει διασωθεί μέχρι σήμερα σε πολύ καλή κατάσταση, τουλάχιστον έως το 2011, όταν άρχισε η συριακή τραγωδία.

ΠΑΛΜΥΡΑ

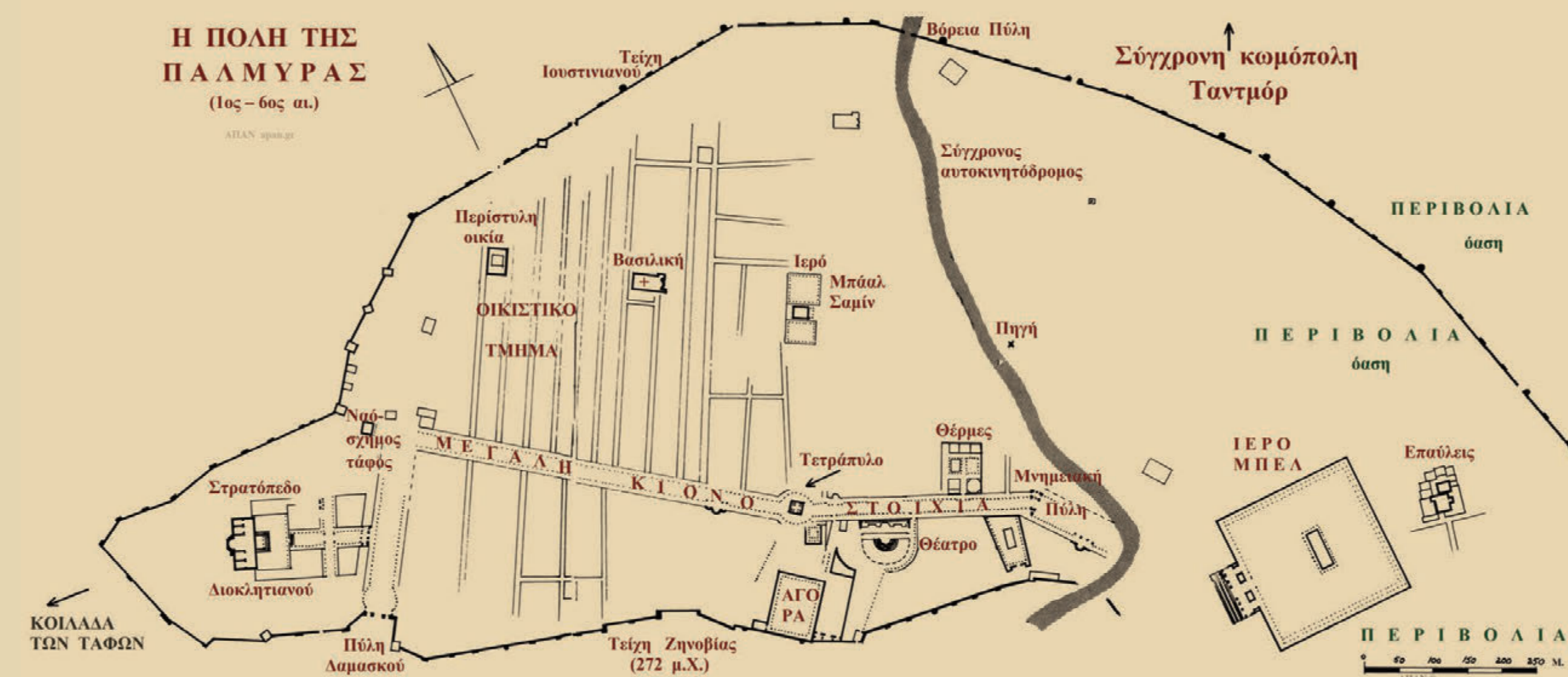
Στη μνήμη του μάρτυρα αρχαιολόγου Khaled al-Assad

Ήταν ο διευθυντής Αρχαιοτήτων της Παλμύρας επί σειρά ετών. Η ψυχή της Παλμύρας. Τη μελέτησε, την αναστήλωσε, διεύθυνε τις ανασκαφές, οργάνωσε το μουσείο της. Οραματιστής, πρωτοπόρος, αναντικατάστατος. Συνταξιοδοτήθηκε το 2003, αλλά συνέχισε να εργάζεται για την αγαπημένη του Παλμύρα, να εκπαιδεύει τους νέους αρχαιολόγους, να κάνει ανασκαφές στον απέραντο χώρο και στις εκτεταμένες νεκροπόλεις που τον περιβάλλουν. Ώσπου, την άνοιξη του 2015, έγινε γνωστό ότι η «νύφη της ερήμου» ήταν ο νέος στόχος της εγκληματικής οργάνωσης των τζιχαντιστών του ΙΣΙΣ. Τότε, αυτός, στα 82 του χρόνια, πρωτοστάτησε στο θλιβερό έργο της απόκρυψης των κινητών αρχαιοτήτων. Έθαψε το καμάρι της Συρίας για τις επόμενες γενεές.

Οι δυνάμεις του σκότους έφτασαν στις 21 Μαΐου. Το μουσείο ήταν άδειο. Ο γέροντας ήταν εκεί. Δεν είχε δεχτεί να εγκαταλείψει την περιύλητη πόλη του, την πανέμορφη άσση με τα μαγευτικά περιβόλια, την σκληρή έρημο που αγαπάει όσους τη σέβονται. Τον συνέλαβαν. Τον ανέκριναν. Τον βασάνισαν. Δεν έβγαλε άχνα.

Την Τρίτη 18 Αυγούστου του 2015, τον αποκεφάλισαν μπροστά στο μουσείο και κρέμασαν το σώμα του σε έναν κίονα της μεγάλης κιονοστοιχίας της αρχαίας καραβανούπολης. Ας μη σταθούμε στο αποτρόπαιο έγκλημα, αλλά στις αξίες που υπερασπίστηκε αυτός ο άνθρωπος αρνούμενος να παραδώσει τα ιερά και όσια.

Δόθηκε ολόψυχα στην Παλμύρα. Την υπερασπίστηκε με τη σιωπή του. Την καθαγίασε με το αίμα του. Τιμή και μνήμη.

Το Ιερό του μεγάλου θεού Μπελ, κέντρο της παλμυρινής θρησκευτικής ζωής

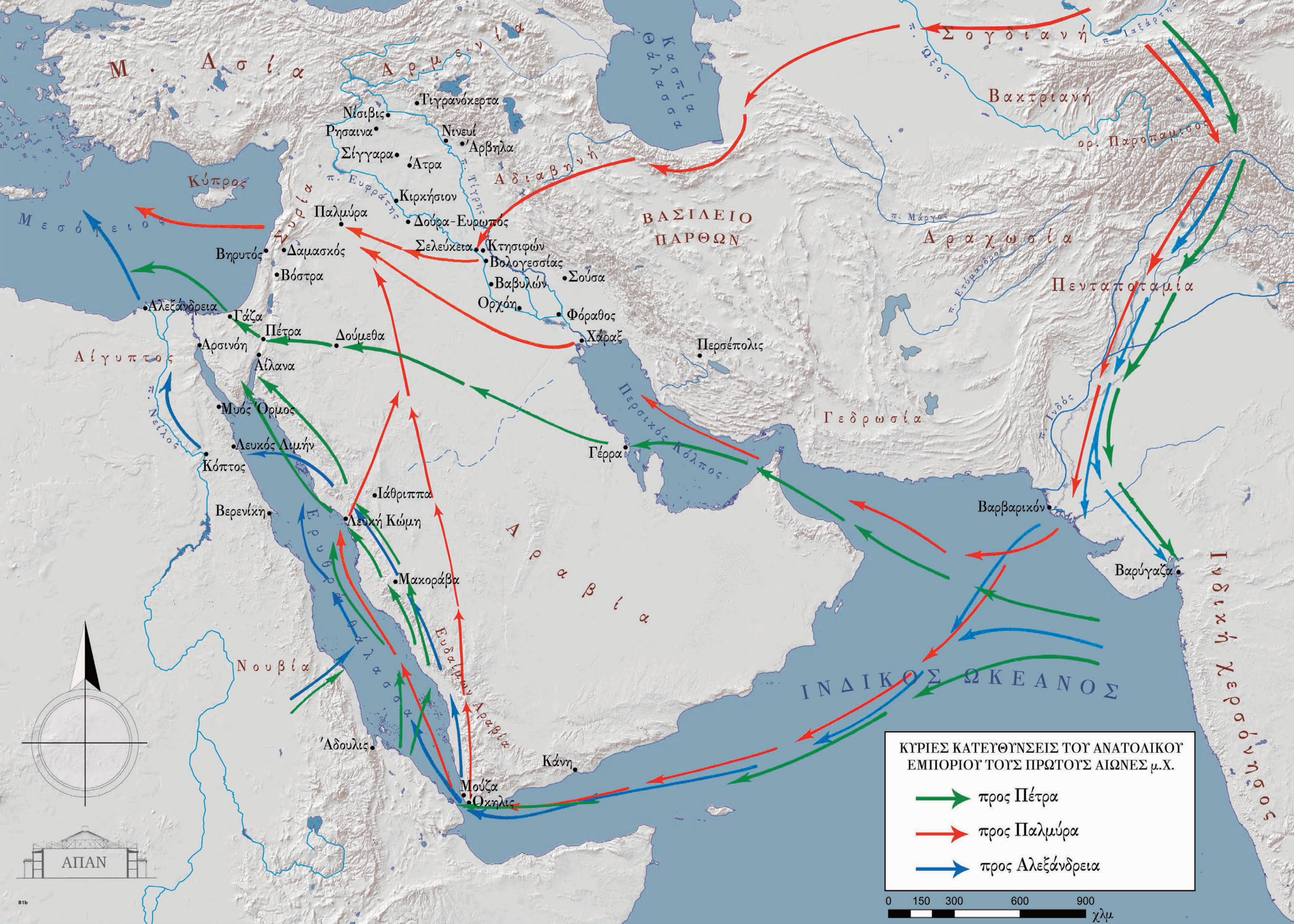

*«Οι μυροφόρες» της Παλμύρας, τέλη 1ου μ.Χ. αιώνα
Η πομπή των προσκνητιών που ανέβαιναν με προσφορές στον ναό του Μπελ απεικονίζεται σε μία ζωφόρο, η οποία ήταν τοποθετημένη πάνω από την πανίψηλη κιονοστοιχία που περιβάλλει το μνημείο. Τα γλυπτά γκρεμίστηκαν και πολλά κομματιάστηκαν. Από τα λίγα που διασώθηκαν είναι αυτό το τμήμα της ζωφόρου. Αριστερά: οι πανηγυριστές συνοδεύουν τα ζώα που θα θυσιαστούν. Ακολουθεί μία καμήλα που φέρει πολύτιμες προσφορές, σκεπασμένες με βαρύτιμο ύφασμα. Την ακολουθούν τρεις πεπλοφόρες προσκνήτριες. Αυτές οι τρεις μορφές, έργο αφαιρετικό, εξαιρετικής τέχνης, είναι γνωστές ως «οι μυροφόρες».*

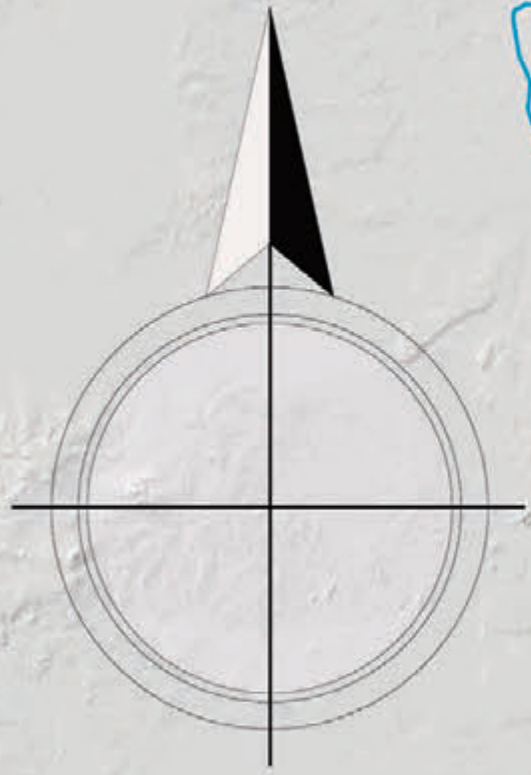
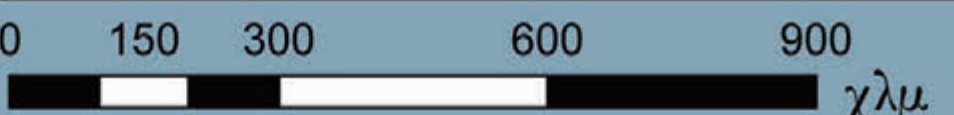
Η φαντασμαγορική «νύφη της ερήμου» και οι μνημειώδεις παλμυρινές νεκροπόλεις

ΚΥΡΙΕΣ ΚΑΤΕΥΘΥΝΣΕΙΣ ΤΟΥ ΑΝΑΤΟΛΙΚΟΥ ΕΜΠΟΡΙΟΥ ΤΟΥΣ ΠΡΩΤΟΥΣ ΑΙΩΝΕΣ μ.Χ.

- προς Πέτρα
- προς Παλμύρα
- προς Αλεξάνδρεια

ΤΟ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟ ΚΑΣΤΡΟ ΤΗΣ ΖΗΝΟΒΙΑΣ

Δύο νεαροί μηχανικοί στον Ευφράτη: ο Ισίδωρος από τη Μίλητο και ο Ιωάννης από την Πόλη

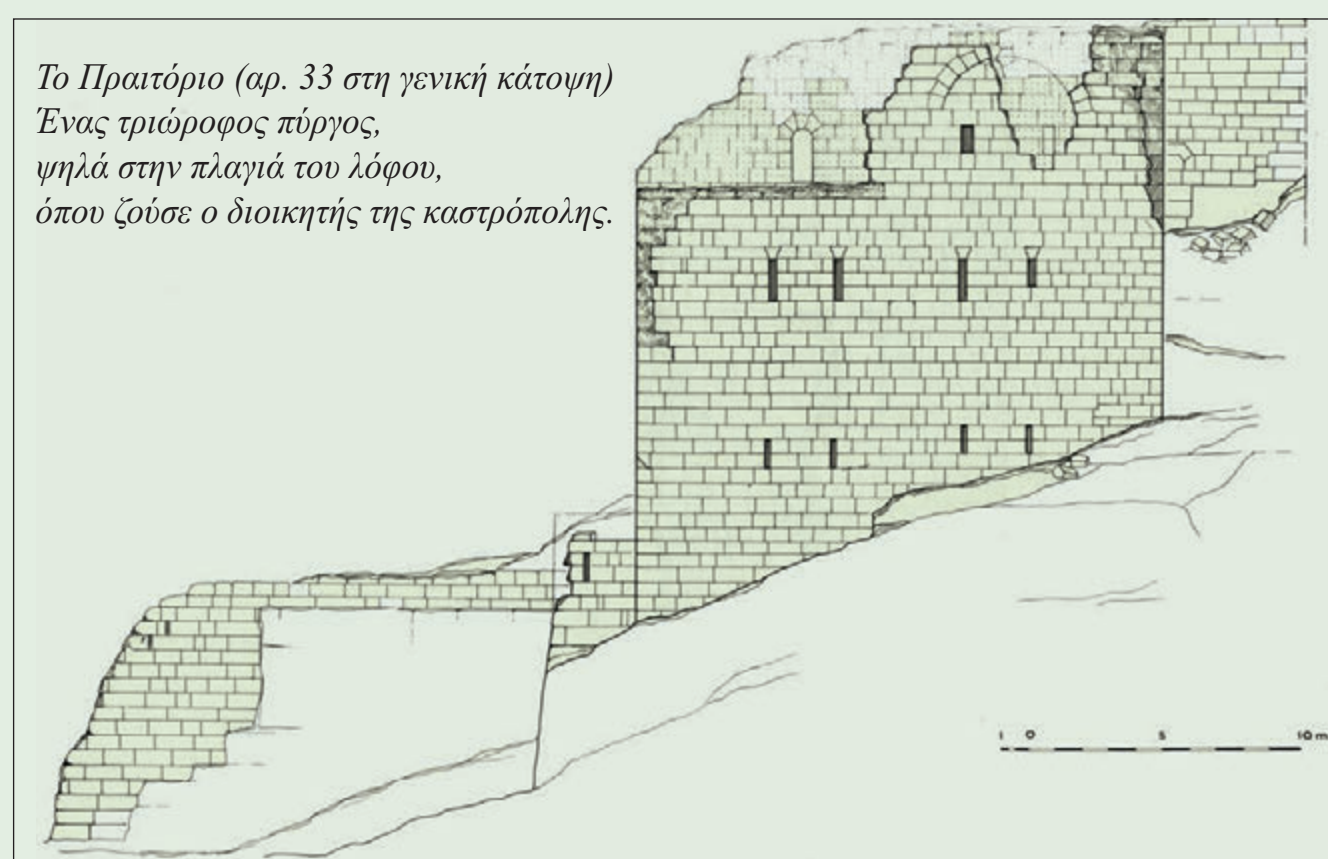
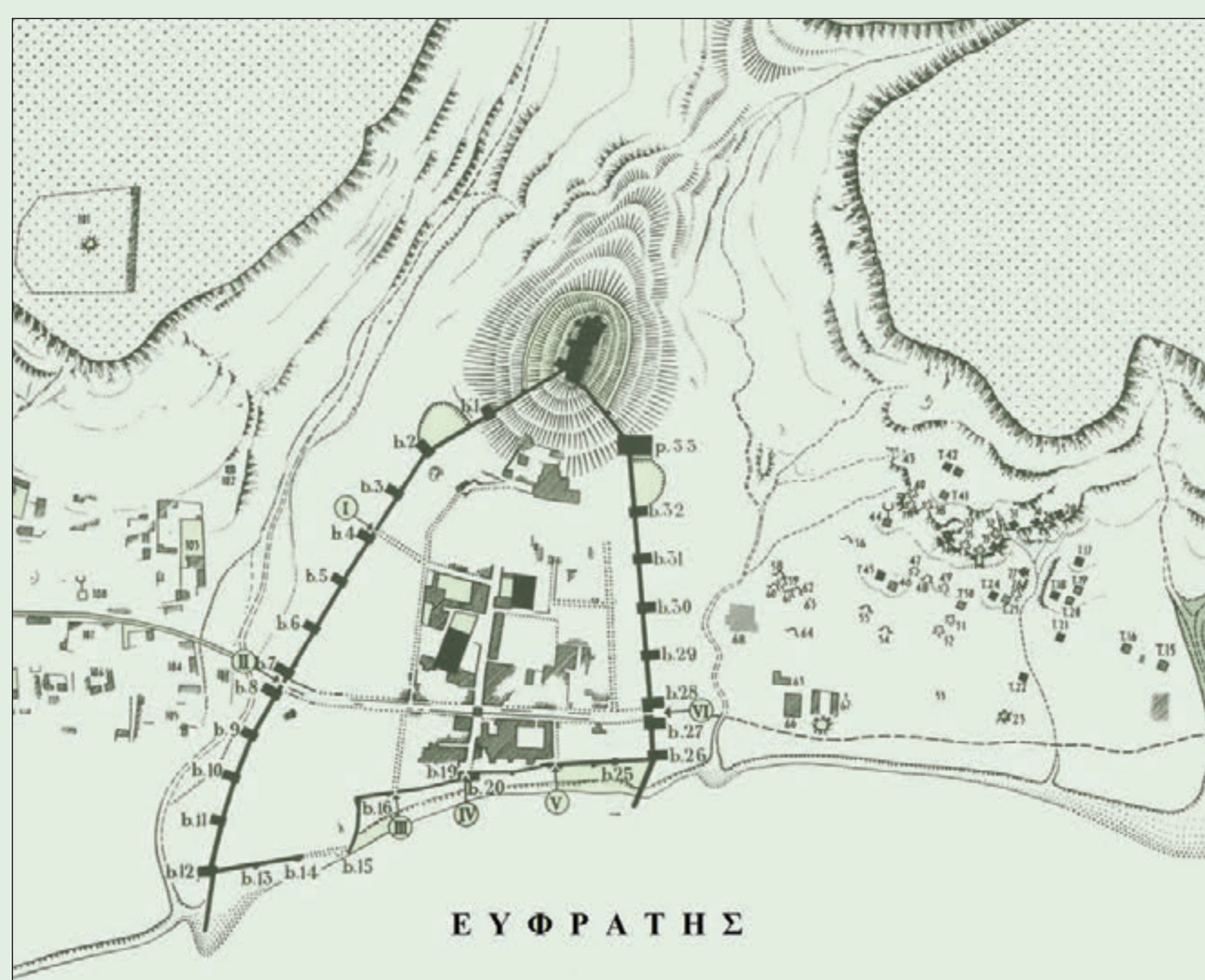
Η αρχαιοαραβική Χαλεμπίγιε (Halebiye) ήταν μια οχυρή ποταμόσκαλα στον Μέσο Ευφράτη, ανάμεσα στη σημερινή Ράκκα και στο Ντέιρ εζ-Ζορ. Την έκτισε γύρω στο 272 μ.Χ. η Ζηνοβία, η θρυλική βασίλισσα της Παλμύρας, στην πλαγιά ενός χαμηλού λόφου, για να ελέγχει τη διέλευση των πλοίων κι όλη την εμπορική κίνηση στον ποταμό. Καθώς στενεύει ο ρους εδώ, δεν υπήρχε πλεούμενο που να μην σταματήσει υποχρεωτικά στην στενωπό. Κανείς δεν γλίτωνε τους δασμούς και τα λιμανιάτικα.

Ταυτόχρονα, το οχυρό εξυπηρετούσε και στρατιωτικούς σκοπούς. Ο Μέσος Ευφράτης ήταν επί αιώνες το σύνορο ανάμεσα στη Ρωμαϊκή Αυτοκρατορία και το Βασίλειο των Πάρθων και, μετά το 224, την Αυτοκρατορία των Σασανιδών Περσών. Όταν, τον 6ο αι., οι Πέρσες αποφάσισαν να αποκλείσουν από παντού το Βυζάντιο, ο βασιλιάς Χοσρόης διέταξε να καταδαφίσουν και το παρενφράτειο κάστρο. Τότε, μήχηκε σε εφαρμογή το σχέδιο του αυτοκράτορα Ιουστινιανού για την οχύρωση και ενδυνάμωση των βυζαντινών συνόρων.

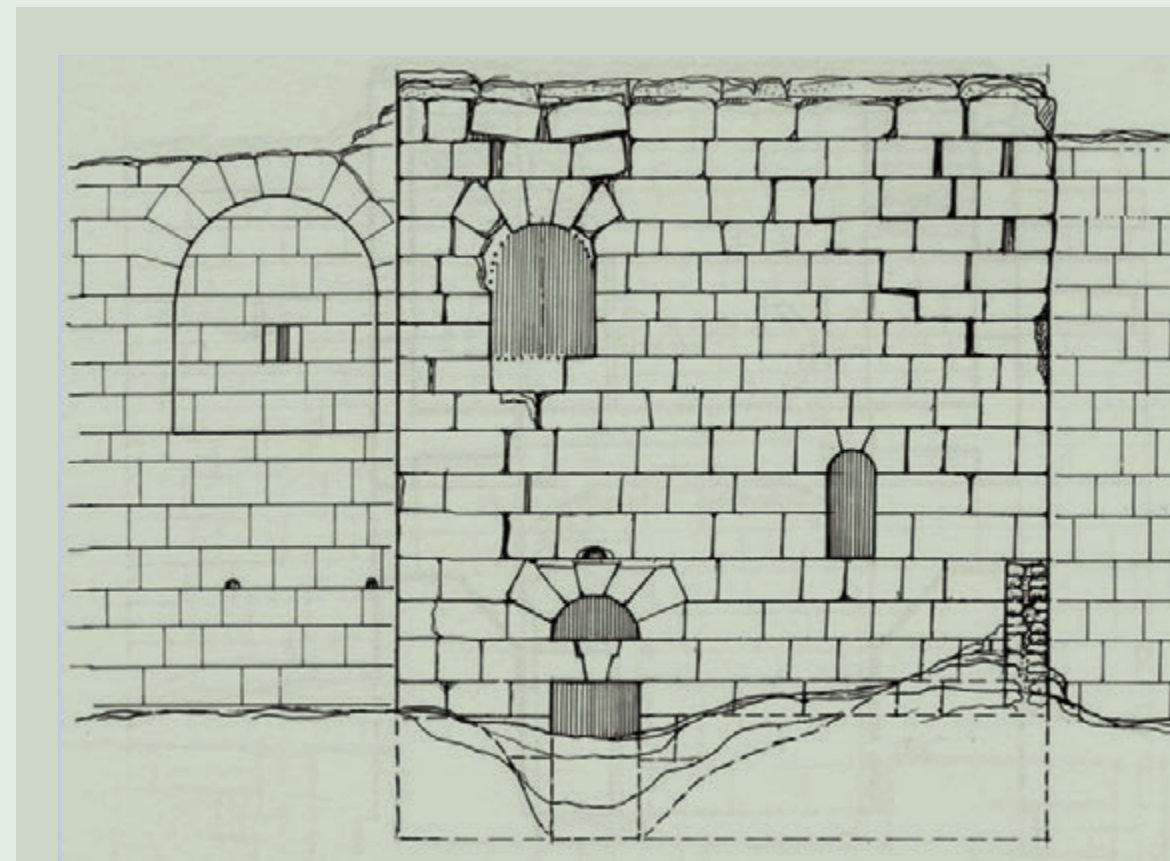
Η καστροπολιτεία, που χτίστηκε στα θεμέλια του παλαιού οχυρού, είναι ένα από τα σημαντικότερα αμυντικά έργα της Ιουστινιανείας εποχής και, οπωσδήποτε, το ωραιότερο πρωτοβυζαντινό κάστρο στον κόσμο. Μπροστά του κυλάει ο Ευφράτης. Στην άλλη όχθη καταλήγει ο οίτοβολώνας της Μεσοποταμίας. Πίσω του, πίσω από τον λόφο, ανοίγεται η έρημος. Μία σπουδαία στρατηγική θέση που, επιπλέον, προσέφερε την αγαλλίαση της μοναδικής θέας. Αλλά το ενδιαφέρον της Ζηνοβίας δεν εξαντλείται εδώ. Το οχυρό αποτελεί έναν κατασκευαστικό άθλο μπροστά στον οποίο υποκλίνεται βαθιά ο Προκόπιος, ο σημαντικότερος ιστορικός της εποχής του Ιουστινιανού. Ο Προκόπιος ήταν μηχανικός και ήξερε περισσότερο από κάθε άλλον να αξιολογεί τα οικοδομικά έργα, ιδίως τα αμυντικά. Στο *Περί Κτισμάτων* σύγγραμμά του αφιερώνει στη Ζηνοβία μία αναλυτική περιγραφή, όπου εξηγεί και τα προβλήματα που είχαν να αντιμετωπίσουν οι μηχανικοί σε αυτό το σημείο του ποταμού και λέει με ποιόν τρόπο σχεδιάστηκε ένα προστατευτικό φράγμα για να προφυλάξει από τον κίνδυνο της υπερχείλισης του Ευφράτη το δυτικό τείχος σε όλο το μήκος του, που ήταν 400 μέτρα. Ύστερα, αναφέρεται και στις δυσμενείς καιρικές συνθήκες. Άλλο ένα πρόβλημα.

Από τον Προκόπιο μαθαίνουμε ότι ο Ιουστινιανός ανέθεσε το έργο σε δύο νεαρούς «μηχανοποιούς» (μηχανικούς) στους οποίους είχε απόλυτη εμπιστοσύνη. Ήταν ο Ισίδωρος και ο Ιωάννης. Ο Ισίδωρος, λέει ο Προκόπιος, ήταν από τη Μίλητο κι ήταν ανεψιός εκείνου του Ισίδωρου που έχτισε μαζί με τον Ανθέμιο τον ναό της Αγίας του Θεού Σοφίας. Αργότερα, ο ανεψιός τοποθετήθηκε από τον Ιουστινιανό επικεφαλής των τεχνικών που ανέλαβαν την ανακατασκευή του τρούλου της Αγίας Σοφίας, όταν κατέρρευσε, ύστερα από μια μακρά σεισμική περίοδο. Αλλά εδώ, στον Ευφράτη, τόσο ο Ισίδωρος όσο και ο Ιωάννης ήταν «νεανία». Ο Προκόπιος λέει ότι ο Ιωάννης ήταν Βυζάντιος, καταγόταν δηλαδή από την Κωνσταντινούπολη. Παρά το νεαρό της ηλικίας τους, αποδείχτηκε ότι ήταν έμπειροι, καθώς ο Ιουστινιανός τους είχε ήδη αναθέσει άλλα έργα.

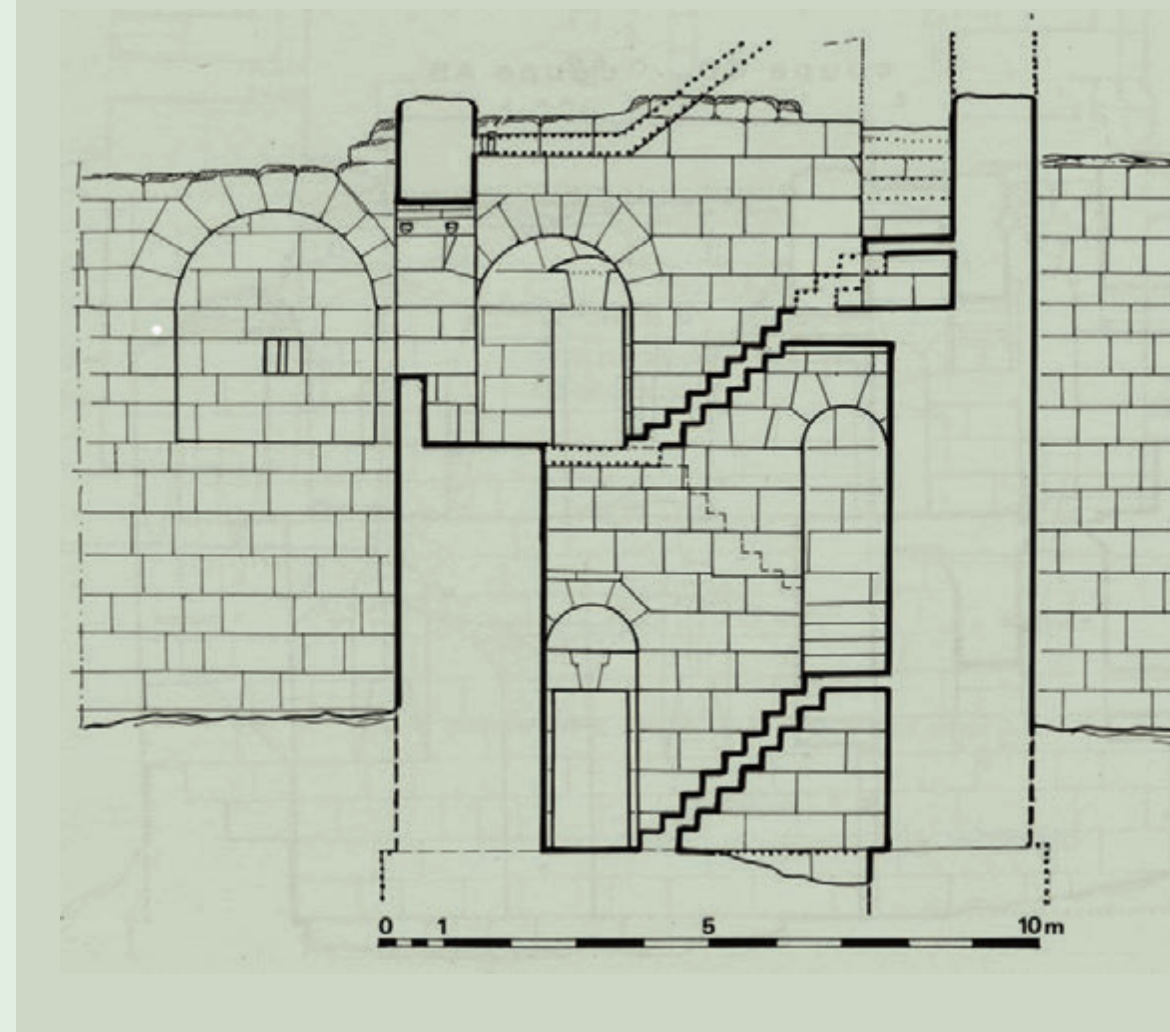
Όλα αυτά τα μαθαίναμε χάρη στον Προκόπιο και τον θαυμασμό του για το κάστρο της Ζηνοβίας. Έτσι, μπορούμε να χρονολογήσουμε και το κάστρο στη δεκαετία του 530, αλλά και να προσθέσουμε δύο ονόματα «μηχανοποιών» στον πολύ μικρό κατάλογο Βυζαντινών κατασκευαστών που έχουμε στη διάθεσή μας. Όσο κι αν μοιάζει εξωφρενικό, στη διάρκεια της βυζαντινής χιλιετίας οι αρχιτέκτονες τους οποίους γνωρίζουμε με το όνομά τους δεν ξεπερνούν τους δέκα. Από αυτούς τους δέκα, δύο δούλεψαν για την οικοδόμηση του κάστρου της Ζηνοβίας.

Το Πραιτόριο (αρ. 33 στη γενική κάτοψη)
Ένας τριώροφος πύργος,
ψηλά στην πλαγιά του λόφου,
όπου ζούσε ο διοικητής της καστροπόλης.

Ο έκτος πύργος στα τείχη κατά μήκος του Ευφράτη: πρόσοψη και τομή
Η γενική κάτοψη του χώρου με το ιουστινιανέο κάστρο και τα σχέδια είναι από το μελέτημα του αρχαιολόγου και ανασκαφέα Jean Lauffray, *Halabiyya-Zenobia, place forte du limes oriental et la Haute-Mésopotamie au VIe siècle I. Les duchés frontaliers de Mésopotamie et les fortifications de Zenobia* (Institut Français d'Archéologie du Proche-Orient, Beyrouth – Damas – Amman, Bibliothèque Archéologique et Historique – T. CXIX, Παρίσι 1983)

... Η Ζηνοβία, η γυναίκα του Οδαίνου, του αρχηγού των Σαρακηνών της περιοχής [της Παλμύρας], ίδρυσε κάποτε μια πόλη μικρή και της έδωσε το όνομά της. Την ονόμασε, όπως ήταν φυσικό, Ζηνοβία. Τα πολλά χρόνια όμως που μεσολάβησαν έκαναν ερείπιο τον περίβολό της. Επειδή μάλιστα οι Ρωμαίοι δεν έδειξαν κανένα ενδιαφέρον γι' αυτήν, ο χρόνος την ερήμωσε εντελώς από τους κατοίκους της...

... Ο Ιουστινιανός, βέβαια, δεν έδωσε στην πόλη την προηγούμενη μορφή, αλλά την έκανε πολύ πιο ισχυρή... Μου είναι αδύνατον να αναφέρω όλα όσα έκανε ο βασιλιάς για τη Ζηνοβία. Αλλά, επειδή βρισκόταν σε μία περιοχή όπου δεν υπήρχαν γείτονες, και γι' αυτό κινδύνεε διαρκώς και δεν ήταν δυνατό να βοηθηθεί από πλησιόχωρους Ρωμαίους [Βυζαντινούς], την φρόντισε περισσότερο απ' όλες τις πόλεις... Ο βασιλιάς, αφού κατασκεύασε ένα πολύ μεγάλο αμυντικό προτείχισμα με το οποίο προστατεύε το τείχος, ενδιαφέρθηκε και για την οικοδόμηση άλλων κτισμάτων. Ανεγέρθησαν εκκλησίες, στρατιωτικά καταλύματα, λουτρά, στοές...

Προκόπιος,
Περί Κτισμάτων Β' VII-VIII

Σεργιούπολις, ένα ακόμα μεγάλο έργο του κτίστη-αυτοκράτορα Ιουστινιανού στο σύνορο του Ευφράτη

Στον βορινό δρόμο, που συνδέει την Παλμύρα με τον Ευφράτη, ο αυτοκράτορας Διοκλητιανός είχε χτίσει ένα από τα μεγάλα συνοριακά στρατόπεδα της ρωμαϊκής Συρίας. Εδώ μαρτύρησαν ο Σέργιος και ο Βάκχος, δύο Χριστιανοί στρατιωτικοί που δεν δέχθηκαν να απαρηθούν την πίστη τους. Ο τόπος απέκτησε μυθικές διαστάσεις, λόγω του μαρτυρίου, και ο Σέργιος –κυρίως αυτός, επειδή το όνομα του Βάκχου έφερε πολλές αρχαίες «αμαρτίες»– έγινε ο κατεξοχόν άγιος των φυλών της συριακής ερήμου. Για να προφυλάξει και να εξυπηρετήσει τα πλήθη των προσκυνητών, που συνέρρεαν στο ερειπωμένο στρατόπεδο, ο Ιουστινιανός Α' οχύρωσε με ψηλό περίβολο τον πελώριο χώρο γύρω από το «μαρτύριο» του Σέργιου. Έκτισε μνημειακές πύλες στις τέσσερις πλευρές του τείχους, ανοικοδόμησε την παλαιά εκκλησία και κατασκεύασε δεκάδες υπόγειες δεξαμενές, για να εξασφαλίσει πόσιμο νερό. Η «πόλη» η αφιερωμένη στον άγιο Σέργιο επέζησε όλων των επιδρομών έως την επέλαση των Μογγόλων. Κανείς δεν είχε τολμήσει, κανείς δεν είχε θελήσει, να τα βάλει με τον Άγιο της ερήμου.

Η Σεργιούπολις (στα δυτικά της Ράκκα) και η Ζηνοβία (αρκετά πιο ανατολικά) βρίσκονται στα εδάφη που έχει καταλάβει το ΙΣΙΣ. Η τύχη των ιουστινιανέων καστροπόλεων αγνοείται.

Ο Μέσος Ευφράτης και η μακρινή αλ-Τζαζίρα της Συρίας

Τα ενδυματολογικά

Ο τρόπος με τον οποίο δένει η κάθε γυναίκα το πολύχρωμο κεφαλομάντηλο φανερώνει τη φάρα (ευρύτερη οικογένεια πατριαρχικά οργανωμένη) στην οποία ανήκει. Στους παραδοσιακούς ενδυματολογικούς κώδικες των Κούρδων δεν υπάρχει η μουσουλμανική κάλυψη της κεφαλής. Το φόρεμα των γυναικών είναι ένα μακρύ, μονόχρωμο, φουστάνι. Το «φουστάν», λέξη διαδεδομένη σε όλη τη Μέση Ανατολή, κατασκευάζεται από ένα ειδικό βαμβακερό ύφασμα (επεξεργασία που ίσως ανακαλύφθηκε από τους υφαντές της Φουστάτ, το αρχαίο και πρωτοισλαμικό Κάιρο). Όλοι οι άνδρες φορούν βράκα.

Το «φουστάν» δεν είναι φαρδύ, όπως η κελεμπία. Δεν εξαφανίζει, δηλαδή, την πλαστικότητα του σώματος.

Εξάλλου, ένα τέτοιο ένδυμα δεν θα επέτρεπε στον γυναικείο πληθυσμό των αγροτοκτηνοτροφικών κοινωνιών να εργαστούν στην ύπαιθρο, είτε στους αγρούς με τα δημητριακά, είτε στα πεδινά και τα ορεινά βοσκοτόπια. Το ρούχο είναι μονόχρωμο, αλλά τα χρώματα είναι πολύ ζωντανά: άλλες φορούν έντονο βαθυκόκκινο, άλλες διαλέγουν το πράσινο του παγωνιού, άλλες το μπλε ρουά, όπως η γυναίκα της φωτογραφίας. Έτσι, τον καιρό της συγκομιδής, ο μεσοποταμικός σιτοβολώνας, με την αδιάλειπτη διχρωμία του, γεμίζει από χρωματιστά στίγματα μέχρι το βάθος του αχανούς ορίζοντα. Κάπου, πέρα, στο βορειοανατολικότερο άκρο της Συρίας, κυλάει ο βιβλικός ποταμός Τίγρης. Είναι το βορειότερο σύνορο της Συρίας με το Ιράκ.

Κούρδισσα της ΒΑ Συρίας (το συριακό τμήμα της Μεσοποταμίας)

Ο βιβλικός Ευφράτης

Είναι ο μεγαλύτερος ποταμός της Δυτικής Ασίας. Από τις πηγές του στην Ανατολική Τουρκία (την ιστορική Αρμενία) έως την συνάντησή του με τον Τίγρη (στο Νότιο Ιράκ) και τις κοινές εκβολές τους στον Αραβοπερσικό Κόλπο το μήκος της διαδρομής του είναι περίπου 2.800 χλμ και η λεκάνη απορροής του είναι π. 500.000 τετρ. χλμ. Στη Συρία εισέρχεται από τα βορινά και κάμπτεται, κοντά στην πόλη Ράκκα, για να συνεχίσει την πορεία του προς τα ανατολικά και νοτιοανατολικά. Αυτό το τμήμα του ποταμού, π. 600 χλμ, αποκαλείται Μέσος Ευφράτης. Ύστερα, εισέρχεται στο Ιράκ. Όλη η περιοχή ανάμεσα στον Ευφράτη και τον Τίγρη ονομάστηκε από τους Έλληνες «Μεσοποταμία» κι έτσι πέρασε στο διεθνές λεξιλόγιο.

Η Άνω Μεσοποταμία, ένας ενιαίος γεωμορφολογικά και πολιτιστικά χώρος, τριχοτομήθηκε μεταξύ Τουρκίας, Ιράκ και Συρίας το 1920, όταν μοιράζονταν τα εδάφη της Οθωμανικής Αυτοκρατορίας ανάμεσα στους νικητές του Μεγάλου Πολέμου. Το συριακό τμήμα της Άνω Μεσοποταμίας ονομάζεται αλ-Τζαζίρα ή και Τζεζιρέχ από τους ντόπιους. Είναι ο μεγαλύτερος σιτοβολώνας της Συρίας, αλλά και η μόνη πετρελαιοπαραγωγός περιοχή της χώρας. Ένα από τα πιο μακρινά κι απομονωμένα μέρη της Συρίας, όπου τα πάντα (εκτός από τις αυστηρά ελεγχόμενες από το κράτος πετρελαϊκές δραστηριότητες), λειτουργούν ακόμα με τους κώδικες του απώτερου παρελθόντος. Άλλοτε θαρρείς ότι η ιστορία σταμάτησε στην Προϊστορική εποχή, από την οποία υπάρχουν δεκάδες οικισμοί στην περιοχή, άλλοτε οι εικόνες παραπέμπουν στην αρχαιότητα ή τα μεσαιωνικά χρόνια.

Κατάλοιπα αρχαίων λαών: το ψηφιδωτό της συριακής Μεσοποταμίας

Αραμαίοι (Χριστιανοί διαφόρων δογμάτων, κυρίως Συριακή / Ιακωβίνοι και Ελληνορθόδοξοι, καθώς και Μουσουλμάνοι, Σουνίτες στην πλειονότητα), Ασσύριοι και Συροχαλδαίοι (Χριστιανοί, που άλλοι ανήκουν στην Ασσυριακή Εκκλησία κι άλλοι στη Χαλδαϊκή), Αρμένιοι (μέλη της Αρμενικής Αποστολικής Εκκλησίας / Γρηγοριανής), Κούρδοι (οι οποίοι εθνοτικά ανήκουν στην ινδοευρωπαϊκή γλωσσική οικογένεια κι είναι Μουσουλμάνοι, Σουνίτες στην συντριπτική πλειονότητα), Αραβες και Βεδουίνοι (Σουνίτες). Μικρές κοινότητες Γιεζίντοι, που ζουν σε κλειστές κοινωνίες (απόγονοι ίσως Μανχαϊστών). Αντιμετωπίζονται από όλους σαν «αιρετικοί» και «μιασμένοι».

Οι Αρμένιοι θεωρούσαν ανέκαθεν τον Ευφράτη ως δικό τους ποτάμι. Κι ο Ηρόδοτος περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια πώς κατέβαιναν με στρογγυλά πλεούμενα μέχρι τη Βαβυλώνα, μεταφέροντας ξυλικά από τα Υψίπεδα της Αρμενίας στην άδενδρη Κάτω Μεσοποταμία.

Οι Ασσύριοι γηγενείς ήταν οι κυρίαρχοι της Μέσης Ανατολής από τη 2η π.Χ. χιλιετία έως και τον 7ο π.Χ. αι., όταν κυριάρχησαν οι Βαβυλώνιοι, γηγενείς της Μεσοποταμίας κι αυτοί.

Οι Αραμαίοι απλώθηκαν στα εδάφη της ιστορικής Συρίας στο γύρισμα από την εποχή του Χαλκού στην εποχή του Σιδήρου (1150-950 π.Χ.).

Οι Κούρδοι (πιθανώς οι Καρδούχοι, που αναφέρει ο στρατηγός Ξενοφών) κατείχαν τα τρομερά βουνά ανάμεσα στην ιστορική Αρμενία και το Ιράκ. Η επέκτασή τους προς το Ιράν, την Τουρκία και την Συρία ήταν μία συνεχής διαδικασία που ανακόπηκε λόγω της δημιουργίας εθνικών κρατών. Συνεχίστηκε, βέβαια, με διάφορους τρόπους. Είναι εγκαταστημένοι σε όλο το μήκος της Βόρειας Συρίας (συροτουρκικά σύνορα) κι αποτελούν την πλειονότητα των κατοίκων της Τζαζίρα. Ακολουθούν τον δικό τους τρόπο ζωής.

Οι διάφορες φυλές των Αράβων, που ήρθαν από την Αραβική Χερσόνησο μεταξύ 550 και 350 π.Χ., συναντήθηκαν με τις γηγενείς φυλές των Βεδουίνων της ερήμου. Χίλια χρόνια αργότερα άρχισε η μετανάστευση των Αράβων οπαδών του Προφήτη.

Ντέιρ εζ-Ζορ (ή και Ντέιρ αλ-Ζορ). Η πόλη, χτισμένη στη δυτική όχθη του Ευφράτη, είναι η πόλη προς τον σιτοβολώνα και τις ερημικές εκτάσεις της Τζαζίρα (Άνω Μεσοποταμίας). Εκεί, το 1917-18, μετέφεραν οι Οθωμανοί Τούρκοι πάνω από 100.000 Αρμένιους. Όλοι εξοντώθηκαν και πετάχτηκαν σε πελώριους ομαδικούς τάφους.

Όταν, τη δεκαετία του 1990, αποκαλύφθηκαν οι δεκάδες χιλιάδες καταχωμένοι σκελετοί, η συριακή κυβέρνηση έδωσε άδεια για να ανεγερθούν εκκλησίες και μνημεία στους τόπους του μαρτυρίου. Το επιβλητικότερο από αυτά βρίσκεται στο Ντέιρ εζ-Ζορ (φωτογραφία), που έγινε κέντρο προσκυνήματος των απανταχού Αρμενίων. Υπάρχει από τους πρώτους στόχους των δυνάμεων του ΙΣΙΣ, που έχουν ανατινάξει κάθε τι χριστιανικό στην περιοχή της κυριαρχίας τους.

ΒΟΡΕΙΟΔΥΤΙΚΗ ΣΥΡΙΑ

Η ευημερία της βυζαντινής υπαίθρου και οι «νεκρές πολιτείες» ανάμεσα στην Αντιόχεια και το Χαλέπι

Η Συρία, κοιτίδα του Χριστιανισμού, διατηρεί τα περισσότερα πρωτοχριστιανικά μνημεία στον κόσμο. Αυτό οφείλεται σε μεγάλο βαθμό στο γεγονός ότι, μετά την ισλαμική κατάκτηση, ο Χριστιανισμός έπαψε να είναι η κυρίαρχη θρησκεία κι έτσι οι χριστιανικές κοινωνίες δεν παρακολούθησαν τις μετέπειτα εξελίξεις, που διαμόρφωσαν νέες λατρευτικές, αρχιτεκτονικές και εικονογραφικές αντιλήψεις. Επιπλέον, επειδή πολλά από τα μεγάλα βυζαντινά κέντρα έχασαν τη σπουδαιότητά τους, όπως η Αντιόχεια και η Απάμεια, τα εκατοντάδες χριστιανικά χωριά, που τροφοδοτούσαν με αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα τις μεγαλουπόλεις, ερημώθηκαν στη διάρκεια του 7ου και 8ου αιώνα. Τα κτίσματα, λυγμένα, έμειναν όπως τα άφησαν κάποια ημέρα του 650 ή του 770 οι κάτοχοί τους. Ακόμα και στα λιγυστά χωριά όπου η ζωή συνεχίστηκε, τα περισσότερα μνημεία δεν ανακαινίστηκαν: οι όποιες νεότερες οικοδομικές φάσεις δεν εξαφάνισαν την αρχική, όπως έγινε στα βυζαντινά εδάφη.

Ταξιδεύοντας στην συριακή ύπαιθρο, κυρίως ανάμεσα στην Αντιόχεια και το Χαλέπι (ΒΑ Συρία), έχεις την εντύπωση ότι όλα έμειναν στα «παλαιά καλά» χρόνια της βυζαντινής ευημερίας κι ότι όλοι γραπώθηκαν από τις μνήμες τους.

Η Συρία διασώζει έναν μοναδικό βυζαντινό πλούτο, που παρουσιάζει μεγάλο ενδιαφέρον και προξενεί βαθύτατη συγκίνηση. Όταν έφτασαν οι πρώτοι εξερευνητές αρχαιολόγοι, γύρω στα 1900, διαπίστωσαν ότι υπήρχαν περιοχές ολόκληρες που είχαν μείνει ακατοίκητες για περισσότερα από χίλια χρόνια. Δεκάδες οικισμοί-φαντάσματα (που τους αποκάλεσαν «πολιτείες») ήταν διάσπαρτοι και σε μικρή απόσταση μεταξύ τους. Η αποκάλυψη συντάραξε την επιστημονική κοινότητα της εποχής. Το 1929, κυκλοφόρησε το βιβλίο του Howard Crosby Butler, *Early Churches in Syria, 4th-7th centuries* (*Πρώιμες εκκλησίες στην Συρία, 4ος-7ος αι.*). Είχε μόλις ανακαλυφθεί και η βυζαντινή Καπαδοκία, κι έτσι, αναπάντεχα, το Βυζάντιο έπαψε να θεωρείται «σκοτεινή περίοδος». Τα εκατοντάδες έρημα χωριά της Συρίας έγιναν ζακουστά στους εκλεκτούς κύκλους της διανοήσης, αλλά και βορά των αρχαιοκαπήλων.

Σε τρεις περιοχές έχουν εντοπιστεί συγκεντρωμένες δεκάδες «νεκρές πολιτείες», όπου τα πάντα είναι χτισμένα με μεγάλους λίθινους δόμους:

- Στην ασβεστολιθική λοφοσειρά, με τους ελαιώνες και τα σποροφόρα, ανάμεσα στην Αντιόχεια και το Χαλέπι: Βορειοδυτική Συρία
- Στην περιοχή ανάμεσα στον ποταμό Ορόντη και την έρημο: Κεντρική Συρία
- Στην ηφαιστειογενή ζώνη που διακόπτεται την συροαραβική έρημο: Νότια Συρία – Βόρεια Ιορδανία.

Σε αυτούς τους τόπους η κατοίκηση ήταν πυκνή. Τα χωριά ευημερούσαν. Βρέθηκαν εκατοντάδες εκκλησίες του 4ου, 5ου και 6ου αι., άλλες μισογκρεμισμένες, άλλες σε πολύ καλή κατάσταση, μεγάλα αγροτόσπιτα, πηγάδια, ελαιοτριβεία, δημόσια λουτρά, ακόμα και ξενώνες, ενώ πλακόστρωτοι αγροτικοί δρόμοι διευκόλυναν τα κάρα που μετέφεραν την παραγωγή. Το πλουσιότερο τμήμα της συριακής υπαίθρου ήταν ο εκτεταμένος ζωτικός χώρος γύρω από την Αντιόχεια των 500.000 κατοίκων. Ήταν η αυτοκρατορική έδρα όλης της Ανατολής.

Σερτζίλα, ένα από τα εκατοντάδες πρωτοβυζαντινά χωριά που εγκαταλείφθηκαν μετά το 660-700. Το ελαιοπαραγωγικό κεφαλόγαυρι διαθέτει κοινοτικό ελαιοτριβείο, δημόσιο λουτρό και «ανδρόνα» (χώρο συνάθροισης των μελών της αγροτικής κοινότητας). Η κεντρική εκκλησία χρονολογείται στα τέλη του 5ου αιώνα.

Ο Συμεών ο Στυλίτης και η Μονή γύρω από τον στύλο

Συμεών ο Στυλίτης (389–459)

Στον άγιο Συμεών, το βοσκαρούδι από τα περίχωρα της Αντιόχειας, αποδίδεται η τιμή ότι ήταν αυτός ο πρώτος από τους χιλιάδες ασκητές της Ανατολής που ένοιωσε την ανάγκη να αναχωρήσει προς τα ουράνια. Εγκαταστάθηκε πάνω σε μία κολώνα, έναν στύλο τον οποίο λάξεψε στην κορυφή ενός βραχόλοφου, για να αποδείξει ότι η πίστη και το πνεύμα μπορούν να νικήσουν την ύλη.

Εν τούτοις, η πρώτη εκείνη κολώνα δεν τον έφερε και τόσο κοντά στον ουρανό: είχε μόνον πέντε μέτρα ύψος. Στη συνέχεια, εγκαταστάθηκε σε κολώνες έξι κι έντεκα μέτρα ψηλές. Η τελευταία κολώνα (πάνω στην οποία πέθανε σε ηλικία 70 χρονών, το 459) είχε γύρω στα εικοσιπέντε μέτρα ύψος «καθώς η επιθυμία του να πετάξει προς τον ουρανό τον έκανε ν' απομακρύνεται όλο και περισσότερο από τη γη». Αυτή η κολώνα κατέληγε σε μια πλατφόρμα τέσσερα τετραγωνικά μέτρα: ο άγιος μόλις που μπορούσε να ξαπλώσει.

Η βάση αυτής της κολώνας, γύρω από την οποία κτίστηκε μία μεγαλειώδης αυτοκρατορική εκκλησία, βρίσκεται σε έναν από τους λόφους της αγροτικής περιοχής ανάμεσα στην Αντιόχεια και το Χαλέπι. Στο βορειοδυτικότερο άκρο της Συρίας και σε μικρή απόσταση από τα σύνορα με την Τουρκία.

Η ζωή του μας είναι γνωστή μέσα από μαρτυρίες που είναι συγκαιρινές του αγίου. Καταρχήν πρόκειται για την αφήγηση του Θεοδώρητου της Κύρρου, ο οποίος επισκέφθηκε τον αναχωρητή, συζήτησε μαζί του πολλές φορές κι έγραψε έναν Βίο του Στυλίτη που τον ενσωμάτωσε στην Εκκλησιαστική Ιστορία του. Πρόκειται επίσης και για τη μαρτυρία του Αντωνίου, κατοπινού μαθητή του Συμεών, που κι αυτός έγραψε έναν Βίο του αγίου, που θεωρείται εξαιρετικά φαντασιόπληκτος. Τέλος, πρόκειται για έναν συριακό βίο, τον Βίο του Μαρ Σεμαάν στην κολώνα (στα συριακά Μαρ σημαίνει άγιος), γραμμένο γύρω στο 473, δηλαδή δεκαπέντε χρόνια μετά τον θάνατο του αγίου. Από ιστορική σκοπιά αυτή η πηγή φαίνεται να είναι η πιο σίγουρη.

«Όλοι οι υπήκοοι της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας» γράφει ο Θεοδώρητος της Κύρρου «γνωρίζουν τον φημισμένο Συμεών, που δικαιολογημένα μπορούμε να τον ονομάσουμε μέγα θαύμα του κόσμου. Τον γνωρίζουν ακόμα και οι Πέρσες, οι Μήδοι και οι Αιθίοπες, ενώ η φήμη των θεϊκών αρετών του έχει φτάσει ακόμα και μέχρι τους Σκύθες και τους Νομάδες. Όμως, παρόλο που όλοι σχεδόν οι άνθρωποι της γης υπήρξαν μάρτυρες των εκπληκτικών του κατορθωμάτων, διαστάζω να τα γράψω από φόβο μήπως, επειδή είναι τόσο απίστευτα, φανούν σαν παραμύθια».

Ο Συμεών έζησε σαν άγγελος σε θνητό κορμί και, πηγαίνοντας κόντρα στη φύση που σε τραβάει προς τη γη λόγω του βάρους, υψώθηκε ανάμεσα σε γη και ουρανό, κουβέντιασε με τον Θεό και του παρουσίασε τις προσευχές των ανθρώπων.

Βίος του αγίου Συμεών του Στυλίτη

Μία από τις δεκάδες απεικονίσεις του πρώτου Στυλίτη είναι ένα ανάγλυφο του 5ου αι. σκαλισμένο σε βασάλτη. Με πρωτόγονο κι εντελώς αφαιρετικό τρόπο, ο λαϊκός καλλιτέχνης αποδίδει την ουσία: ο στύλος, ο Συμεών μέσα σε κοιבוκόκλιο στην κορυφή του πανύψηλου στύλου, το πηγάδι που έρχεται να τον τσίξει (ή το Άγιο Πνεύμα που κατεβαίνει για να τον φωτίσει) και ο μαθητής, που ανεβαίνει την σκάλα κρατώντας μια καλάθινα (με νερό και τροφή). Το δυναμικό αυτό έργο βρίσκεται (βρισκόταν) στο Αρχαιολογικό Μουσείο της Χάμα.

Η φρενίτιδα των προσκνητών γύρω από τον αναχωρητή που «μιλούσε με τον Θεό»

«Καταλαβαίνει κανείς πως ένα τέτοιο φαινόμενο προσέελκυσε πολυάριθμους επισκέπτες και προσκνηητές. Έρχονται να τον δουν, να τον θαυμάσουν, ν' αφήσουν μέσα στο πανέρι, που κρέμεται μόνιμα μέχρι τη βάση της κολώνας του, το πρόσφορο ή τα τρόφιμα που θα επιτρέψουν στον άγιο να τρέφεται (γιατί ζει μόνο από ελεημοσύνες) και, αν είναι δυνατόν, να του αποσπάσουν μια λέξη, μια συμβουλή, μια ευλογία.

Ο Θεοδώρητος της Κύρρου μνημονεύει προσκνηητές, φερμένους από τις τέσσερις γωνίες της Οικουμένης, έτσι που γύρω από την κολώνα υπάρχει 'τόσο μεγάλο πλήθος, που θα 'λεγε κανείς πως πρόκειται για ανθρώπινο ωκεανό ο οποίος τροφοδοτείται από διάφορους δρόμους –λες και είναι άλλοι τόσοι ποταμοί– με άπειρο αριθμό φυλών από κάθε μεριά: Εβραίους, Πέρσες, Αρμένιους, Ίβηρες, Αιθίοπες, αλλά κι άλλους λαούς, ακόμα πιο μακρινούς, φερμένους από τα δυτικά'.

'Συχνά μάλιστα, πάνω στον λόφο, υπάρχει αληθινή οχλαγωγία' σε σημείο που μια μέρα ο Θεοδώρητος κόντεψε να τσαλαπατηθεί από το πλήθος των θαυμαστών του Συμεών. Οι περισσότεροι απ' αυτούς μένουν ώρες ολόκληρες κοιτάζοντας τον άγιο και ο μαθητής του Στυλίτη δυσκολεύεται πολύ να τους πείσει να διαλυθούν και να γυρίσουν στα καταλύματά τους όταν νυχτώνει. Άλλωστε, αυτή η τόσο μεγάλη αφοσίωση, με τον θάνατο του Συμεών στα 459 (σύμφωνα με τον συριακό Βίο), επρόκειτο να προκαλέσει σοβαρές ταραχές γύρω από την κολώνα του, αφού χρειάστηκε η επέμβαση εξακοσίων στρατιωτών από την Αντιόχεια, για να προστατεύσουν το σώμα του αγίου από τους Σαρακηνούς [εννοεί τους ανθρώπους της συριακής ερήμου] που είχαν έρθει να το πάρουν!».

Αποσπάσματα από το βιβλίο του Jacques Lacartière, Ο ένθεοι (εκδόσεις Χατζηνικολή). Πρώτη έκδοση στα γαλλικά το 1961.

Γενική όψη της πλαγιάς και των ερείπων του Καλαάτ Σαμάν / Μονή του Συμεών του Στυλίτη. Εκεί, στα ριζά του λόφου, δημιουργήθηκε ένας πρωτοβυζαντινός οικισμός με πολλά καταλύματα, τριώροφα και τετραώροφα πανδοχεία, με καταστήματα κι εστιατόρια για τους προσκνηητές που έρχονταν κατά χιλιάδες. Από εδώ ξεκινούσε η Ιερά Οδός που οδηγούσε στον πύλο της Μονής.

Η Μονή του Συμεών του Στυλίτη

Ένα από τα κορυφαία κτίσματα του χριστιανικού κόσμου

Το αυτοκρατορικό μνημείο που οικοδομήθηκε στα τέλη του 5ου αιώνα

Το Μαρτύριο (ναός) του Συμεών, που ανεγέρθηκε γύρω από τον κίονα, ήταν το μεγαλύτερο χριστιανικό οικοδομήμα στον κόσμο, ώσπου να χτίσει ο Ιουστινιανός την Αγία του Θεού Σοφία. Είναι χτισμένο σε σχήμα σταυρού. Οι τέσσερις κεραιές του σταυρού είναι τέσσερις τρίκλιτες βασιλικές, πρόκειται δηλαδή για σπάνιο αρχιτεκτονικό τύπο.

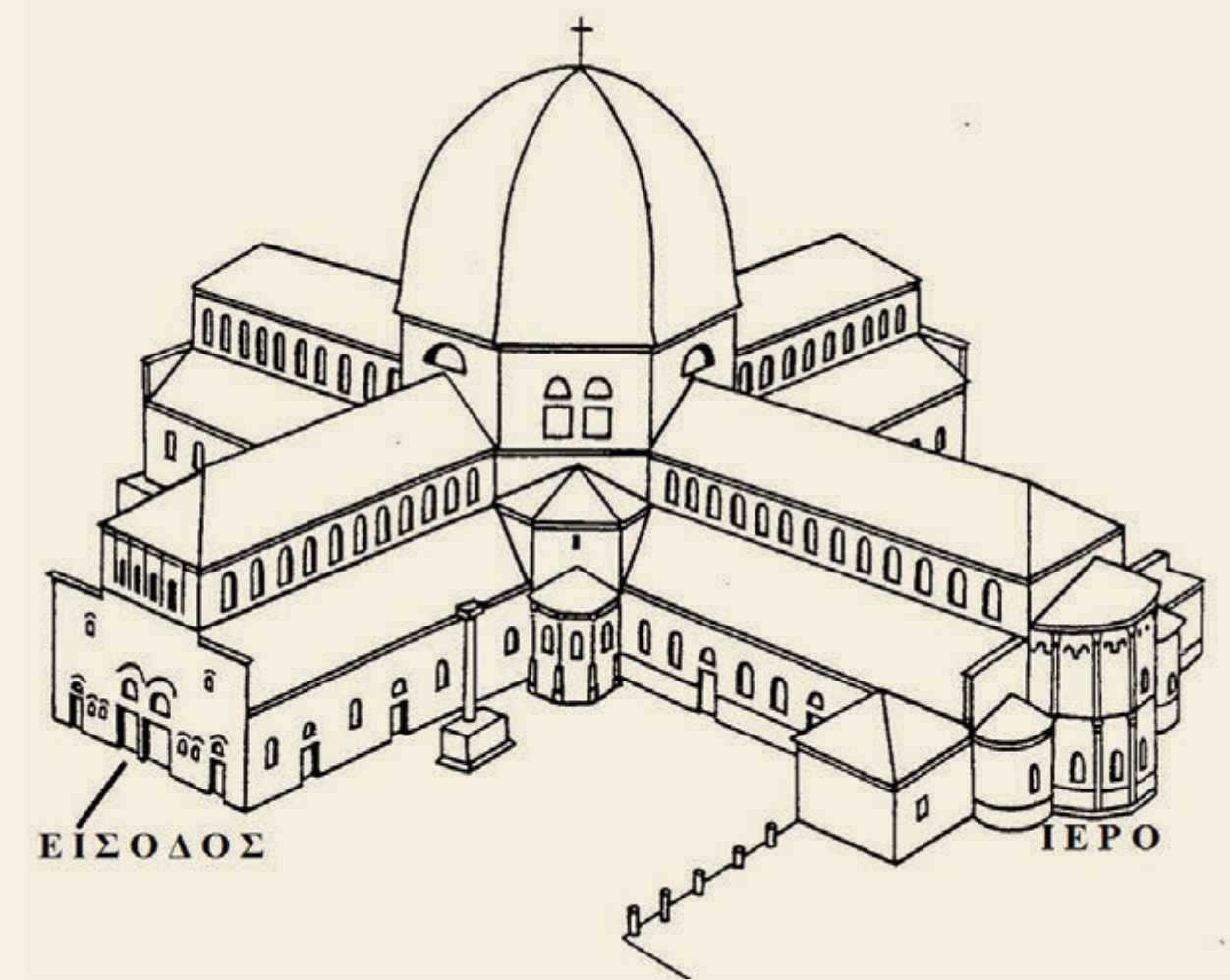
Κέντρο του ναού είναι το ίδιο το «μαρτύριο», ο κίονας στην κορυφή του οποίου πέρασε ο Συμεών τα τελευταία χρόνια της ζωής του. Από εδώ αναπτύσσονται οι τέσσερις βασιλικές, που εκτείνονται προς τα τέσσερα σημεία του ορίζοντα.

Οι δύο βασιλικές στον άξονα Β-Ν έχουν μήκος 88 μ. Οι άλλες δύο (Α-Δ) έχουν μήκος 100 μ. Ο κυρίως ναός, αυτός που καταλήγει στο Ιερό, είναι η ανατολική βασιλική.

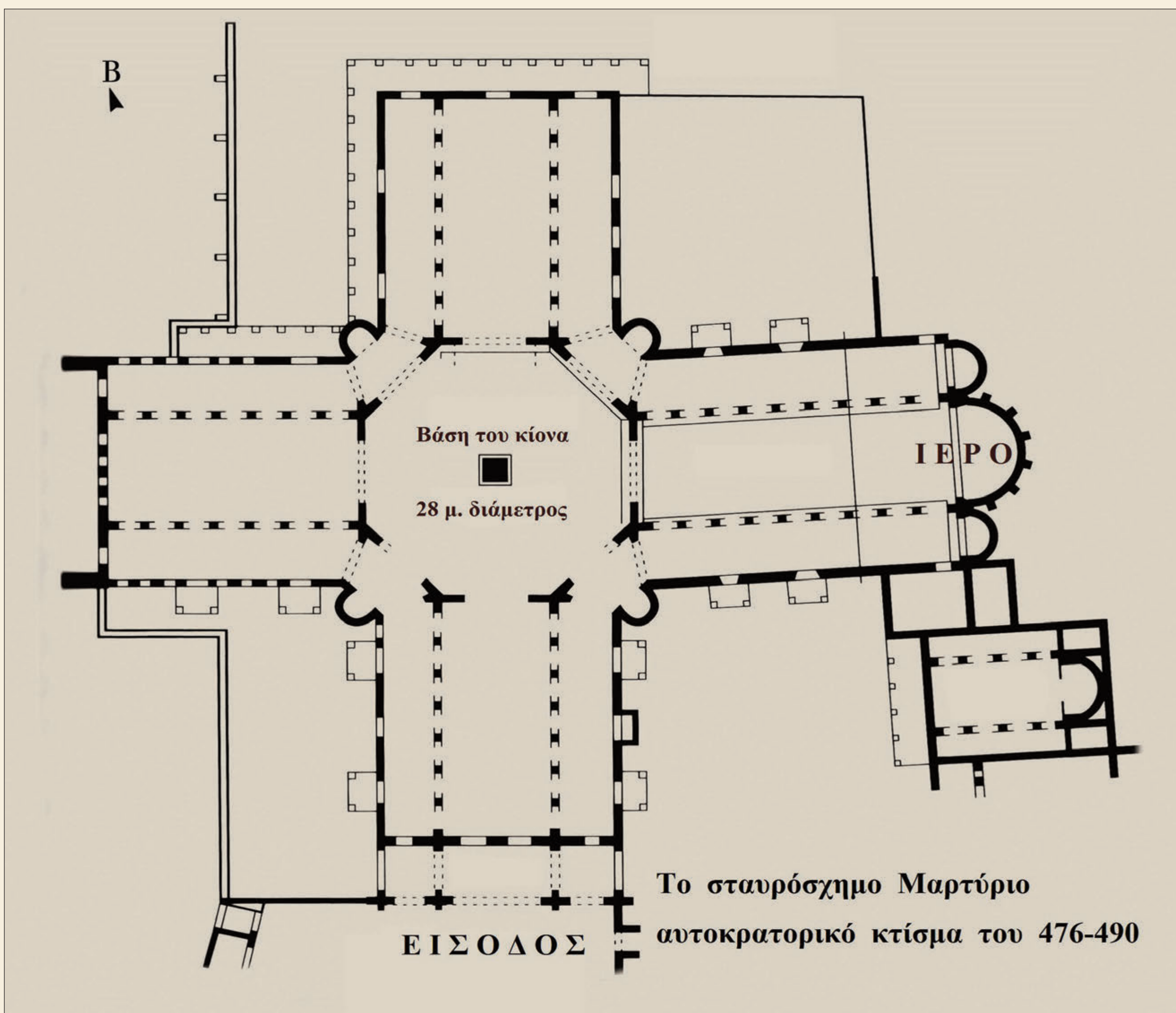
Το πλάτος κάθε τρίκλιτης βασιλικής είναι 24 μέτρα

Συνολική επιφάνεια: 3.840 τετρ. μέτρα

Η λύση που δόθηκε για να συνδεθούν μεταξύ τους οι τέσσερις κεραιές γύρω από τον μεγάλο κεντρικό χώρο και να αποκτήσει τη μορφή ενός περίκεντρου μαρτυρίου είναι μοναδική και ως προς τη σύλληψη και ως προς την εκτέλεση: οκτώ τρίπλευροι πεσσοί, τοποθετημένοι περιμετρικά γύρω από το «αίθριο», στηρίζουν οκτώ υπερμεγέθεις καμάρες, οι οποίες συνδέουν τις κεραιές, ενώ καλύπτουν και τα τριγωνικά κενά, που ανοίγονται ανάμεσα, και αγκαλιάζουν τον κίονα-τοτέμ.

Υποθετική αναπαράσταση του Μαρτυρίου. Ο τρόπος στέγασης του κεντρικού χώρου αποτελεί θέμα μεγάλης σύζητησης μεταξύ των μελετητών. Πολλοί υποστηρίζουν ότι δεν ήταν στεγασμένο το οκτάπλευρο γύρω από τον κίονα.

Το επιβλητικό Μαρτύριο και τα κτίσματα της Μονής είναι έργα αυτοκρατορικά. Χτίστηκαν με ένα τεράστιο ποσό που έστειλε από την Κωνσταντινούπολη ο Ζήνων, πιθανότατα στη διάρκεια της δεύτερης βασιλείας του (476-491). Οι μελετητές πιστεύουν ότι όλοι οι τεχνίτες ήταν Σύριοι. Οι άριστοι του τόπου. Το συριακό ύφος είναι έντονο παντού, ιδίως στην πρόσοψη του Μαρτυρίου με τις καταπληκτικές λίθινες διακοσμήσεις. Η αποθέωση της πέτρας.

Εικόνες από το Μαρτύριο, την τετραπλή βασιλική, και το Βαπτιστήριο της Μονής

«Απάνω σε μια εξάαισα βίγλα είναι χτισμένη η μεγάλη εκκλησιά του Αγίου Συμεών, πελώριο χτίριο, που κι οι ρεπιασμένοι τοίχοι, που στέκονται όρθιοι ακόμα, κάνουν τον άνθρωπο ν' απομείνει βουβός από τον θαυμασμό.

Το μεγαλόπρεπο αυτό χτίριο είναι χτισμένο γύρω από την κολόνα του Αγίου, κι έχει την εξωτική όψη που έχει ο ναός του Μπαλμπέκ. Δεν είναι καλά-καλά ένα χτίριο, αλλά πολλά, δεμένα μεταξύ τους, ολόκληρη πολιτεία. Παρεκτός από την εκκλησιά, έχει ευρύχωρα χτίρια, που χωρούσαν χιλιάδες προσκυνητές, μοναστήρι με πλήθος κελλιά, βαπτιστήριο, ξενώνες, αυλές, βρύσες, στέρνες κλπ.

Ζαλίζεται κανένας βλέποντας τα χαλάσματα, φαντάσου τι ήτανε αυτό το αγλαόμορφο τεχνούργημα τον καιρό που ήτανε απείραχτο. Για να γίνει μέσα σε τόσο λίγα χρόνια θα χρειάστηκε να δουλεύουνε μέρα-νύχτα χιλιάδες εργάτες, μαστόροι, αρχιμαστόροι, σιδεράδες, μαραγκοί, μαρμαράδες, κάθε λογής τεχνίτες, Σίγουρα, η βασιλική του Αγίου Συμεών είναι το αριστούργημα της Συριακής αρχιτεκτονικής, κι η μεγαλοπρέπειά του είναι ανώτερη από κάθε άλλο χτίριο της χριστιανοσύνης, παρεκτός της Αγίας Σοφίας. Μπορεί να πει κανένας πως η βασιλική του Αγίου Συμεών του Στυλίου είναι η βαθεία και ατράνταχτη πίστη της Ανατολής καμωμένη ναός.

Τον καιρό που χτίστηκε το χτίριο, η κολόνα στεκότανε στη μέση της εκκλησιάς. Σήμερα σώζεται μονάχα η βάση της, κατατσακισμένη κι αυτή από την μανία που έχουνε οι προσκυνητές, να παίρνουν ένα κομμάτι μάρμαρο για φυλαχτό.

... Όλα τα χτίρια είναι στολισμένα με σκαλιστά μάρμαρα, κι είναι χτισμένα με μεγάλες πελεκητές πέτρες. Υπάρχουν εικοσιεφτά πόρτες, που οδηγούνε όλες στο ιερό βήμα της μεγάλης βασιλικής.

... Η Κυβέρνηση της Συρίας αποφάσισε να στερεώσει τα πολιτεια αυτά ερείπια και να τα συντηρήσει, καθαρίζοντάς τα από τα χόματα κι από τις πέτρες που είναι σοριασμένες ανάμεσά τους, κι αυτή την εργασία την διεύθυνε ο Σελήμ μπέης Αμπντούλάκ. Το σπουδαίο αυτό έργο τελείωσε στα 1959, που γιορτάσανε οι Συριάνοι τα χίλια πεντακόσια χρόνια από την κοίμηση του Αγίου Συμεών, με λειτουργίες και μεγάλες τελετές. Σ' αυτές τις γιορτές συντρέσανε χιλιάδες προσκυνητές, όχι μονάχα χριστιανοί από κάθε φυλή κι από κάθε δόγμα, αλλά και μουσουλμάνοι, που προσκυνήσανε όλοι με τον ίδιο σεβασμό και θαυμασμό τον Άγιο Συμεών τον Στυλίτη...»

Φώτης Κόντογλου, Έργα Ε',
Πέδρο Καζές Βασάντα κι άλλες ιστορίες
(Εκδοτικός Οίκος «Αστήρ»)

Καλαάτ Σαμάν / Μονή του Συμεών του Στυλίτη και η Συρία «εν λίθοις φθεγγομένοις και μνημείοις σωζομένοις»: οι πέτρες που μιλούν

Ο πρωτοπόρος αρχαιολόγος Μπάτλερ (Howard Crosby Butler), ο άνθρωπος που ανακάλυψε την πρωτοβυζαντινή Συρία στις αρχές του περασμένου αιώνα, έγραψε:

«Στην ιστορία της αρχιτεκτονικής του Δυτικού κόσμου (σε αντίθεση με τον κόσμο της Ανατολής), ανάμεσα στον 2ο και τον 12ο αι., δεν υπάρχει καμιά εποχή που να παρήγαγε πέτρινα μνημεία, τέτοια, που να μπορούν να συγκριθούν με τα πρωτοχριστιανικά της Συρίας. Εδώ το πέτρινο κτίσμα, απαλλαγμένο από πρόσθετες διακοσμήσεις που στολίζουν το εσωτερικό άλλων χριστιανικών μνημείων (τοιχογραφίες, ψηφιδωτά, ορθομαρμαρώσεις), προβάλλει τον φυσικό πλούτο, τις δυνατότητες, την ομορφιά και την απλότητα της πέτρας, αρχιτεκτονικά, τεχνικά και σχεδιαστικά.

Οι Σύριοι, με τα μέσα που διέθεταν, έκαναν την πέτρα να μιλήσει».

Το συγκλονιστικό μνημείο του λόφου βρέθηκε πριν από δύο ή τρία χρόνια στην κατοχή ένοπλης φονταμενταλιστικής ομάδας. Ο χώρος ανάμεσα στο Βαπτιστήριο και το Μαρτύριο χρησιμοποιήθηκε για την εκπαίδευση στα όπλα μαυροφορεμένων γυναικών, όπως επιδείχθηκε σε ένα από τα βίντεο που κυκλοφορούν από τους ίδιους τους βέβηλους, οι οποίοι επιδιώκουν να προκαλέσουν τον αποτροπισσμό. Δεν έχουμε συγκεκριμένες και ακριβείς πληροφορίες, αλλά η Μονή βρίσκεται σε μια περιοχή όπου μαίνονται οι συγκρούσεις μεταξύ τεσσάρων διαφορετικών δυνάμεων.

Απάμεια και Χάμα

Οι παραποτάμιες πόλεις στην κοιλάδα του Ορόντη

Ο Σέλευκος Α΄ ο Νικάτωρ επέλεξε την εύφορη κοιλάδα του Ορόντη για να ιδρύσει δύο εσωτερικές μεγαλουπόλεις, την πρωτεύουσα του Αντιόχεια και την συμπρωτεύουσα Απάμεια. Και προίκισε την καθεμιά με ένα κοντινό επίνειο στη Μεσόγειο. Έτσι, το 300 π.Χ., οι τέσσερις ελληνιστικές πόλεις συγκρότησαν το διοικητικό, στρατιωτικό, οικονομικό και πολιτιστικό κέντρο του απέραντου Βασιλείου των Σελευκιδών. Η λαμπροτάτη Αντιόχεια ήταν η πολιτική-διοικητική πρωτεύουσα. Η Απάμεια, όπου συγκεντρώνονταν όλα τα αγροτικά και κτηνοτροφικά προϊόντα, ήταν η στρατιωτική πρωτεύουσα του κράτους. Εδώ έδρευε το επιτελείο, ενώ στις εξοχές υπήρχαν οι στρατώνες όπου διαβιούσαν κι εκπαιδευόνταν τα σελευκιδικά στρατεύματα: κυρίως το ιππικό. Πάνω από 30.000 φοράδες και 300 κέλητες ζούσαν στους βασιλικούς στάβλους. Αλλά σε αυτόν τον πλούσιο τόπο ο Σέλευκος διατηρούσε και τους 500 πολεμικούς του ελέφαντες. Τόση ήταν η ευφορία της περιοχής.

Ο σεισμός του 115 μ.Χ. δεν άφησε τίποτα όρθιο στη Βόρεια Συρία. Τότε καταστράφηκε ολοσχερώς και η Απάμεια. Με απόφαση του αυτοκράτορα Τραϊανού ολόκληρη η πόλη ανοικοδομήθηκε, διατηρώντας τη ρυμοτομία και την ορθολογική διάρθρωση των διαφορετικών λειτουργιών της ελληνιστικής πόλης. Η Μακρά Οδός, γνωστή και ως Μεγάλη Κιονοστοιχία, που αποτέλεσε επί αιώνες τον κεντρικό άξονα του πολεοδομικού συγκροτήματος, έχει μήκος κοντά δύο χιλιόμετρα. Για την οργάνωση του δημόσιου και ιδιωτικού χώρου χρησιμοποιήθηκαν οι αρχές του Ιπποδάμειου συστήματος, οι οποίες εφαρμόστηκαν και σε όλες τις νέες πόλεις της Ανατολής. Τον καιρό εκείνο, ζούσαν 500.000 άνθρωποι στην Απάμεια, που υπήρξε κι ένα από τα σημαντικά επαρχιακά κέντρα της ελληνικής διανοήσης. Απαμείς ήταν ο γιατρός Αρχιγένης, ο οποίος διέπρεπε στη Ρώμη του Τραϊανού. Πολλοί τον θεωρούν ιδρυτή της Ιατρικής Σχολής των Εκλεκτικών.

Λαμπροί εκπρόσωποι της Φιλοσοφικής της Σχολής υπήρξαν ο Νουμίνιος (μέσα του 2ου μ.Χ. αι.) και ο διάδοχός του, ο Αυρήλιος, ενώ για ένα διάστημα διδάξε εδώ ο Ιάμβλιχος. Ο αυτοκράτορας Ιουλιανός (361 -363), τελευταίος εκπρόσωπος της οικογένειας του Μεγάλου Κωνσταντίνου, όχι μόνο σύναζε στη Σχολή, αλλά προσέφερε κι ένα μεγάλο ποσό για να τη διακοσμήσει με μερικά από τα ωραιότερα ψηφιδωτά της Ύστερης Αρχαιότητας.

Οι σεισμοί του 526 και 528 καταστρέφουν την ελληνορωμαϊκή-προτοβυζαντινή πόλη. Ανοικοδομήθηκε επί Ιουστινιανού, αλλά δεν απέκτησε ποτέ την παλαιά της όψη, το μέγεθος και την αίγλη της. Άλλωστε, οι Σασανίδες Πέρσες του Χοσρόη έφτασαν ως εδώ το 540 και ξανά το 573. Τη λειλάτησαν και πήραν μαζί τους 292.000 αιχμαλώτους, τους οποίους εγκατέστησαν στην Κάτω Μεσοποταμία (Νότιο Ιράκ). Η παρακμή ολοκληρώθηκε μερικές δεκαετίες αργότερα.

Από το 2011, ο αρχαιολογικός χώρος της Απάμειας έγινε καταφύγιο διαφόρων ένοπλων ομάδων. Έχει λεηλατηθεί, βομβαρδιστεί, πλήρως ερειπωθεί. Για το Μουσείο Ψηφιδωτών δεν υπάρχουν πληροφορίες.

ΧΑΜΑ Η παρόχθα πολιτεία με τους 17 υδροτροχούς

... Άφησα την Έμεσα [Χομε] για να πάω στη Χάμα, μία από τις αριστοκρατικότερες μητροπόλεις της Συρίας και μια από τις θαυμαστός πόλεις της. Διαθέτει μοναδική ομορφιά και τέλεια χάρη. Περιβάλλεται από κήπους και περιβόλια εκεί όπου βλέπει κανείς τις μεγάλες υδραυλικές ρόδες που μοιάζουν με περιστρεφόμενα ουράνια σώματα. Ο ποταμός που τη διασχίζει ονομάζεται αλ-Αζί [είναι ο Ορόντης].

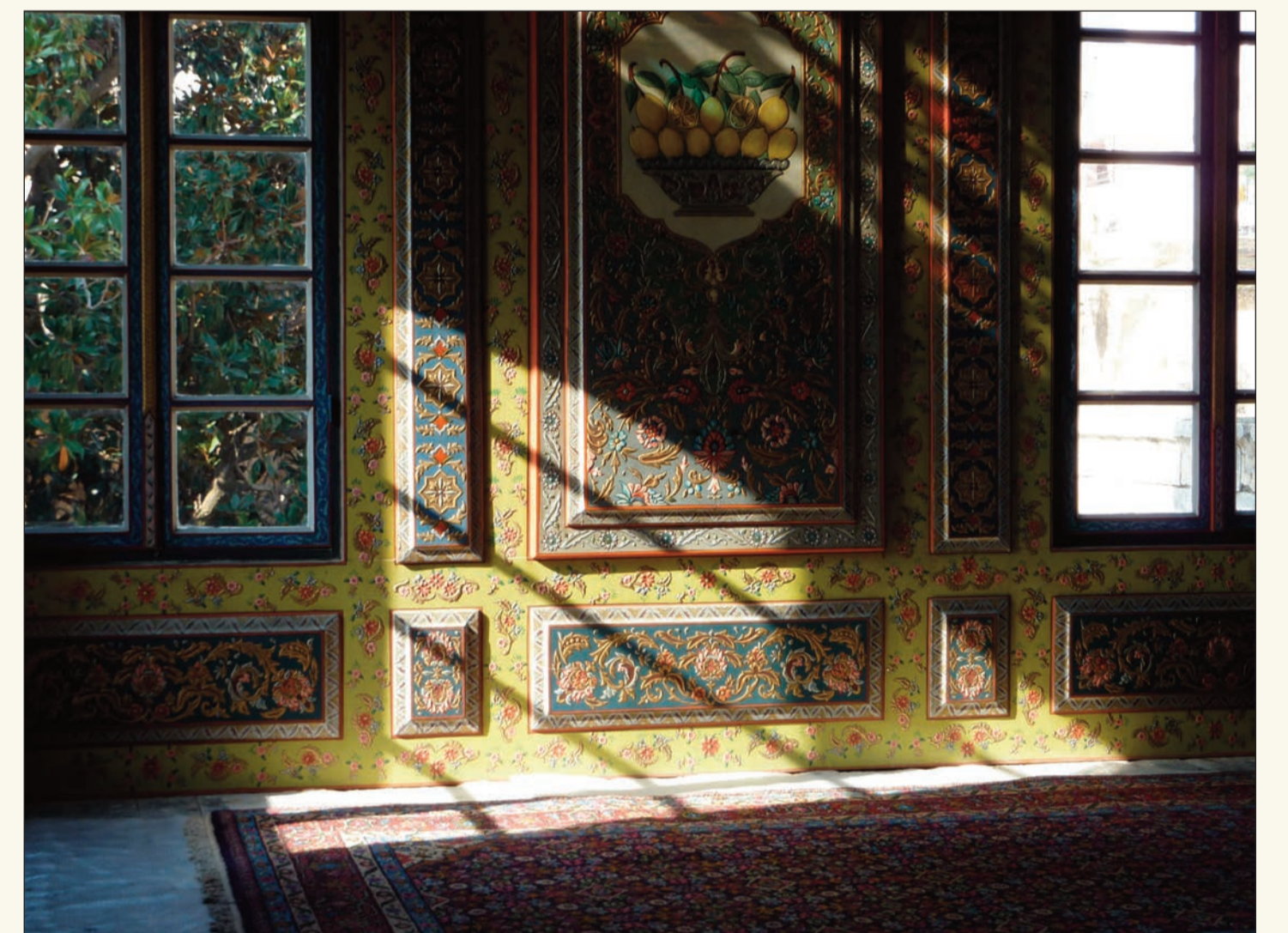
Διαθέτει επίσης ένα προάστιο, μεγαλύτερο από την ίδια την πόλη, όπου υπάρχουν πολυσύχναστες αγορές και θαυμάσια λουτρά...

Αυτά τα εγκωμιαστικά έγγραφο ο Ιμπν Μπατούτα (Battuta), πολυταξιδεμένος Άραβας περιηγητής του 14ου αιώνα.

Όταν επισκέφθηκε τη Χάμα ο Μπατούτα, διοικητής ήταν ο περίφημος ιστορικός και γεωγράφος Αμπού αλ-Φιντά (1273-1331). Στα νιάτα του είχε πολεμήσει τα υλοειμίματα των Σταυροφόρων κι είχε διακριθεί σε μια μάχη εναντίον των ιπποτών του Τάγματος του αγίου Ιωάννη. Το 1310, οι Μαμελούκοι της Αιγύπτου του ανέθεσαν τη διακυβέρνηση της Χάμα. Με τη σοφία που τον διέκρινε υπηρέτησε το Σουλτανάτο, ενώ παράλληλα έγραψε δύο σπουδαία συγγράμματα. Μία Παγκόσμια Ιστορία και μία Γεωγραφία. Στη Γεωγραφία του, που μεταφράστηκε το 1650 στη Δύση, περιγράφει όλες τις μεγάλες πόλεις του τότε γνωστού κόσμου. Οι γεωγραφικές συντεταγμένες κάθε πόλης, ακόμα και στην Κίνα, δίνονται με απόλυτη ακρίβεια.

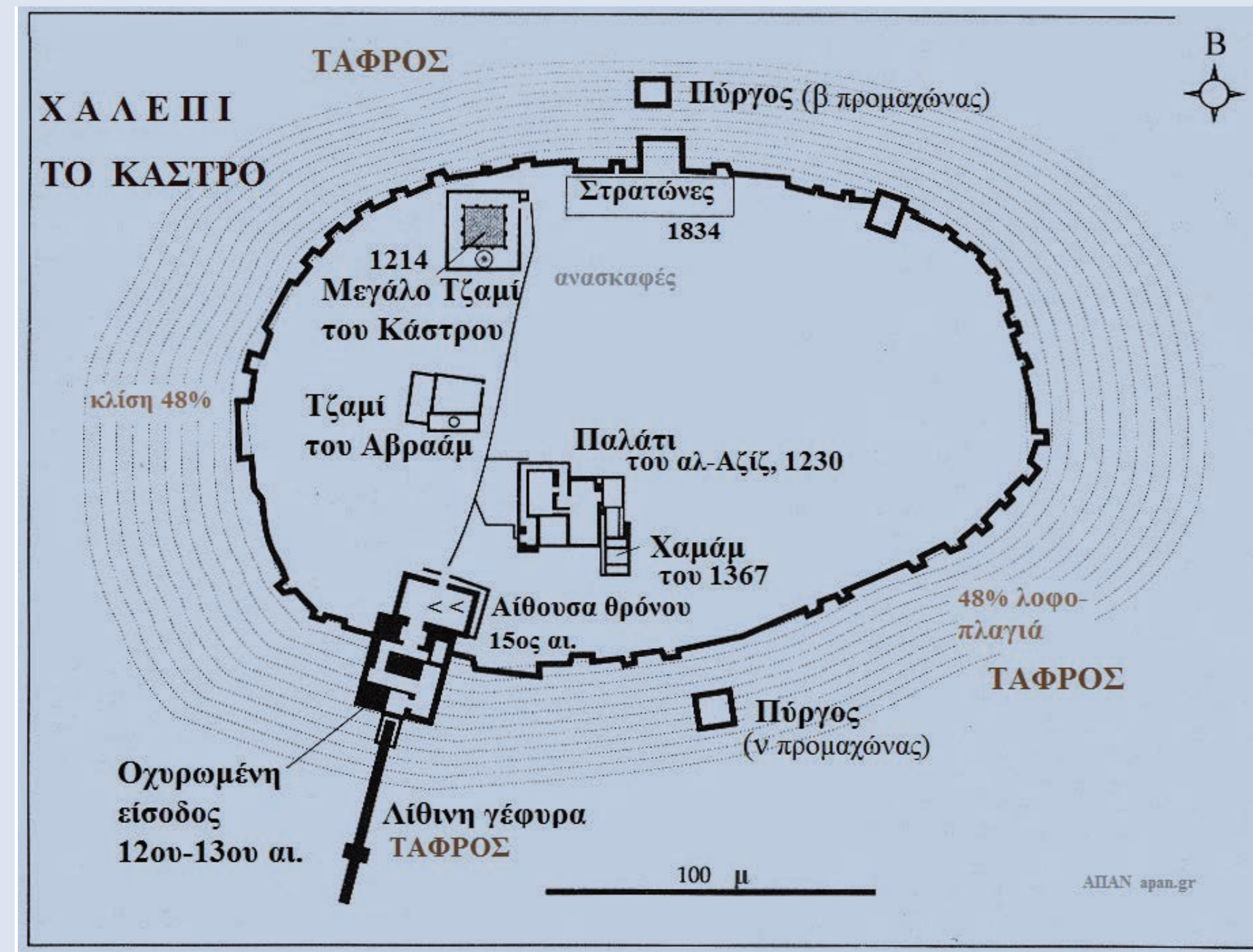
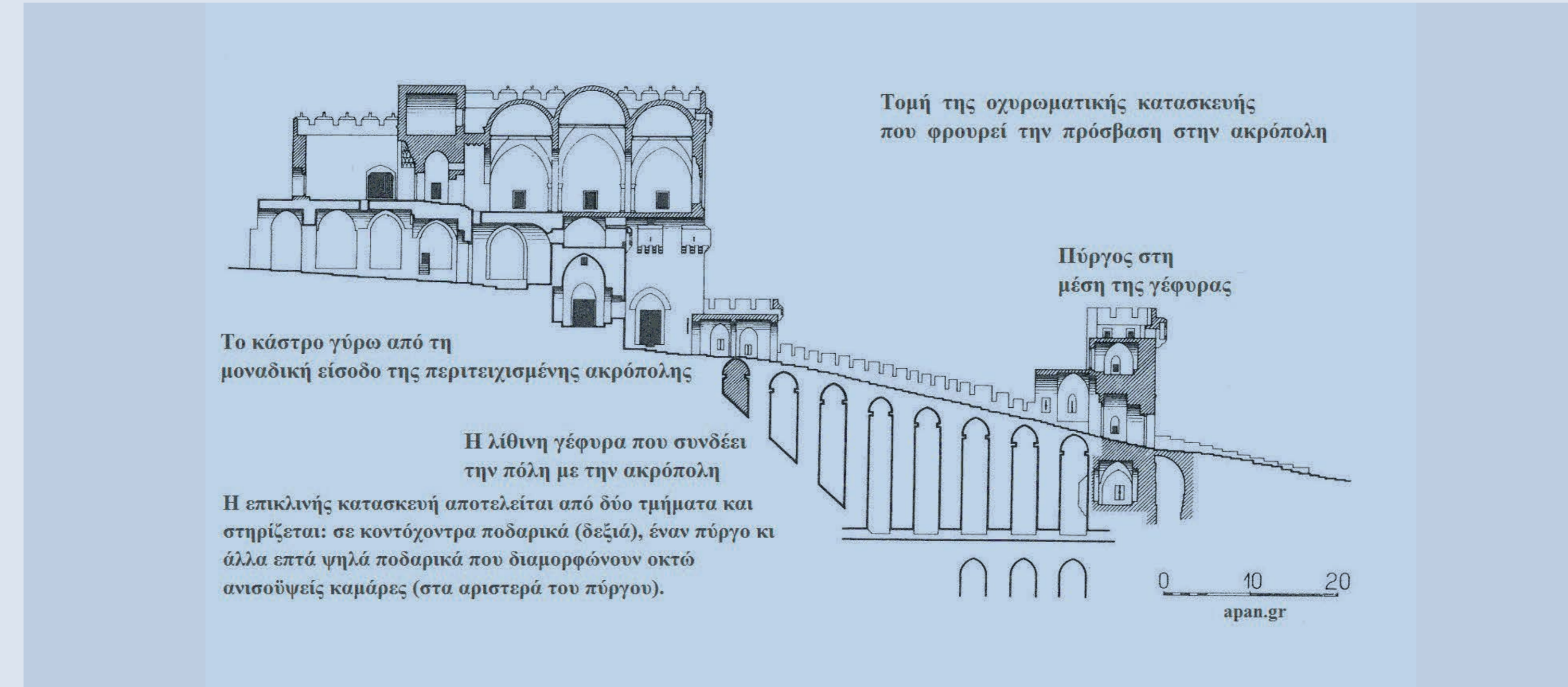
Ο Αμπού αλ-Φιντά δεν άφησε στη Χάμα μόνο το τζαμί που έχτισε στη βόρεια όχθη του Ορόντη. Ασχολήθηκε και με την ανάπτυξη της περιοχής, κυρίως με τη διαχείριση των νερών. Από τα διαβάσματά του γνώριζε ότι κάποιος Απολλώνιος από την Πέργαμο είχε εφεύρει τον υδροτροχό. Μελετούσε και τον Βιτρούβιο, που περιγράφει με κάθε λεπτομέρεια τη λειτουργία των υδραετών. Κι ήξερε ότι οι Βυζαντινοί, αλλά και οι Ομαγιάδες, είχαν αναπτύξει τον μηχανισμό του κι είχαν εκμεταλλευτεί τα νερά του Ορόντη. Ίσως να είχαν σωθεί κι ορισμένες τέτοιες κατασκευές, άχρηστες πια. Επανέφερε τη χρήση τους, κατασκευάζοντας μία σειρά από υδροτροχούς μέσα στην πόλη και στην ύπαιθρο. Αστοί και αγρότες τον ευγνωμονούσαν.

Ήταν η εποχή της τελευταίας μεγάλης άνθησης του μεσαιωνικού πολιτισμού της Συρίας, πριν από τη δεύτερη επέλαση των Μογγόλων (Ταμερλάνος) και την υποδούλωσή της στους Οθωμανούς Τούρκους το 1516-17. Από τον 18ο αι., σώζεται το μέγαρο του Σύριου μεγαλοκτηματία Αζέμ πασά, που έγινε διοικητής της επαρχίας Χάμα. Αργότερα, οι Οθωμανοί τον διόρισαν διοικητή όλης της Συρίας.

ΧΑΛΕΠΙ

Η αρχόντισσα της Ανατολής

Το άπαρτο Κάστρο

Η εγκατάσταση των πρώτων κατοίκων οφείλεται στην ύπαρξη ενός χαμηλού, ασβεστολιθικού λόφου στο κέντρο μιας πεδιάδας. Οι πλαγιές του είναι σχεδόν κατακόρυφες και στην κορυφή ανοίγεται ένα πλάτωμα. Τα βαθιά πηγάδια εξασφαλίζουν το νερό. Ο λόφος είναι ένα φυσικό οχυρό, δίχως αδύνατα σημεία. Επιπλέον, οι Χαλεπinoί σκέφτηκαν να επενδύσουν τις πλαγιές με καλοδουλεμένες πέτρες των οποίων η μία επιφάνεια έχει στύβωθεί και η άλλη έχει μείνει ακατέργαστη. Με αυτές τις πλάκες έχτισαν τον λόφο, εντείνοντας τις κλίσεις του εδάφους. Πότε έγινε αυτή η επέμβαση δεν ξέρουμε. Αλλά με το πέρασμα του χρόνου, λόφος και επένδυση έγιναν ένα σώμα. Έτσι, ο ενισχυμένος λόφος μεταβλήθηκε σε άπαρτο φρούριο.

Ο λόφος έχει ύψος μόλις 39 μέτρα. Με τη διάνοιξη βαθιάς τάφρου στη βάση του, το ύψος έφτασε τα 55 μ, ενώ οι πλαγιές έχουν κλίση 48%. Τα τείχη περιβάλλον την κορυφή κι όχι τη βάση. Έχουν ύψος 12-13 μέτρα.

Η είσοδος είναι μία και βρίσκεται στη νότια πλευρά. Αλλά η τάφρος, πλάτους 20-22 μ, απέκοψε κάθε δυνατά επικοινωνία μεταξύ πόλης και ακρόπολης. Για να επιτευχθεί η σύνδεση με το επίπεδο της πόλης, χτίστηκε μία φαρδιά επικλινή κατασκευή πάνω από την τάφρο. Η κλίση είναι ομαλή, ώστε να μπορούν να ανεβαίνουν φορτωμένα ζώα. Το κτίσμα διακόπτεται στη μέση κι αφήνει ένα κενό. Τα δύο μέρη επικοινωνούσαν με ξύλινη γέφυρα που, όταν υπήρχε ανάγκη, σηκωνόταν κι έμενε το κενό. Σε αυτό το σημείο χτίστηκε ο πρώτος πύργος, ένα ολόκληρο κάστρο πριν από το φρούριο που προστατεύει την κυρίως είσοδο.

Πρόκειται για ανεπανάληπτο οικοδόμημα και θεωρείται ένα από τα αριστουργήματα της στρατιωτικής αρχιτεκτονικής. Στη σημερινή του μορφή χρονολογείται στον 12ο και τον 14ο αιώνα.

Το Χαλέπι είχε ανακάμψει ύστερα από μία μακρά περίοδο παρακμής, που άρχισε το 637 με την παράδοση της πόλης στους Μουσουλμάνους. Τον 12ο αιώνα αναδείχθηκε μία νέα δυναστεία, οι Ζεγκίδες, οι οποίοι κυβερνούσαν τη ΒΔ Συρία με το αξίωμα του αντιβασιλέα. Ο Νουρ αλ-Ντιν Ζεγκί ήταν μία μεγάλη προσωπικότητα, με στρατιωτικές και διοικητικές ικανότητες. Αυτός ξανάχτισε το Κάστρο, που είχε καταρρευσει από τους σεισμούς του 1139 και 1180.

Στην κορυφή του λόφου κατοικούσαν οι θεοί και η εξουσία. Εκεί βρίσκονταν οι ναοί και τα παλάτια. Πιστεύεται ότι ένα από τα τζαμιά της ακρόπολης πήρε τη θέση χριστιανικού ναού όπου φυλασσόταν μέρος από το λείψανο του Ιωάννη του Βαπτιστή κι ότι ο ναός είχε χτιστεί στο σημείο όπου είχε κάποτε προσευχηθεί ο Αβραάμ.

Χαλέπι, στην οχυρή είσοδο του Κάστρου

Ἐγὼ πόλις ἰσχυρά, πόλις πολιορκουμένη...
Ἡσαΐας 27,3

Η πόλη με τα φιδιά και τους δράκους

Σε αυτή τη μοναδική είσοδο προς το εσωτερικό του πύλων που οδηγεί στο Κάστρο, δηλαδή προς την κορυφή του λόφου, έχει γραφτεί όλη η μεσαιωνική ιστορία του Χαλέπιού. Επιγραφές, φιδιά και δρακοντοκεφαλές (αποπροπαϊκά όντα στο υπέρθυρο) έγιναν μεταξύ 1175 και 1350.

Τα ζύλινα θηρόφυλλα, καλυμμένα με φύλλα σιδήρου κι ενισχυμένα με καρφιά και μικρά πέταλα, πικνά τοποθετημένα μέσα σε τετράγωνα, είναι ένα εξαιρετικό έργο μεταλλοτεχνίας. Κατασκευάστηκαν τον καιρό της ανοικοδόμησης του οχυρού από τον αλ-Μαλικ αλ-Ζαχέρ Γκαζι (1193-1195), τον γιο του Σιλιαντί.

Στο Κάστρο

Στις κερκίδες του θεάτρου, που έχει κατασκευαστεί στο πλάτωμα της ακρόπολης, ο δάσκαλος μιλάει στους μικρούς μαθητές για την ιστορία της πόλης τους. Ήταν Απρίλιος του 1999 και τίποτα δεν προμηνούσε την ανείπωτη τραγωδία. Σήμερα που το Χαλέπι έχει αφανιστεί, ξαναβλέποντας αυτά τα γεροίμενα πρόσωπα, έρχονται στον νου τα λόγια του προφήτη της Παλαιάς Διαθήκης για την καταστροφή της Τύρου και της Σιδόνας από τους Ασσύριους: ...πόλεις ανθρώπων αδικουμένων, Ηοαίας 25,3

ΧΑΛΕΠΙ

Το Κάστρο του Χαλεπιού ήταν ξακουστό σε όλη την Ανατολή. Σε πολλές πηγές αναφέρεται ως «μέγα κάστρο». Εδώ, σε μικρογραφία που διακοσμούσε Το βιβλίο της εκστρατείας του σουλτάνου Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπή το 1534-36, απεικονίζονται με πολλές λεπτομέρειες: η κυρίως πόλη, που απλώνεται στην πεδιάδα γύρω από τον οχυρό λόφο, η γεμάτη με νερό τάφρος που τον περιβάλλει, η εντυπωσιακή γέφυρα που συνδέει την πόλη με την φρουριακή είσοδό του και ο οικισμός στην ακρόπολη, με τα πολλά τζαμιά και τους ψηλούς μιναρέδες.

Στην κορυφή του λόφου διέμενε, καλά προστατευμένη, η εκάστοτε εξουσία. Έχουν σωθεί τμήματα παλατιών του 12ου-14ου αι., ένα πολυτελές χαμίμι της ίδιας εποχής, καθώς και η μεγαλοπρεπής αίθουσα υποδοχής του οθωμανικού ανακτόρου, διακοσμημένη με ζωγραφισμένα ξυλόγλυπτα ταβάνια. Από τα παράθυρα αυτής της αίθουσας ο διοικητής έβλεπε κάτω όλο το Χαλέπι, τη «μεντίνα», όπως ονομάζεται στα αραβικά η εντός των τειχών πόλη (δηλαδή το άστυ).

Κέντρο της μεντίνας είναι το Σουκ, το πελώριο συγκρότημα των σκεπαστών αγορών. Εκεί ζούσε το Χαλέπι. Εκεί ήταν τα εκατοντάδες εργαστήρια, τα υφαντουργεία, τα χάνια, τα προξενεία, οι δεκάδες εξειδικευμένες αγορές, τα χαμίμι. Εκεί και το Μεγάλο Τζαμί της Παρασκευής με τον πανύψηλο μιναρέ, άλλα πολλά τζαμιά και μεντρεσέδες. Τα πάντα έχουν αποτυπωθεί σχηματικά, αλλά με απόλυτη ακρίβεια σε αυτή την σπάνια ζωγραφιά.

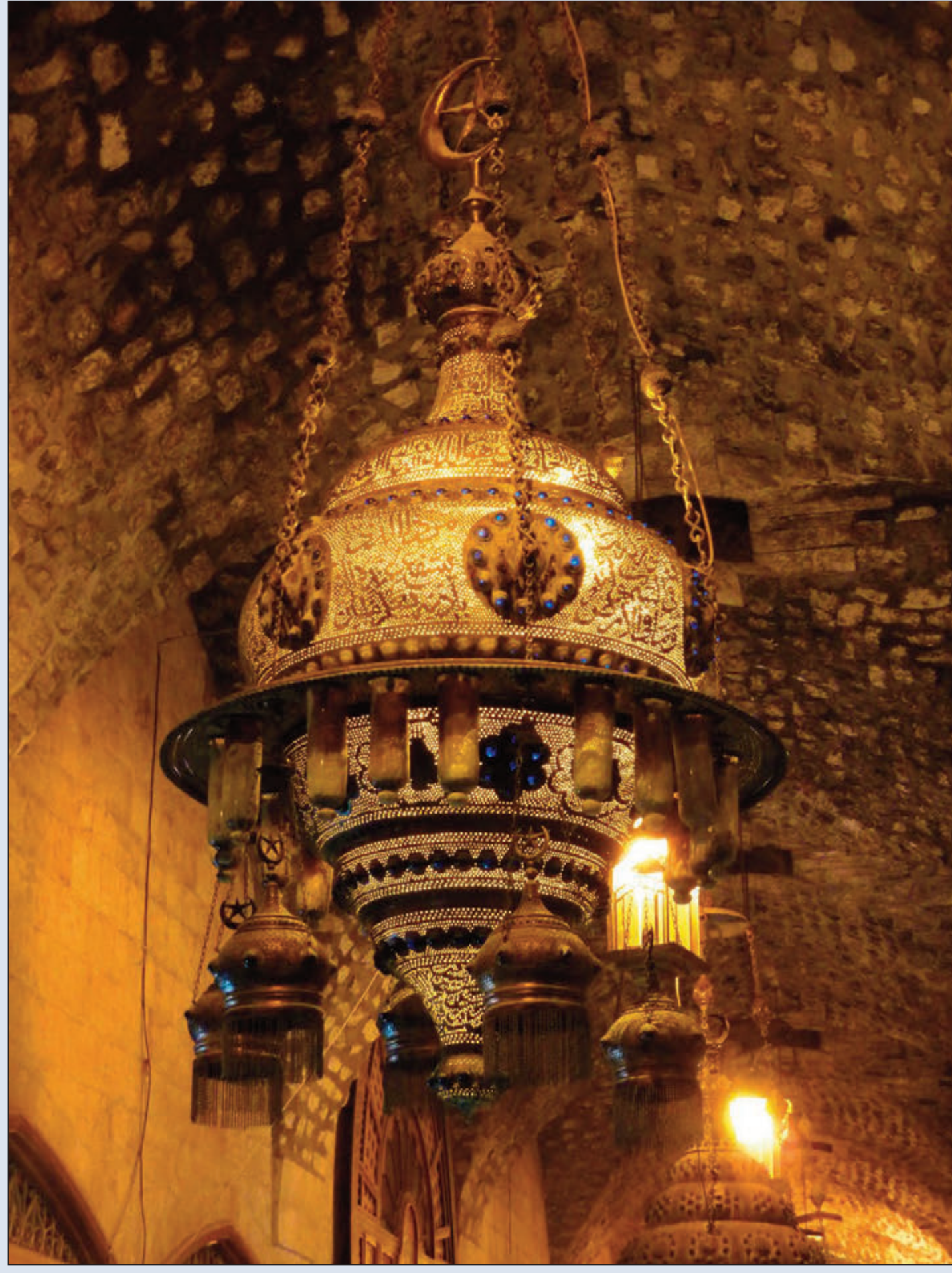
Ένα τείχος περιέβαλλε την κάτω πόλη, που είναι στραμμένη προς τα δυτικά, δηλαδή προς την Αντιόχεια. Ο οχυρός περίβολος δεν σώθηκε, όμως οι περισσότερες πύλες στέκουν ακόμα προς δόξα των ηγεμόνων που τις ανήγειραν. Οι επιγραφές μνημονεύουν τοπικούς εμίρηδες και ισχυρούς σουλτάνους, που άφησαν το όνομά τους σε όλο το Χαλέπι.

Σχετικά με μια άλλη επίσκεψη του Σουλεϊμάν του Μεγαλοπρεπούς στο Χαλέπι, ο Fernand Braudel (στο βιβλίο του για τη Μεσόγειο) θυμάται: «Το 1553, ο Αντονι Τζένκινσον, ένας έμπορος από το Λονδίνο εγκατεστημένος στο Χαλέπι, παρακολουθεί την είσοδο στην πόλη του Σουλεϊμάν και της επιβλητικής ακολουθίας του, καθ' οδόν προς την Περσία: 6.000 άντρες του ελαφρού ιπικού, 16.000 γενίτσαροι, 1.000 ακόλουθοι επί των τιμών 'ντιμένοι στα χρυσά' να συνοδεύουν τον σουλτάνο, ο οποίος, ανεβασμένος σε ένα άσπρο άτι φορούσε ένα ένδυμα κεντημένο με χρυσό κι ένα πελώριο τουρμπάνι από μετάξι και λινό. Το στράτευμα αριθμούσε πάνω από 300.000 άνδρες, ενώ 200.000 καμήλες ακολουθούσαν, για τις μεταφορές της τροφοδοσίας, του πολεμικού και του εκστρατευτικού υλικού».

Το Χαλέπι κι όλη η Ανατολή, μέχρι την Αραβική Χερσόνησο και την Αίγυπτο, είχαν κατακτηθεί το 1516-17 από τον πατέρα του Σουλεϊμάν, τον πολέμαρχο Σελίμ Α'. Έκτοτε, οι Οθωμανοί σουλτάνοι έφεραν τον τίτλο του χαλίφη, ανώτατη τιμή στον ισλαμικό κόσμο. Αλλά το αραβικό Ισλάμ θεωρούσε ξένο σώμα τους Τούρκους. Η Ανατολή, μουσουλμανική, χριστιανική και εβραϊκή, αντιμετώπισε με καχυποψία, ακόμα και εχθρότητα, την οθωμανική κυριαρχία: τετρακόσια χρόνια κατοχής.

Η καθημερινή ζωή στη χαλεπινή μεντίνα και ο πολιτισμός του νερού

— Το νερό και η πλουσιοπάροχη διάθεσή του, η κυρίαρχη παρουσία του σε όλους τους τομείς του δημόσιου αστικού βίου και του περίκλειστου ιδιωτικού: οι κρήνες, οι γούρνες, τα σιντριβάνια, οι δεξαμενές, οι αγωγοί, τα κτιστά ρυάκια σε κήπους κι εσωτερικά αίθρια

— Το θερμό λουτρό (δημόσιο και ιδιωτικό)

— Το ελαιосάπουνο και το σαφρονοσάπουνο

Αυτοί είναι οι παράγοντες της ύψιστης έκφρασης του πολιτισμού της Ανατολής, όπου η ζωτική ανάγκη, η καθαριότητα και η φροντίδα του σώματος γίνονται τρόπος ζωής και μέγιστη απόλαυση. Στο παλαιό Χαλέπι, τη «μεντίνα», αυτά τα τρία στοιχεία είναι άρρηκτα συνδεδεμένα και ενταγμένα παντού. Στα χάνια, στα μικρά και τα μεγάλα σουκ, στα τζαμιά και τους μεντρεσέδες (ιεροδιδασκαλεία), στα μεσαιωνικά νοσοκομεία, στις συνοικίες γύρω από το Σουκ και, φυσικά, πίσω από τους ψηλούς τοίχους που περιβάλλουν τον «οίκο» και προστατεύουν την οικογένεια. Κι αν οι όμορφα διακοσμημένες πέτρινες κρήνες ή οι γούρνες και τα σιντριβάνια είναι ορατές, τα περισσότερα δημόσια λουτρά (χαμιάμ) είναι υπόγεια. Μόνο μια χαμηλή θύρα είναι ανοιχτή στο επίπεδο του δρόμου. Ένα από τα παλαιότερα λουτρά του Σουκ είναι το Χαμιάμ ελ-Ναχασίν, του 12ου-13ου αι. Βρίσκεται ανάμεσα στο σουκ του μπαμπακιού και το σουκ των ραφτάδων. Οι ολημερίς σκυμμένοι άντρες θα χωθούν το βράδυ εδώ, πριν επιστρέψουν στα σπίτια τους.

Η περιοχή ανάμεσα στο Χαλέπι και την Αντιόχεια είναι γεμάτη μικρούς ελαιώνες, ενώ η δάφνη φύεται παντού. Στο πελώριο Σαμπούν Χάν (στη φωτογραφία, κάτω), τα σαπωνοποιεία παρήγαγαν τόνους σαπουνιού. Ένα από τα πιο ζακουστά και περιζήτητα προϊόντα της αρχόντισσας της Ανατολής.

... Το Χαλέπι είναι μια από τις πιο φημισμένες πόλεις της Τουρκίας τόσο για το μέγεθος και την ομορφιά του όσο και για το καλό κλίμα του, την αφθονία κάθε είδους αγαθού και το μέγεθος των εμπορικών συναλλαγών που πραγματοποιούν εκεί οι πολυάριθμοι έμποροι από όλα τα έθνη του κόσμου...

... Στο Χαλέπι διεξάγεται μεγάλο εμπόριο μεταξωτών και «καμηλό» αλλά κυρίως βελανιδιών που είναι απαραίτητα στους βυρσοδέδες για την κατεργασία δερμάτων. Επίσης είναι ανεπτυγμένο το εμπόριο του σαπουνιού και άλλων προϊόντων, γι' αυτό συρρέουν στην πόλη έμποροι απ' όλα τα μέρη του κόσμου... Οι σπουδαιότεροι και πιο πολυάριθμοι τεχνίτες είναι οι μεταξουργοί και αυτοί που φτιάχνουν το ύφασμα «καμηλό» από μαλλί κατσίκας...

Ιωάννης Βαπτιστής Ταβερνιέ (1605-1689), *Έξι ταξίδια στην Τουρκία και την Περσία*

«Αν η κατασκευή νέων χανιών αποτελεί αξιόπιστο δείκτη για τις δυνατότητες εμπορικής ανάπτυξης μιας πόλης, φαίνεται ότι ο 16ος αιώνας αποτέλεσε τη χρυσή περίοδο για το Χαλέπι. ... Αλλά ακόμα και στο δεύτερο μισό του 17ου αιώνα ένα μεγάλο νεόδμητο οικοδόμημα τέτοιου τύπου ήρθε να προστεθεί στα ήδη υπάρχοντα στο Χαλέπι [είναι το Χάν αλ-Βαζίρ, δίπλα στο Σαμπούν Χαν].»

Suraiya Faroqi, *Η Οθωμανική Αυτοκρατορία και ο κόσμος γύρω της*

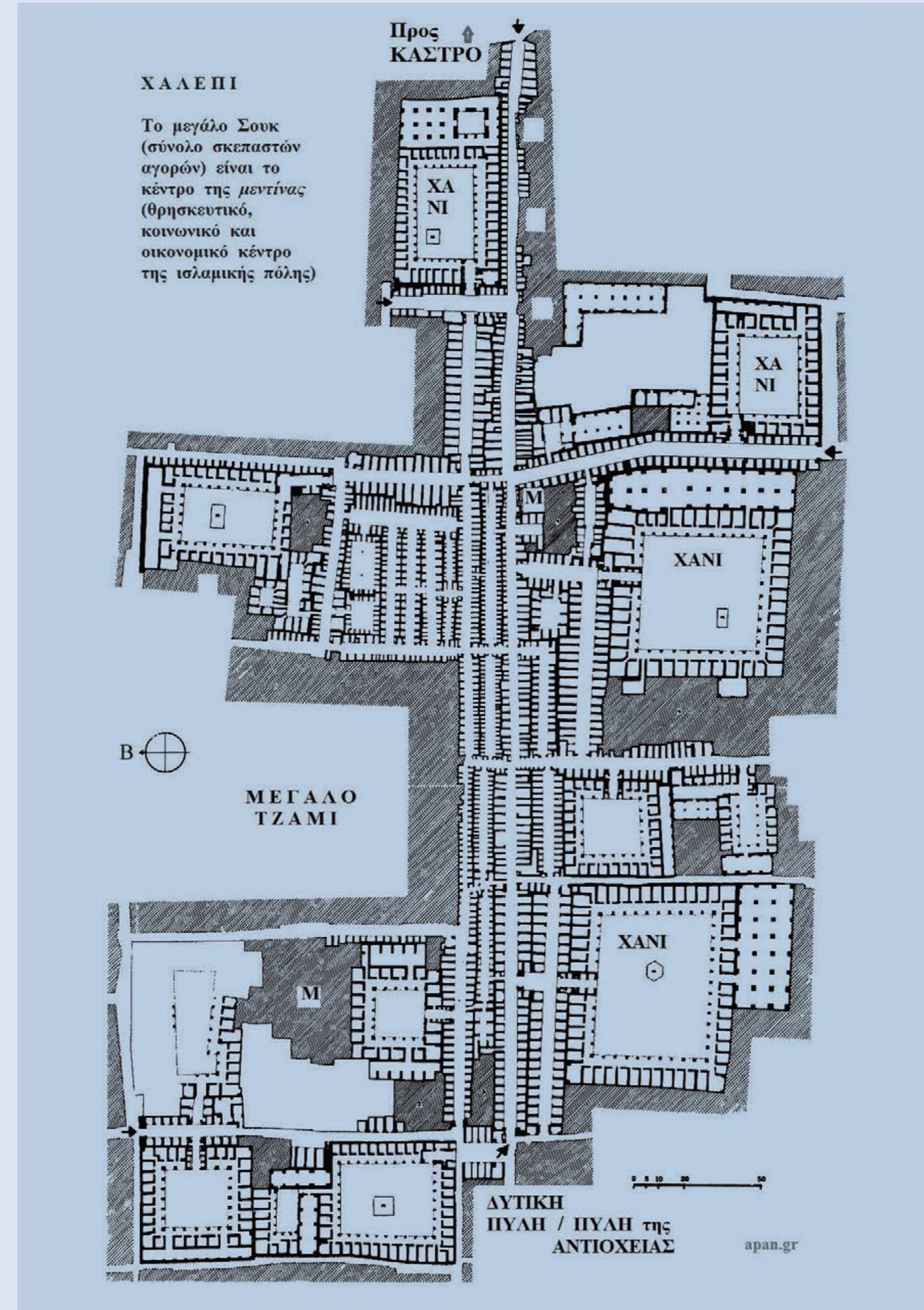
Το χαλεπινό Σουκ, ο πνεύμονας της μεσαιωνικής πόλης

Το περίφημο Σουκ του Χαλεπίου, το πιο γραφικό της Ανατολής, αποτελείται από δεκάδες μικρά σουκ (ειδικευμένες αγορές) και παραμένει, από τον 16ο αιώνα –όταν απέκτησε την τελική του μορφή– στα ίδια μεσαιωνικά σοκάκια, που εκτείνονται σε μήκος 12-14 χιλιομέτρων (κάποιοι τα υπολογίζουν σε 18 χλμ).

Είναι το μεγαλύτερο σκεπαστό παζάρι της Μέσης Ανατολής. Μοιάζει με λαβύρινθο, μια αληθινή Βαβέλ, αλλά είναι ένας οργανισμός που ακολουθεί τους δικούς του αυστηρούς κώδικες στους οποίους υποτάσσονται οι πάντες. Μία ανθρώπινη κυνέλη που λειτουργεί δέκα ώρες το εικοσιτετράωρο κάτω από πέτρινους θόλους, χτισμένους το 1250 ή το 1550, μέσα σε χάνια του 1400, σε εργαστήρια και μαγαζιά κληρονομημένα από παππούδες και προπαππούδες, που ασκούσαν το ίδιο επάγγελμα, την ίδια τέχνη, κάνοντας τις ίδιες κινήσεις, χρησιμοποιώντας τα ίδια υλικά, τους ίδιους τρόπους, τα ίδια εργαλεία, παίρνοντας την ίδια ανάσα, διακόποντας τη δουλειά για να πάνε στο κοντινότερο τζαμί και να κάνουν την προσευχή τους.

Το Σουκ πυρπολήθηκε τον Δεκέμβριο του 2011. Η φωτιά μεταδόθηκε από τη μία σκεπαστή αγορά στην άλλη. Φλέγονταν τα πλαστικά, τινάζονταν οι αποθήκες, λύγιζαν τα σίδηρα, καίγονταν οι ξύλινες θύρες, οι αργαλείοι και τα υφάσματα, τα εργαστήρια και τα χρωματοπωλεία. Το Σουκ καιγόταν επί τρεις εβδομάδες. Ένα κουφάρι έχει απομείνει.

ΧΑΛΕΠΙ

Το μεγάλο Σουκ (σύνολο σκεπαστών αγορών) είναι το κέντρο της μεντίνας (θρησκευτικό, κοινωνικό και οικονομικό κέντρο της ισλαμικής πόλης)

Προς ΚΑΣΤΡΟ

Μ

ΜΕΓΑΛΟ ΤΖΑΜΙ

ΧΑ ΝΙ

ΧΑ ΝΙ

ΧΑ ΝΙ

ΔΥΤΙΚΗ ΠΥΛΗ / ΠΥΛΗ της ANTIOXΕΙΑΣ

apan.gr

Η ελληνοισλαμική Βέροια – το αραβικό Χαλέπι

Το Χαλέπι είναι η μεγαλύτερη πόλη της Συρίας κι ένα από τα μεγαλύτερα αστικά κέντρα της Ανατολής, με μακριά παράδοση αστικού βίου. Η Δαμασκός, που βρίσκεται στις παρυφές της ερήμου, ήταν μία οάση στον δρόμο των καραβανιών. Αντίθετα, το Χαλέπι βρίσκεται ανάμεσα στην εύφορη κοιλάδα του Ορόντη και την εύφορη Άνω Μεσοποταμία, κι ακολούθησε την εξελικτική πορεία μίας συντεταγμένης πόλης που υπακούει σε πολιτειακούς θεσμούς κι όχι στις επιταγές της ερήμου και των φυλών που την κατοικούν. Αυτή υπήρξε ανέκαθεν η διαφορά της με τη Δαμασκό, μια διαφορά που την πλήρωσε πολύ ακριβιά τα τελευταία πενήντα χρόνια. Εμπορικός κόμβος και σταθμός ζωτικής σημασίας για τις επικοινωνίες ήταν και το Χαλέπι. Αλλά υπηρέτούσε κι άλλες λειτουργίες, είχε αναπτυγμένο βιοτεχνικό τομέα, πνευματική ζωή, είχε εμπόρους κι όχι μόνο μεταπράτες.

Όταν έφτασαν εδώ οι Μακεδόνες, ξανάχτισαν την πόλη, την οχύρωσαν και την ονόμασαν Βέροια. Από εκείνη τη Βέροια σώθηκαν δύο πράγματα: η ρυμοτομία της και το όνομά της, το οποίο χρησιμοποιείται μέχρι σήμερα από την Ορθόδοξη Εκκλησία.

Όμως, σε μια πόλη που κατοικείται συνεχώς από τα προϊστορικά χρόνια, είναι αδύνατο να διατηρήσουν τα κτίσματα την αρχική τους μορφή. Κι όμως, το Σουκ, που φαίνεται σαν λαβύρινθος σε κάποιον που δεν έχει μάθει να κινείται σε μία «μεντίνια» (αραβική πόλη), έχει διατηρήσει τον κεντρικό του άξονα, δηλαδή την Ευθεία Οδό της ελληνοισλαμικής Βέροιας, όπως φαίνεται στην κάτοψη. Σε καθένα από τα δεκάδες στενά σοκάκια, παράλληλα ή κάθετα στον κεντρικό άξονα, είναι οργανωμένη μια διαφορετική κοινωνική και οικονομική λειτουργία. Το συνολικό μήκος όλων αυτών των δρόμων, που συγκροτούν το σκεπασμένο τμήμα της πόλης, ξεπερνάει τα 12-14 χιλιόμετρα.

Σε αυτή την κιβισότι της παλαιάς Ανατολής δεν κυκλοφορούν αυτοκίνητα, γιατί δεν χωρούν! Όλες οι πρώτες ύλες, τα εμπορεύματα και τα επεξεργασμένα προϊόντα, τα ζαρζαβατικά, τα κρεατικά, τα βότανα και οι ξηροί καρποί, τα μηχανήματα και τα εργαλεία, τα πάντα, μεταφέρονται είτε με ζώα, είτε με καρότσια και ειδικά κατασκευασμένα μικρά τρίκυκλα.

Στο μεγάλο Σουκ πριν από την ολοσχερή καταστροφή του

Εδώ, όλοι έχουν τη θέση τους, καθορισμένη από χρόνια. Όλοι διαδραματίζουν έναν ρόλο, γιατί αλλιώς δεν θα μπορούσε να λειτουργήσει αυτός ο πολυσύνθετος οργανισμός. Ο νερούλας περνάει πάντα την ίδια ώρα. Το πλάτος των πιο στενών σοκακιών είναι τόσο ώστε να χωράει ένα φορτωμένο γαϊδούρι. Οι καμήλες περνούσαν από τα κάπως φαρδύτερα δρομάκια, τα μετρημένα για να χωράει το φορτωμένο υποζύγιο. Οι δημόσιες βρύσες είναι καλυμμένες με λεπτό κάγκελο ώστε να μην πίνουν τα ζώα από εκεί που πίνουν νερό οι άνθρωποι. Οι ποτίστρες είναι χωριστά.

Η μία καμαροτή πόρτα οδηγεί στην επόμενη. Από το χαμιάμ μπαίνεις στο τζαμί και από τα τζαμί μπορείς να βγεις στο σουκ των σαπουνιών ή στο σουκ που πουλάει βαφές ή στο άλλο, εκεί όπου οι Αρμένιοι μαγαζάτορες πουλούν τα χρυσαφικά. Παρακάτω είναι τα μπαχαρικά, τα υφαντουργεία κοντά στην ανατολική πύλη, τα ζαχαρωτά στον κεντρικό άξονα, τα ακριβά υφάσματα και τα φυτά κοντά στο Μεγάλο Τζαμί.

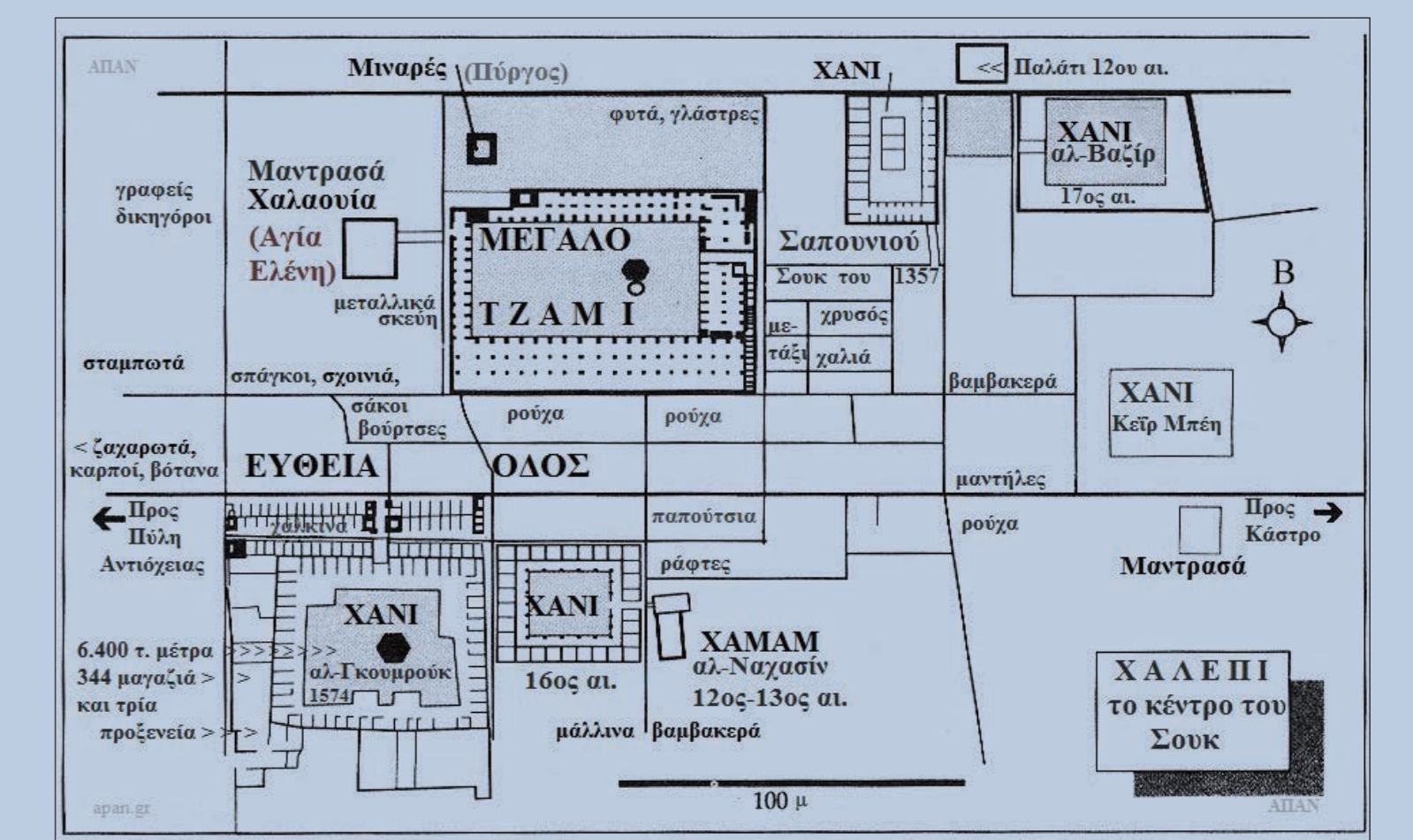
Τα σκονιά θα τα βρεις μαζεμένα κοντά στο χάνι όπου εργάζονται οι σταμπωτές, δέκα βήματα από το μικρό σουκ με τους σπάγκους. Τα κρέατα κρέμονται στα χασάπικα της κάτω πύλης (στη Μπάμπ Αντάκια, δηλαδή τον πυλώνα του τείχους που βλέπει προς την Αντιόχεια). Στην άλλη πλευρά του μεγάλου Σουκ, απλώνεται η αγορά του μπαμπακιού. Δίπλα στις νότιες πύλες βρίσκονται τα σιδεράδικα. Εκεί και τα παπλωματάδικα. Τα ξυλουργεία λίγο βορειότερα. Κόσκικα για ελιές, για πλιγούρι, για βότανα, για κοκκινόχωμα. Πιο πέρα τα αγροτικά εργαλεία. Κι άλλο χαμιάμ, υπόγειο, για να μην χάνεται ο πολύτιμος εμπορικός χώρος.

Μια μεγαλοπρεπής πύλη οδηγεί σε έναν αυλόγυρο, όπου έδρευαν οι προξενικές αρχές των μεγάλων δυνάμεων. Ολλανδοί, Γάλλοι, Άγγλοι, Βενετοί. Είναι το χάνι αλ-Γκουμρούκ, κτίσμα του 1574. Εδώ είχαν τα γραφεία τους και οι εντιμότατοι κύριοι της Levant Company. Η περιώνυμη αγγλική αποικιοκρατική εταιρεία είχε για έδρα της το Χαλέπι.

Υφάσματα δαμασκηνά, νήματα και μεταξωτές κλωστές, πολύχρωμες μαντίλες και τουρμπάνια κάθε είδους, πεσκίρια για το χαμιάμ και πάπινα πασουμάκια, μπαχαρικά που σε μεθούν με τις μυρωδιές τους, βαριά αρώματα, είδη χειροτεχνίας, ξηροί καρποί, χοιριάδες και σιροπιαστά γλυκά, αρωματικός καπνός για τον ναργιλέ, γαλιά και κιλίμια με εκτυφλωτικά χρώματα, πραγμάτεις που εκτίθενται κάτω από τρούλους και θόλους, τόξα και καφασωτά, σε εξώστες με περίτεχνες διακοσμήσεις. Χρυσάφια και ασημικά, ημιπολύτιμοι λίθοι και κάθε λογής χάντρες, βεδουίνικα κοσμήματα, μακίρια και αστραφτερά χαλκόματα, σε μεταφέρουν λες στη σπηλιά του Αλαντίν.

Χαλκοματάδες και γανωματίδες, μεταξουργοί, βυρσοδέφνες και σαπυνοποιοί διατηρούν την παράδοση της τέχνης τους μέσα στους αιώνες. Παλαιές ζυγαριές μετρούν με το δράμι κατακόκκινο «καρκαντές» από λουλούδια ιβίσκου, ή το καταπράσινο ζάταρ, καθημερινή τροφή των πιο φτωχών. Μικροί φεγγίτες, λαζά τοποθετημένοι στους θόλους που καλύπτουν μεγάλους και μικρούς δρόμους, αφήνουν το φως να περνάει μέσα στο σκεπαστό συγκρότημα. Περιπατώντας εδώ αισθάνεσαι ότι βρίσκεσαι μέσα σε ένα παραμύθι. Μόνο που το γοητευτικό παραμύθι, η ιστορία ενός μαγευτικού αστικού χώρου που κρατήθηκε ζωντανός επί αιώνες, έγινε εφιάλης.

Στο Χαλέπι

Στο σύγχρονο Χαλέπι, την πόλη των δύο εκατομμυρίων ανθρώπων, που εκτείνεται πέρα από τα τείχη της παλαιάς μεντίνας: το Νοσοκομείο αλ-Κιντί. Η πάνω φωτογραφία είναι του 2012. Η κάτω είναι του 2013. Δημοσιευμένες (το 2014) σε άρθρο της βρετανικής *Guardian*, που αποκαλύπτει την εφιαλτική κατάσταση της περιθάλψης στο Χαλέπι, το περικυκλωμένο από πέντε αλληλοσυγκρουόμενες δυνάμεις. Δεν θελήσαμε να βάλουμε τις φωτογραφίες των κομματιασμένων ή κατακαμένων παιδιών, που συνοδεύουν το άρθρο.

Το πυκνοκατοικημένο αστικό κέντρο βομβαρδίζεται και βιάζεται επί τέσσερα χρόνια. Συναυκίες ολόκληρες δεν έχουν νερό και ηλεκτρικό. Ελεύθεροι σκοπευτές υπάρχουν παντού. Η μαρτυρική πόλη των λιγοστών νεκροζώντανων. «Να 'χεις το νου σου στα παιδιά» ...

Μία σελίδα από αραβική μετάφραση του 1224 της *Φαρμακολογίας* του Διοσκουρίδη (*Περί ύλης ιατρικής* ή *De Materia Medica*).

Δύο μεσαιωνικά νοσηλευτικά ιδρύματα στη χαλεπινή μεντίνια

Ο Νουρ αλ-Ντιν (Nur al-Din Zangi), εμίρης Χαλεπίου και Δαμασκού μεταξύ 1156 και 1173/4, ήταν ο οραματιστής ηγέτης που έδωσε νέα πνοή στο Χαλέπι. Ανοικοδόμησε το Κάστρο, έκανε μεγάλα έργα υποδομών στην κάτω πόλη, ενίσχυσε τα τείχη της, κατασκεύασε νέο υδρευτικό σύστημα με το οποίο διοχέτευσε νερό και στις πιο φτωχές γειτονιές. Ένα από τα πρώτα έργα του ήταν η ίδρυση γενικού νοσοκομείου. Τον σχεδιασμό και την παρακολούθηση της κατασκευής ανέλαβε ο γιατρός Ιμπν Μπουτλάν, ο οποίος διάλεξε την πιο κατάλληλη θέση για να χτίσει το Νουριστάν: δίπλα σε έναν από τους κεντρικούς αγωγούς, ώστε να υπάρχει άφθονο νερό.

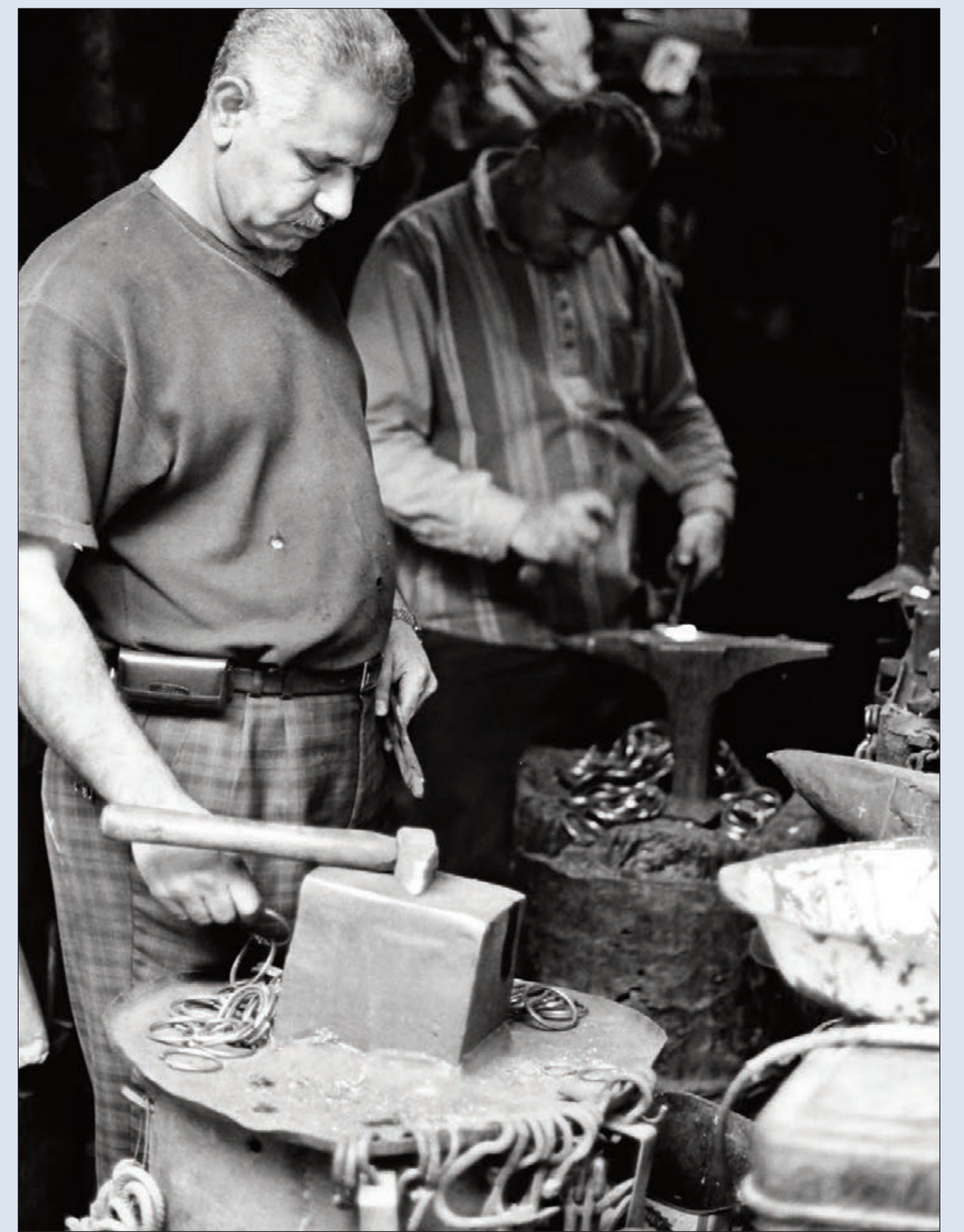
Την ίδια περίπου εποχή, ο αυτοκράτορας Ιωάννης ο Κομνηνός (1118-1146) ίδρυσε στην Κωνσταντινούπολη το Νοσοκομείο της Μονής του Παντοκράτορος, το τυπικόν (καταστατικό) του οποίου, είναι από τα λίγα που έχουν σωθεί. Το πολυτιμότερο κείμενο παρέχει πολλές πληροφορίες για τη λειτουργία ενός βυζαντινού νοσηλευτικού ιδρύματος και την πολιτική της κοινωνικής πρόνοιας σε όλη την Ανατολή. Στα δημόσια νοσοκομεία δεν πήγαινε, βέβαια, η άρχουσα τάξη. Το αρχοντολόι νοσηλευόταν εντός του οίκου του.

Το Νουριστάν του Χαλεπίου υπέστη ζημιές από σεισμούς κι επισκευάστηκε πολλές φορές, διατηρώντας τον αρχικό του πυρήνα: το εσωτερικό αίθριο με την πελώρια γούρνα στο κέντρο.

Στα μέσα του 14ου αι., τον καιρό της παντοδυναμίας των Μαμελούκων κυρίων της Αιγύπτου και Συρίας, ο Αργκούν αλ-Καμίλι, ο πεφωτισμένος διοικητής του Χαλεπίου, αγόρασε ένα ακατοίκητο παλάτι για να το μετατρέψει σε «μπιμαριστάν» (νοσοκομείο). Αλλά αυτό το ίδρυμα, που κτίστηκε το 1354 και φέρει το όνομα του κτήτορα, λειτουργούσε αποκλειστικά ως ψυχιατρείο. Για τους βαριά ασθενείς, υπήρχαν εσωτερικά κελιά με σιδερέριες στα παράθυρα. Οι άλλοι διέμεναν σε κελιά κοντά στο αίθριο και πρεμούσαν με τον ήχο του νερού. Οι γιατροί δέχονταν τους ασθενείς σε κελιά (μικρά δωμάτια), γύρω από το κεντρικό αίθριο. Αυτοί οι χώροι ήταν ανοιχτοί προς το αίθριο: η άμεση επικοινωνία με το νερό.

Τα δύο νοσοκομειακά κτίσματα ανακαινίστηκαν πρόσφατα, στο πλαίσιο του προγράμματος «Χαλέπι, πολιτιστική πρωτεύουσα 2006» και λειτουργήσαν ως επισκέψιμα μνημεία μέχρι να τιναχτεί στον αέρα το παλιό Χαλέπι.

Χαλέπι: το θρησκευτικό κέντρο της παλαιάς πόλης

Η εσωτερική αυλή του μεντρεσέ Χαλαουιά (Madrasa Halawiyeh), του ιεροδιδασκαλείου που ιδρύθηκε το 1245, όταν οι αρχές απέσπασαν από τους Χριστιανούς την πρωτοβυζαντινή μητρόπολη, την αφιερωμένη στην αγία Ελένη. Ο ναός σώθηκε ακέραιος, τουλάχιστον το κεντρικό τετράκογγο με τα κιονόκρανα «μετ' ανεμίζομένων φύλλων», που έγινε το τζαμί του μεσαιωνικού μεντρεσέ.

Το κτίσμα είχε ερημώσει και κατέρρευε. Μόνον ο ηλικιωμένος φύλακας κατοικούσε με παιδιά κι εγγόνια, στριμωγμένα σε μια γωνιά. Σαν να φρόντιζε μην τυχόν και χαθούν οι τελευταίες κτιστές μνήμες από την άγνοια της βυζαντινής Βέροια, όπου τα πάντα ζαναχτίστηκαν στο πέρασμα των αιώνων.

Μία από τις πολλές γοητείες του Χαλεπιού ήταν να ανακαλύπτει κανείς τους αθέατους μικρόκοσμούς, τους κρυμμένους πίσω από πανύψηλους τοίχους.

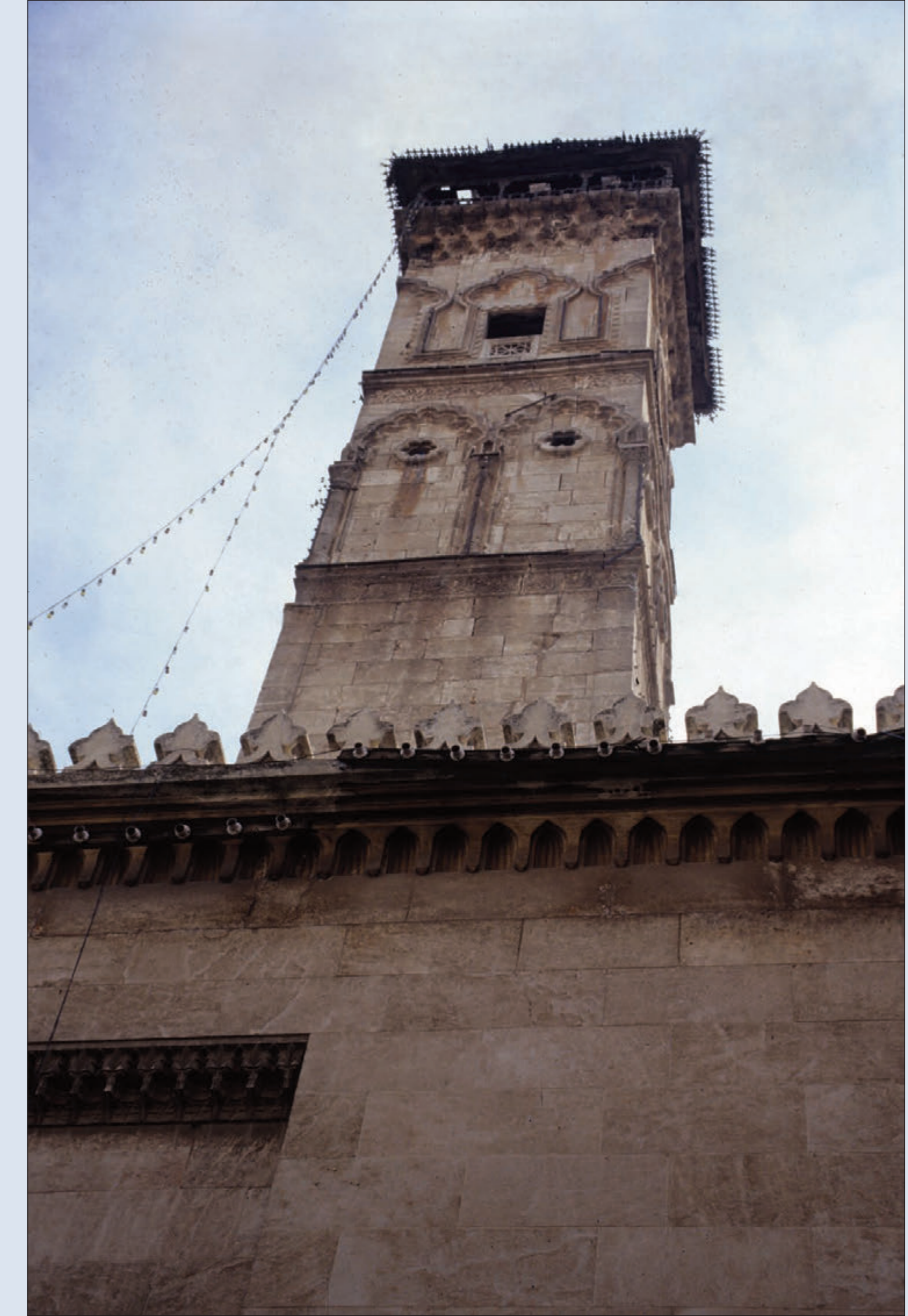
Ο βυζαντινός ναός της αγίας Ελένης, το πρωτοϊσλαμικό Μεγάλο Τζαμί και ο κομψότατος σελτζουκικός μιναρές

Ο μητροπολιτικός ναός της βυζαντινής Βέροιας (Χαλέπι) χτίστηκε στα βόρεια της Ευθείας Οδού, στα βόρεια δηλαδή του Σουκ. Οι μελετητές πιστεύουν ότι για να βρεθεί ένας μεγάλος χώρος σε κεντρικό σημείο οι αρχές παραχώρησαν στους εκκλησιαστικούς άρχοντες την αρχαία αγορά. Ο ναός αφιερώθηκε στη μνήμη της αγίας Ελένης. Αλλά, όπως έγινε με τη Δαμασκό, έτσι κι εδώ, στις αρχές του 8ου αι., ο χαλίφης αλ-Βαλίντ, ή ο διάδοχος του, απέσπασε τη μητρόπολη από τους Χριστιανούς κι έχτισε στη θέση της το Τζαμί της Παρασκευής / Μεγάλο Τζαμί. Φαίνεται όμως ότι το βυζαντινό συγκρότημα ήταν πελώριο. Ο χαλίφης χρησιμοποίησε μόνο το αίθριο, την υπόστυλη αυλή της βυζαντινής βασιλικής, κι άφησε τον κυρίως ναό στην πολυάνθρωπη χριστιανική κοινότητα. Έτσι, επί αιώνες, τα κεντρικότερα κτίσματα των δύο θρησκειών ήταν δίπλα-δίπλα. Ανάμεσα, υπήρχε ίσως μία κιονοστοιχία που μετατράπηκε σε σουκ ακριβίων υφασμάτων.

Λυστυχώς, δεν υπάρχουν πληροφορίες για την επόμενη βυζαντινή φάση του Χαλεπιού, όταν ο στρατηλάτης Νικηφόρος Φωκάς κατέλαβε για μερικά χρόνια την πόλη. Από τα λίγα που γνωρίζουμε είναι ότι προσέφερε χρήματα για να γίνουν επισκευές στη Μονή του αγίου Συμεών του Στυλίου. Στο Χαλέπι δεν ξέρουμε ποια κτίσματα απέδωσε στη Μητρόπολη Βεροίας και τι ανακαινίσεις έκανε.

Ακολούθησαν οι Μεγάλοι Σελτζούκοι της Βαγδάτης, οι νέοι κυρίαρχοι της Μέσης Ανατολής. Τυπικά διατήρησαν τους παλαιούς χαλίφες. Στην πράξη αυτοί διοικούσαν τα πάντα. Στο Χαλέπι, οι Σελτζούκοι έχτισαν ένα καταπληκτικό μνημείο, ανάμεσα στο Μεγάλο Τζαμί και την Αγία Ελένη. Πρόκειται για έναν μιναρέ, που συνήθως ονομάζεται «πύργος», επειδή είναι ένα τετράπλευρο κτίσμα που έχει ύψος 45 μ. Αυτό το σπουδαίο έργο του 1090-92, που φέρει πλουσιότατη ανάγλυφη διακόσμηση, ήταν το σήμα κατατεθέν της κάτω πόλης. Βομβαρδίστηκε και καταστράφηκε ολοσχερώς το 2014.

Η Αγία Ελένη άλλαξε χρήση τον 13ο αιώνα, όταν θέλησε ο εμίρης Νουρ αλ-Ντιν Β΄ να ιδρύσει ένα ιεροδιδασκαλείο (μεντρεσέ) κοντά στο Μεγάλο Τζαμί. Όμως το πρωτοβυζαντινό κτίσμα ήταν τόσο επιβλητικό και πολυτελές, ώστε κανείς δεν σκέφτηκε να το γκρεμίσει. Διατήρησαν το κεντρικό του τμήμα (ένα τετράκογγο εξαιρετικής τέχνης) και το ενσωμάτωσαν στον μεντρεσέ Χαλαουιά, το 1245. Στον πρωτοβυζαντινό ναό προστέθηκε μόνον ένα «μυχράμπ» (κόγχη στραμμένη προς την κατεύθυνση της Μέκκας), αριστουργηματικό έργο του 1245, δώρο του ηγεμόνα. Λίγο αργότερα, έφτασαν οι Μογγόλοι. Ακολουθούν οι Μαμελούκοι, που έκαναν σημαντικά έργα στο Χαλέπι, επισκεύασαν τις εκτεταμένες καταστροφές και έδωσαν νέα ώθηση στην οικονομική ζωή. Το Μεγάλο Τζαμί επισκευάστηκε ξανά και ξανά. Το ιεροδιδασκαλείο, ο μεντρεσές Χαλαουιά, ξεχάστηκε με τον καιρό κι έμεινε να ρημάζει. Σώζονται μερικοί κίονες του πρωτοβυζαντινού ναού με κιονόκρανα εξαιρετικής ομορφιάς και το θαυμάσιο «μυχράμπ».

Μεγάλο Τζαμί της Παρασκευής: η αυλή και ο μιναρές στο βάθος. Λέγεται ότι και αυτό το τζαμί χτίστηκε από τον χαλίφη αλ-Βαλίντ (705-715), στον οποίο οφείλεται και το Μεγάλο Τζαμί της Δαμασκού. Αλλά αυτό του Χαλεπιού καταστράφηκε ολοσχερώς από πυρκαγιά το 1169 κι ανοικοδομήθηκε από τον εμίρη και αντιβασιλέα Νουρ αλ-Ντιν. Τον 14ο αι., οι Μαμελούκοι προσέθεσαν τη μνημειακή του είσοδο.

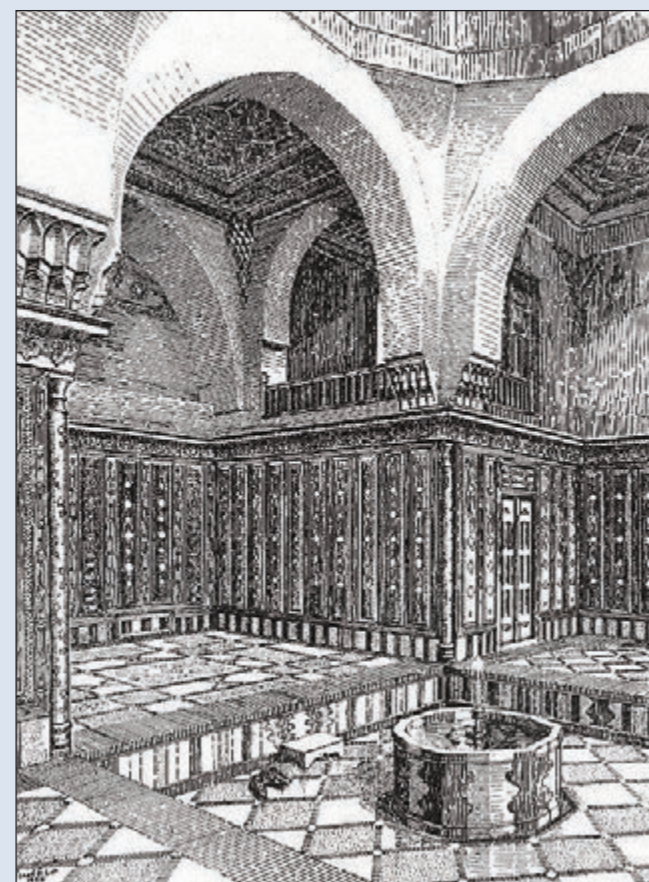
Η τελευταία ανακαίνιση έγινε τη δεκαετία του 1980. Ήταν ένα από τα πρώτα θύματα του πολέμου. Το βεβήλωσαν, το ληρμάτησαν. Ύστερα, τα πυρά χτύπησαν τον σελτζουκικό μιναρέ, που ορθώθηκε μπροστά στο περίβολο του Μεγάλου Τζαμιού το 1090-92. Πινάχτηκε στον αέρα.

Χαλέπι: η μεσαιωνική συνοικία των Χριστιανών

Λεπτομέρειες από ζωγραφισμένο δομάτιο σε χριστιανικό αρχοντικό, τέλη 18ου αι. Όλη η ζωλόγηση επένδυση αυτού του δοματίου έχει μεταφερθεί στο Βερολίνο και έχει τοποθετηθεί στους τοίχους μιας αίθουσας του Μουσείου Ισλαμικής Τέχνης.

Εσωτερική αυλή αρχοντικού: το συντριβάνι και το καμαροσκέπαστο καθιστικό (O. Reuét, 1925)

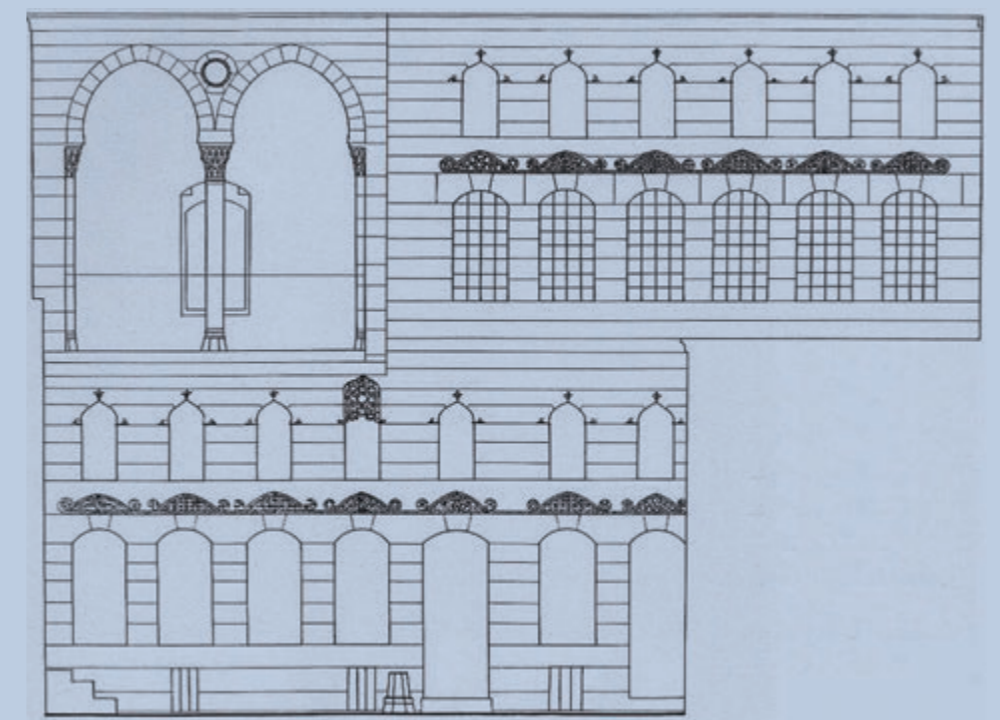
Τον 15ο αι., όταν ακόμα βασιλεύαν οι Μαμελούκοι και το Χαλέπι μεσουρανούσε, χάρη στο διαμετακομιστικό εμπόριο και τα εργαστήριά του, που επεξεργάζονταν τις εισαγόμενες πρώτες ύλες και την τοπική παραγωγή, το χριστιανικό αρχοντολόι αποφάσισε να μεταφερθεί έξω από τα Τείχη της μεντίνας. Η κάτω πόλη ήταν αποπνικτική. Από όλα τα παζάρια της Ασίας, της Αιγύπτου και της Βόρειας Αφρικής κατέφθαναν εκατοντάδες έμποροι, αγωγιάτες, μεταπράτες, τυχοδιώκτες, σκλάβες και σκλάβοι, σαράφηδες. Τα караβάνια ήταν αμέτρητα. Ο χερσαίος δρόμος ήταν η μοναδική οδός που συνέδεε την Κίνα, την Ινδία, το Αφγανιστάν, την Περσία με το δυτικότερο τμήμα της Ασίας και τις ακτές της Μεσογείου. Δεν είχε ακόμα ξεκινήσει ο θαλασσοπόρος Μαγγελάνος τα μεγάλα ταξίδια στον Ινδικό Ωκεανό.

Αναρίθμητα αγαθά και απίστευτα πλούτη συγκεντρώνονταν στο Χαλέπι. Σε πολλούς τομείς των οικονομικών δραστηριοτήτων οι Χριστιανοί είχαν το πάνω χέρι. Σε άλλους τομείς, οι Μουσουλμάνοι, ενώ οι πλούσιοι Εβραίοι επιχειρηματίες ασχολούνταν κατ' αποκλειστικότητα με άλλα θέματα. Τα μέλη κάθε θρησκευτικής κοινότητας ζούσαν στη μεντίνα σε χωριστές συνοικίες. Εκεί λειτουργούσε ο θαυμαστός ιδιωτικός μικρόκοσμος. Μακριά από το πολύβουο Σουκ και τις προκλήσεις του. Αλλά οι πλούσιοι Χριστιανοί ήθελαν να δημιουργήσουν το δικό τους το Χαλέπι. Η άδεια δόθηκε και τα πρώτα αρχοντικά χτίστηκαν σε μια κοντινή εξοχή.

Ζντέιντε ονομάστηκε η χριστιανική συνοικία στα βόρεια της μεντίνας. Εκεί βρισκόταν το βασίλειο των μεγαλοκυράδων που διαφέντευαν τα του οίκου. Κι αυτός ο οίκος, ένα μικρό παλάτι μέσα σε ψηλό περίβολο, ήταν ένας ιδιωτικός παράδεισος. Τα αρσενικά μέλη της οικογένειας έφευγαν το πρωί και γύριζαν το σούρουπο από τη μεντίνα. Οι γυναίκες δεν κατέβαιναν ποτέ. Ολόκληρη η ημέρα ήταν δική τους. Το σπίτι, χτισμένο στη μια πλευρά της εσωτερικής αυλής, διέθετε τα πάντα. Από τα πιο χαρακτηριστικά στοιχεία του εσωτερικού χώρου ήταν η ζωλόγηση επένδυση: τοίχοι και ταβάνια καλυμμένα με ξύλινα πανό και διακοσμημένα με ζωγραφιές που δεν άφηναν ούτε ένα κενό. Οι Σύριοι τεχνίτες είχαν εμπειρία αιώνων. Ένδειξη πλούτου κι αρχοντιάς ήταν το χαμάμ που υπήρχε σε κάθε μέγαρο.

Κέντρο της οικογενειακής ζωής ήταν η πλακόστρωτη αυλή με το σιντριβάνι, τα γιασεμά, τις λεμονιές και τις ροδιές, γύρω από το τρεχούμενο νερό. Ευλογία.

Η αυλή αποτελεί τον πυρήνα του κτιστού ιδιωτικού χώρου. Αυτός ο τύπος σπιτιού, διαδεδομένος στην Ανατολική Μεσόγειο, αποκαλείται συνήθως «αραβικό» σπίτι. Είναι όμως η συνέχεια του αρχαίου ελληνικού (η αυλή είναι το αίθριο). Όχι μόνον η άρχουσα τάξη αλλά και η μεσαία, ακόμα και φτωχότερα στρώματα, είχαν μια τέτοια εσωτερική αυλή στο σπιτικό τους. Η ανατροπή της οριζόντιας ιδιοκτησίας ήρθε με τον εκσυγχρονισμό της κοινωνίας και των δομών της.

Εσωτερική αυλή χριστιανικού αρχοντικού στο Χαλέπι: η πρόσοψη του σπιτιού με την είσοδο, τα παράθυρα, τους φερνίτες και το σκεπαστό μαακόνι με τη διπλή καμάρα (18ος αι.)

Το Ζντέιντε παρέμεινε κλειστός χριστιανικός μικρόκοσμος έως τα τέλη του 19ου αι. Οι Χριστιανές όλων των δογμάτων και τα μικρά παιδιά κυκλοφορούσαν ελεύθερα στις γειτονιές. Περνούσαν δυο φορές την ημέρα από την εκκλησία και πήγαιναν επισκέψεις σε άλλα σπίτια, ενώ τα παιδιά πήγαιναν στα σχολεία που είχε ιδρύσει η κάθε χριστιανική κοινότητα. Τουλάχιστον πέντε διαφορετικά δόγματα εκπροσωπούσαν εδώ. Πέντε μητροπολιτικοί ναοί σε απόσταση ανάσας ο ένας από τον άλλο. Οι πολυπληθέστερες κοινότητες ήταν των Ελληνορθοδόξων και των Ελληνοκαθολικών, οι οποίοι ονομάζονται και Μελχίτες.

Η πιο κοσμοπολίτικη αριστοκρατία είχε αποδεχτεί την πρωτοκαθεδρία του Πάπα. Κατά τα άλλα, όλα λειτουργούσαν όπως στην Ορθοδοξία. Μερικές από τις ωραιότερες εικόνες του 1500-1800 έχουν γίνει σε εργαστήρια ξακουστών αγιογράφων που δέχονταν παραγγελίες από Μελχίτες. Οι Μαρωνίτες, οι Συρίακ, οι Αρμένιοι, οι Καθολικοί, ήταν κι αυτοί συγκεντρωμένοι γύρω από τις δικές τους μητροπόλεις. Έτσι έζησε το Ζντέιντε, ακόμα κι όταν άρχισε ο εκσυγχρονισμός και δημιουργήθηκε μια μικρή αγορά με μοντέρνα καταστήματα. Στο Χαλέπι, οι Χριστιανοί αποτελούσαν προνομιακή τάξη. Επιστήμονες, πανεπιστημιακοί δάσκαλοι και επιχειρηματίες ήταν οι περισσότεροι. Πολλοί εγκατέλειψαν το Ζντέιντε και τις παλιές εκκλησίες του κι έφτιαξαν τα σπίτια τους στα πλούσια προάστια του Χαλεπιού. Έτσι, μετά το 1995, μερικά από τα αρχοντόσπιτα του 1500 και 1600 μετατράπηκαν σε ακριβά ξενοδοχεία, όπου μπορούσαν οι ξένοι επισκέπτες να γευτούν κάτι από τον μοναδικό τρόπο ζωής μιας κοινωνίας υψηλότερου επιπέδου.

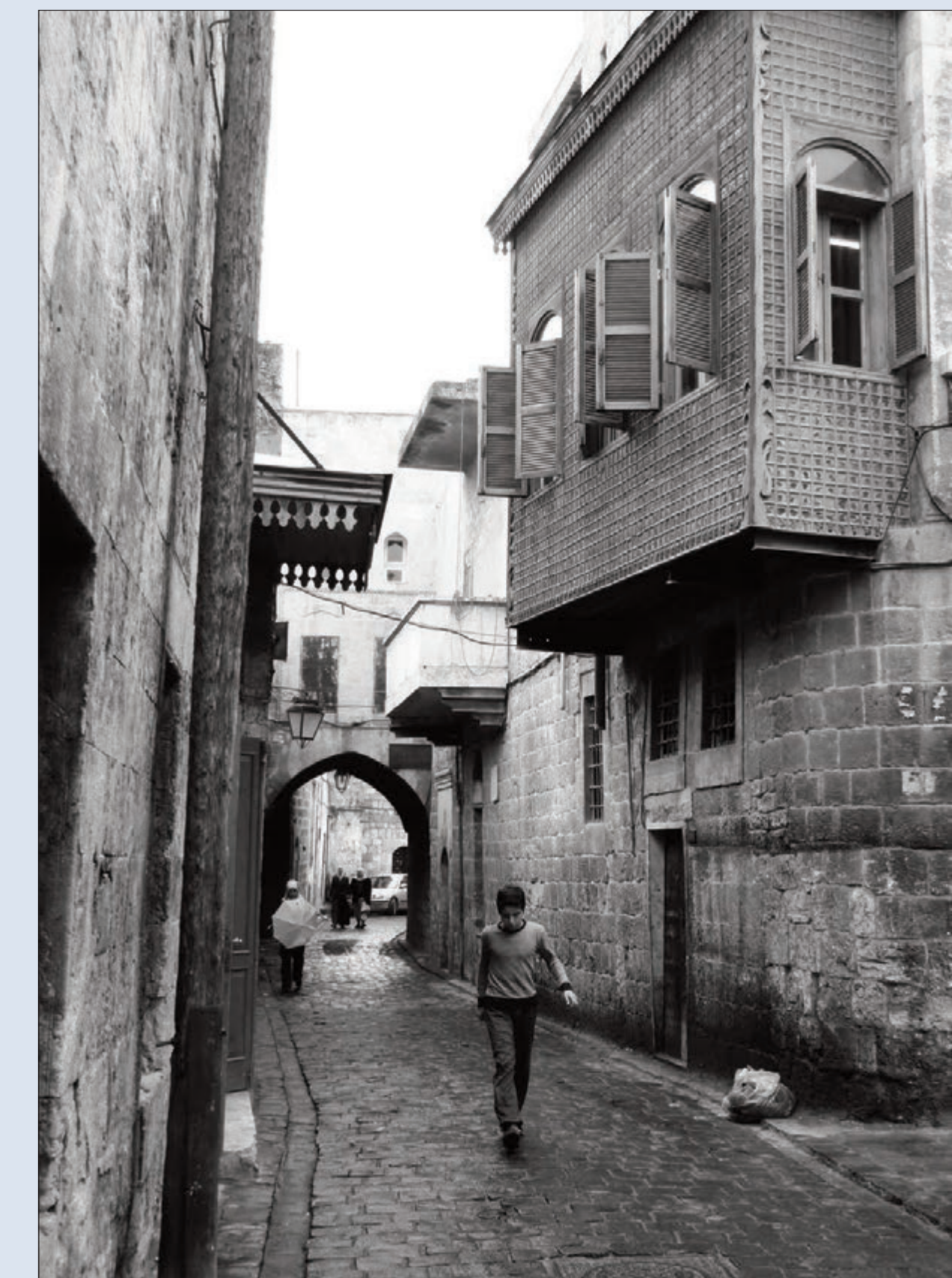

Στο αρχοντικό Χαλεπιανού προϊόντα (A. Russell, 1794)

Τα αρμενικά του Ζντέιντε πάνε σχολείο σε ένα παλιό αρμενικό αρχοντικό, κοντά στη μητρόπολη της Γρηγοριανής Εκκλησίας. Έχουν στοίσει την τάξη τους με Αρμενοβίβλους, ενώ στους τοίχους κρέμονται πίνακες με αραβικά και αρμενικά κείμενα. Δύσκολες γλώσσες, αλλά τα πιταρικά είναι ενθουσιασμένα με την παρουσία μας.

Η Κοίμηση της Θεοτόκου, μητρόπολη των Ρομ (δηλαδή των Ορθοδόξων), βρίσκεται στο κέντρο της συνοικίας Ζντέιντε, έξω από τα τείχη του μεσαιωνικού Χαλεπιού. Χτίστηκε τον 16ο αι. και ανοικοδομήθηκε μετά το 1850. Το ζωλόγιο τέμπλο και ο δεσποτικός θρόνος είναι έργα πολύ καλής τέχνης του 18ου αι.

Η μητρόπολη των Μελχιτών απέχει εκατό βήματα από τη Θεοτόκο των Ορθοδόξων. Το Ζντέιντε αποκλείεται και «συνοικία των πέντε μητροπόλεων» επειδή εδώ εδρεύουν οι μητροπόλεις πέντε διαφορετικών δογμάτων. Ο σφραγισμός του άλλου είναι ένας κώδικας που γιορταζει καλά η γηραιά Ανατολή.

Μια χώρα που ερημώνει, μια χώρα που χάνεται, ένας λαός που αφανίζεται

- Περισσότεροι από 2.000.000 πρόσφυγες ζουν στην Τουρκία
- Περισσότεροι από 1.500.000 πρόσφυγες ζουν στην Ιορδανία
- Περισσότεροι από 1.300.000 πρόσφυγες ζουν στον Λίβανο
- Περισσότεροι από 1.000.000 πρόσφυγες πέρασαν από την Ελλάδα το 2014-2015
- Μόνο σε μία ημέρα, μόνο στη Λέσβο, έφτασαν 8.000 άνθρωποι
- Από τους περίπου 350.000 νεκρούς του πολέμου τα παιδιά ως δώδεκα χρονών ξεπερνούν τις 25.000

Σύμφωνα με πρόσφατα στοιχεία του Ευρωπαϊκού Παρατηρητηρίου, διασταυρωμένα από διάφορους διεθνείς οργανισμούς, δεκάδες χιλιάδες παιδιά τριγυρνούν μόνα στη Συρία. Ορφάνεψαν ή χωρίστηκαν από γονείς και συγγενείς στη διάρκεια κάποιας εισβολής, κάποιου βομβαρδισμού, κάποιου αποκλεισμού. Τα έρμημα παιδιά είναι έρμια. Κανείς δεν ξέρει τι θα απογίνουν, σε ποια ερείπια ξεχειμωνιάζουν, σε ποιον λύκο τα δόντια θα πέσουν, ποιο δρεπάνι θα τα θερίσει.

Ο απολογισμός για την τραγωδία που βιώνουν τα παιδιά συνεχίζεται:

- Τα καταστραμμένα σχολεία, που δεν μπορούν να λειτουργήσουν, ανέρχονται σε 4.500 (που σημαίνει ότι γύρω στα δύο εκατομμύρια παιδιά δεν πήγαν και φέτος σχολείο).
- Το 75% των νοσοκομείων της χώρας έχει καταστραφεί.
- Ο αριθμός των βαριά άρρωστων παιδιών, των τραυματισμένων ή των ακρωτηριασμένων, που δεν μπορούν να νοσηλευτούν, είναι δύσκολο να υπολογιστεί.

Χαλέπι, 20 Νοεμβρίου 2014

«Συρία, να ξέρεις ότι πριν φύγω έκανα τα πάντα για να μείνω»
έγραψε κάποιος σε έναν τοίχο της γενέθλιας πόλης.

(φωτογραφία από το Διαδίκτυο)

Λέσβος, 17 Σεπτεμβρίου 2015

Χέρι βοήθειας, χέρι σωτηρίας.

(φωτογραφία του Γιάννη Μπεχράκη για το διεθνές ειδησεογραφικό πρακτορείο Reuters)

Λέσβος, προπαραμονή του Δεκαπενταύγουστου 2015

Ένα από τα χιλιάδες παιδικά σκουπίδια στην ακτή της Εφταλούς.
Να 'σαι καλά ψυχή μου, όπου κι αν βρίσκεσαι ...

(φωτογραφία του Λούκα Λούκα)

Στο πλοίο για τον Πειραιά, 31 Αυγούστου 2015

Κι από την Αθήνα στα σύνορα, στις βάλκανικές πεδιάδες, στους σταθμούς των τρένων,
στα σιματοπλέγματα, στα προσωφινικά στρατόπεδα, στην άγρια ξενιτιά.

(φωτογραφία του Λούκα Λούκα)